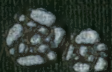
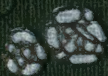
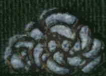
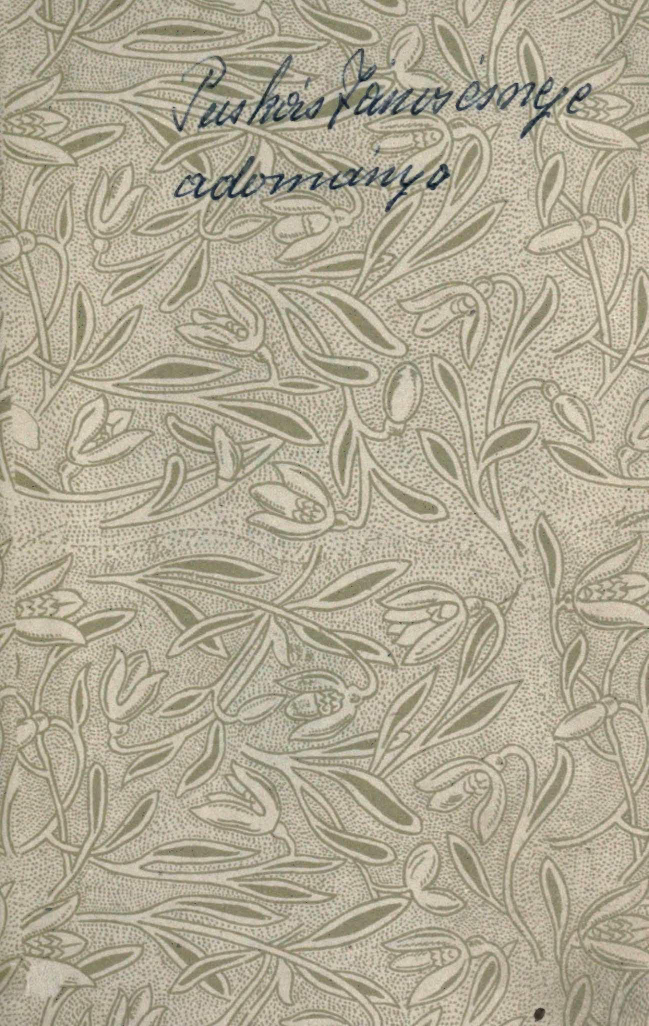
Jókai Mór

EGY AZ ISTEN.

REGÉNY.

IRTA

JÓKAI MÓR.

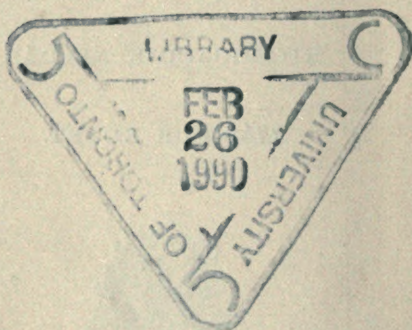
KILENCZEDIK KIADÁS.

MÁSODIK KÖTET.

2

BUDAPEST.
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.
1912.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

I.

Blanka az első meglepetés pillanatától fogva nem tudta magát megvédeni e nő befolyásától. Az fölényt gyakorolt fölötte. Ez a hatalma megvan a kifinomított romlottságnak, az ártatlan kedélyek fölött.

A ki a világot, az embereket, a társaságot tanítja megismerni, az legfigyelmesebb hallgatókra talál. S ezt tanította a szép Cyrene Blankának.

S ez a pohár úgy itatja magát!

Hogy a nagy emberek csak olyan esendők mint más. S a hallhatatlanok szeretnek álmodni. Hogy a bátrak megijedtek a pereczes legény trombita-szavától. Hogy az ájtatos úrhölgyek a bergamascot és a tarantellát is tudják tánczolni. Hogy a csalhatlan ember hétszer téved hét nap alatt. Hogy a nép szava nem Isten szava, hanem csak hangtölcsére belefujt hangoknak. Hogy az imádkozás: nem „az Istenhez megtérés“: hanem csak „elkérezkedés az ördöghöz“. Hogy a nők, a kik a férfiakat őrültekké teszik, nem vétkeznek, csak boszút állnak.

Hanem annyi rossz tudomány között még is volt egy jó is, a mit a szép Cyrenétől tanult: az, hogy van „egy“ ember, ki abból a holdbeli szigetből ideszakadott, a hol az emberek csak egyszer szeretnek, de az örökké tart; — a ki arra a képre, mely az „ő“ szent képe, azt mondja, hogy „nem eladó“.

Most már a hirlapokat sem olvasta olyan nagy érdeklődéssel, a mióta megtudta, hogy azok nem igazán egymást megenni készülő oroszlánok. Az a mérges vezérczikk nem harag, csak hujjaho kiáltozása egy úrlovarnak, a ki a handicapban fél lófejjel meg akarja előzni a társait s azért biztatja olyan nagyon a lovát. A hirlap a ló. Átugrott a vezércikkeken, az országgyűlési tudósításokon, s azontúl naponkint csak a hirlapok hátulján keresgélt egy-egy eltévedt tudósítást, mely apró betűkkel szedve, valahol a kaliforniai hirek mögött talált egy zugot, ezen felirattal: „Ungheria“. Csupa balhírek lajstroma!

Ez az egy nyugtalanítá még!

Az, hogy a rómaiak mikép kiabálnak egymásra, nem zavarta meg többé. Tudta, hogy csak játszanak. Hanem ezek a hazulról érkező balhírek nehezen feküdtek a szívén.

Pedig hiszen neki az már nem is hazája többé. Söt nem is tudhatta, hogy mi az a hazaszeretet? Kora gyermekéveiben beadták egy külföldi zárdába, a hol nemzete nyelvét soha nem hallotta, s csak azért nem felejtette el, mert mindig ezen „gondolkozott“. Rokonaiban, kik balsorsát előidézték, szerencsétlen házassága

által, nem volt oka megszeretni nemzetét s a népet nem is látta máskor, mint mikor a parasztleányok a parkban dolgoztak, a hol ő játszott. Ez a park volt egyedüli emléke a hazából. Az ő örök lakhelye Róma lett, a szent város. Ezt kimondta az a törvény, mely minden törvény és alkotmány fölött áll.

Hanem azért mégis mindig ott volt ez az aggasztó kérdés a szeme előtt, a míg álarczosbáli ruháját készíté: szabad-e neked itten vigadnod, a mikor egész nemzeted sír?

Mert bálruháját maga készíté, bezárt ajtók mellett, hogy senki el ne árulhassa. Önmaga himezte a fekete csipkefátyolra az ezüst csillagokat. Mikor aztán néha e nehéz kérdés után kihullott kezéből a szövet, s maga elé tekintett, úgy tetszett, mintha fekete csillagok tánczolnának szemei előtt.

Csupán egy gondolatban talált jogot azon szándéka mellett megmaradni, hogy az álarczos bálba elmenjen; ott meglátja Manassét! Beszélhet is vele ellenőrzetlenül.

Ez csábította az elmenetelre s a csillagos ruha s a gránátkorona elkészült napjára.

E nap reggelén Rossiéktól megkapta a kért belépti jegyet a parlament hölgykarzatára. A miniszterelnök a mai ülésben fogja előadni programmbeszédét. Nagy érdekű ülés lesz. Sietni kell, hogy helyéhez juthasson az ember.

Blanka fél órával az ülés megnyitása előtt már elhajtatott a parlament épületéhez. Ott pedig már egész sort álltak az előtte megérkezett

hintók s várnia kellett, míg tolamonkint egymás után benyomulhatnak a porticus alá.

A porticus oszlopainak köze tele volt várakozó néppel. Férfiak mind, marczona, kedvetlen arczok, a mik vizsgáló tekintettel néznek be minden kocsi ablakán. Végre az ő hintaja is megállt a főlépcső bejárata előtt s a kapus kinyitá a kocsiajtót.

Ott is, a lépcsőház csarnokában ugyanazon baljóslatu arczok s azok között egy, ki mindjárt a kocsival szemközt állt, régi ismerős.

Rövid ismeretség; de elfelejthetlen.

Annak az embernek az arcza, a kit a nagypénteki ünnepélyen a kegyelemosztó bibornok, mint saját élete ellen támadt orgyilkost feloldott, megölelt és megáldott.

Most itt áll, vad, sötét szemeivel merőn maga elé tekintve, jobb keze a keblébe van dugva a dolmánya alá.

Blanka annyira megrettent ez embernek a látásától, hogy elkezdett reszketni, s visszahanyatlott kocsija ülésébe.

A portás kérte, hogy szálljon ki, mert többen is jönnek utána.

Blanka azt mondta, hogy marad, hirtelen rosszul lett; kérte a portást, hogy utasítsa a kocsisát a hazatérésre.

Alig hajtatott azonban ki a parlamentépületből, rögtön megrántotta a zsinórt, melynek vége a kocsis karjára volt kötve. Az a zsinór egyúttal hangcső volt, melyen át a kocsisnak utasítást lehetett adni.

— A miniszterelnöki palotába! Gyorsan!

A palota elé megérkezve, lázas sietséggel ugrott ki kocsijából Blanka s a kapustól Rossiék után tudakozódott.

— A hölgyek már elmentek a parlamentbe.

— És a gróf?

— Még itthon van.

— Rögtön beszélni akarok vele.

A kapus csöngetett. Blanka felsietett a lépcsőkön. Az eléje siető titkártól kérdezé, hogy lehet-e beszélni a gróffal?

— Egy pap van nála, meg egy lengyel tábornok.

— Nem bánom, nincs előttük titkom.

Az államférfi féreértő derült arczczal fogadta Blankát, hanem annak dult arcza megdöbbenté aztán.

A herczegnő odarohant hozzá s összekulcsolt kezeit a miniszter kezére téve, mondá zokogáshoz hasonló fuldokló hangon:

— Gróf úr, ne menjen ma a parlamentbe! Ne menjen el a parlamentbe! Ne menjen ön ma a parlamentbe!

A miniszter bámulva tekintett reá.

— Veszedelem fogja önt ott érni! Rossz emberek várnak önre! Megölik önt!

Egy pap volt még a szobában és egy lengyel tábornok.

A pap odalépett e szónál a miniszterhez s megfogta a kezét.

— Mit mondtunk önnek?

A tábornok pedig ujjával mutatott Blankára:

— Ez már a harmadik.

És Blanka ismét összekulcsolt kezei közé szorítá Rossi kezét, úgy rimánkodott előtte.

— Lelkemnek egész rémültéből mondom önnek, hogy veszedelem éri, ha a mai napon kimegy. Én a legrosszabbat sejtem.

— S én kiszámítom azt a körülmények találkozásából, mondá a pap.

— Én pedig bizonyosan tudom, szólt a tábornok.

— Maradjon ön ma idehaza! könyörgött Blanka; halasztassa el a mai beszédét. Tartsa azt meg olyan napon, a mikor nem lesz előre kihirdetve, a mikor nem várnak rá.

— Kisértesse ön magát jóbarátai által a parlamentig. Vegye maga mellé minisztertársait. Ne menjen egyedül, tanácsolá a pap.

— Állíttasson ön sorfalat karabinierikből a parlament bejáratához s szoríttassa hátra a gyanús embereket, mondá a katona.

Az államférfi pedig mind a háromra mosolygott. Valami jött eszébe, a mit elmondandó programmbeszédében kiigazítson. Azt elővette és irallal feljegyzé a tört papirszélre.

— Ez meg fogja őket győzni!

S aztán kezet szorított mind a három vendégével s kérte őket, hogy siessenek helyeiket elfoglalni a karzaton, hogy el ne veszítsék a beszédje elejét. Utolsó szava ez volt: „Én a népet meg nem gyalázom azzal, hogy fegyvert vigyek közéje s a szabadságot azzal, hogy féltsem benne az életemet.“

Blanka soha sem fogja azt a mosolygó arczot elfelejteni.

Mikor eltávozott Rossitól, a miniszter hintaja már ott állt befogva a kapu alatt.

De neki nem volt többé elég kedélynyugalma visszatérni a parlamentépületbe. Haza hajtatott. S azután hazaérve, abban a lázas kedélyállapotban kikönyökölt a piaczra néző szögletablakba, mely alatt a szökőkút örök habmoraja zúg s leste a városi zajt.

Zaj van Rómában mindig elég. Hisz, a ki ott gyufaskatulyát, meg ánizsgyökeret árul, olyan lármát csap vele, hogy más országban egy liquidáló részvénytársulat közgyülése kitelnék belőle, hanem valami népmozgalmat jelző erősebb hangok nem vegyültek közé. Semmi dobszó, semmi puskalövések.

Blanka utoljára is megnyugodott benne, hogy aggodalma hiú agyrém volt s sajnálta már, hogy elmaradt a fényes parlamenti jelenetről.

Az óraütések figyelmezteték, hogy itt a reggelizés ideje.

Szokott magányában elkölté azt is.

Azután azon ürügy alatt, hogy pihenni fog, bezárkózott hálószobájába s elöszedte az álarczos estélyhez szükséges jelmezdarabokat. Sappho vidám danározása többször félbeszakasztá töprengését.

Erősen tépelődött magában. Mit tegyen?

Még mindig nem volt bizonyos felőle, hogy elmegy-e a szép Cyrene meghivására, vagy itthon marad?

A jelmez kész, csak fel kell venni; de a szív, a mit annak be kell takarni, még nem kész.

Lehetséges-e az, hogy Zborói Blanka, saját

meggyilkolt alakjában, megjelenjen azokban a Cagliari-termekben, a mik gyilkosának otthonát képezik? Hogy ő, a „la condannata“, odamenjen mulatni, tréfát űzni az ő egész élete megrontójának, Caldariva marquisnőnek társaságába? A világ őrültjeiből és képmutatóiból öszszeszedett bolond-sanhedrinbe? — Ereszti-e őt azon helyre visszaborzadó szemérme? asszonyi büszkesége? szűzi ártatlansága? Vagy mindezeknél erősebb marad-e a kiváncsiság? az ismeretlen utáni vágy?

Aztán elgondolkozott róla, hogy milyen irtóztató egyedül áll a világban, elitélve büntetlenül, eltaszítva szeretetlenül, — minden embere fizetett kém, a ki az ő kenyerét eszi! — Mennyire nem tartozik senkinek a kerek földön semmivel! Se hálával, se szeretettel, se tisztelettel, se barátsággal. — Neki se adtak ebből semmit.

Eszébe jutott a másik nőnek a mondása, hogy a férfiak úgy csinálták meg a világot, hogy az egy börtön legyen a nőkre nézve; — de a rabnak első kötelessége keresztülásni a börtöne falait!

Aztán valahányszor feltámadó büszkesége tilalmat vetett rá, hogy a csábitó meghivást kövesse, mindig visszatért az az utolsó kép, melyen megtört minden erélye: — Manassé a jázminbokrok között.

Hisz ő is ott lesz.

Akkor aztán hasztalan vitatkozott vele a józan ész: de hát miért lesz ott? miért találkozni ő vele? Mi czélja, mi vége lehet e találkozásnak?

— Szabad-e ő neki még csak közelíteni is ahhoz a tűzhöz, a minek a neve szerelem!

Az ő szerelmének csak egy neve van: a megszégyenülés. És mégis óhajtotta őt újra látni s titokban felpróbálta a csillagos öltönyt és a szikrahányó koronát.

Vajjon rá fog-e ismerni benne?

Egyedül e gondolatért fel tudott áldozni mindent.

Délután volt, ajtaján a komornyik kopogtatott. Blanka elrejté jelmezét s sietett az ajtót kinyitni. Boszús volt a háborgatásért.

A komornyik a ma délután megjelenő hirlapokat hozta.

— Herczegnő! Nevezetes nagy ujság van! szólt ragyogó arczczal.

— Jól van, jól! mondá Blanka, kikapva kezéből a hirlapcsomagot s megint becsukva az orra előtt az ajtót.

A hirlapokat odadobta az olvasóasztalra.

Bizony bánta is most: akármi ujság van a világban. Felőle proklamálhatták a köztársaságot s megválaszthatták szabadkőmives pápának Ciceruacchiót!

Azután ismét elővette csillagos jelmezét s tanulmányozta annak redőzetét.

Szabad lesz-e a meztelen karnak kilátszani belőle, vagy nem?

Talán magáról a kézről is ráismer valaki, a ki ezt a kezet valaha nagyon jól megnézte?

. . . De hátha az a valaki nem lesz ott? . . .

Itt ám a göcs!

Hátha találkozik egy férfi a világon, a ki azt

izeni vissza a szép Cyrenének, hogy „ha az egész világ egy özönvíz volna s a Cagliari-palota az Ararát hegye volna, én még sem mennék oda!"

Hátha van egy férfi a világon, a kinek van elég szive nem felejteni el semmi büszkeséget és nem hagyni játszani a szívével?

Hátha Adorján Manassé nem megy el a szép Cyrene álarczos báljába?

Ez a gondolat megszabadítá kisérteteitől.

Összecsavarta egy gomolyba az egész csillagos jelmezt s behajítá ruhatárába.

„Ő nem lesz ott. Nem lehet ott! Én sem megyek el!"

Az órák huszonnégyet ütöttek. Esteli ave Máriára harangoztak ismét.

Blanka letérdepelt imádkozni imazsámolyához.

Egész teste reszketett, mikor az imának vége volt.

Volt oka rá. Egész délután nem volt a kandallójában tűz. Az átjáratot szabadon kellett tartania.

Az inas, ki a lámpákat behozta a terembe, észrevette, hogy a kandalló sötét és hideg s azt kérdezé, hogy ne gyujtson-e benne tüzet?

— De jó lesz; mondá neki Blanka.

— Czudar világ van odakünn; mondá a cseléd s neki is kék volt az orra. — A hidegtől vagy a rémülettől?

A Sappho-kép halk lyrapengetést hallatott.

(Hasztalan hivsz! mondá magában a herczegnő. „Ő" nem lesz ott.)

— Gyujtsa meg ön a tüzet; mindjárt melegebb lesz.

Sappho lyrája egyre zengett.

Blanka felkapta a mandolint a kervetről s egy szegletbe dobta.

(Nem megyek.)

S hogy ellenállási ereje annál nagyobb legyen, leült az olvasóasztalhoz, sorbavenni az odahajított hirlapokat; ha talán valamelyiknek a zugában megint találna egy komolyan elgondolkozni való tudósítást arról az Istentől, embertől, elfeledett darab földről, a mit a nyomdák legapróbb betüivel úgy szednek, hogy „Ungheria".

És a míg élete tartani fog, Zborói Blankának büszkesége leend abban, hogy elébb mondta ki e szót, „nem megyek!" hogy elébb hajította el a kész jelmezt a lomtárba, mint kezébe vette volna ama hirlapok egyikét! — Hogy saját lelke erejéből merítette az elhatározást. S nem várt vele, míg a felöltött bohóczruhát az a legelső sor, mely minden hirlap homlokára van nyomtatva, tépi le testéről:

„Rossi ma reggel a parlamentházban meggyilkoltatott!"

II.

— Fogják be a lovaimat! sikolta fel a herczegnő, ledobva a hirlapot kezéből.

— Hova akar menni a herczegnő? kérdé a cseléd.

— A Rossi-házhoz.

— Oda ma nem lehet.
— Miért nem?
— Mert az uteza tele van néppel.
— S mit csinál ott a nép?
— Tánczol.
— Mit?
— A carmagnolát.
— A carmagnolát?
— Meg a tarantellát.
— A nép tánczol carmagnolát? A meggyilkolt miniszter háza előtt!
— És a meggyilkolt felesége és leányainak felviditására!

Blanka arczára csapta kezeit.

— Ez rettenetes!
— Én ott voltam és láttam, hogyan történt, beszélé fogvaczogva az inas; a lépcső-tornáczban állt egy csoport férfi, köztük többen a „reduci“-k közül, kiket egyik kormány száműzött s a másik hazaeresztett; nehányan egyenruhában s a rőzsevágó késekkel az oldalaikon. Mikor a miniszterelnök hintaja megérkezett, a tömeg egyszerre előre tódult; a kocsit körülfogták. Rossi kiszállt; de alig lépett az első lépcsőre, a mint egy férfi oda ugrott hozzá, én egy tőrt láttam villanni a levegőben s aztán egy vérsugárt magasra felszökni. A döfés a miniszterelnök nyakába hatolt: a teremőrök felfogták, az irodába vitték; mire orvost hoztak, már meg volt halva.
— Irtózatos!
— Valóban az, herczegnő.
— S ki a gyilkos?

— Azt megláthatjuk nem sokára; a néptömeg, mely őt hozza, erre hömpölyög a tér felé.

— Elfogták őt? Megkötözték?

— Nem fogták el, hanem vállaikra emelték s nem kötözték meg, hanem megkoszorúzták. Ő a mai nap hőse.

— Hazudsz!

— Ha nekem nem hisz a herczegnő, olvassa el a hirlapokat. Ők magasztalják a gyilkost. Brutussal egy sorba emelik. — Nem tudom, miért teszik? Én piemonti vagyok. A többi cselédjét ne hijja most herczegnő, azok mind lenn vannak most az utczán s együtt tánczolják a „danse macabret“ a fölséges urakkal!

A herczegnő nem akart hinni az élő szónak, nem akart hinni a nyomtatott betűknek. Vannak erkölcsi lehetetlenségek is.

„Ha minden ember esküdnék is rá, hogy este hat órakor hajnalodik, napfelkelte van s a nap nem keleten, hanem északon kel fel, még sem hinné el azt senki; hanem sietne maga megnézni az eget.“

Ilyen lehetetlenség az is, a mit Blankának el kellene hinni, hogy egy átkozott orgyilkost, ki a nép legjobb barátját megölte, diadallal hordozzanak körül a városban.

— Lehet a mi ablakainkból a piaczra bántatlanul kinézni?

— Hogyne? felelt az inas, hisz a piaczra fekvő Cagliari-palotának minden vastáblája nyitva van s a termek kivilágítva.

— Hát ott mit csinálnak? kérdezé Blanka elbámulva. Olyan nagy volt a rémület, az iszo-

nyat hatása lelkén, hogy tökéletesen elfelejtette, hogy ott ma vigalom van s hogy neki is ott kellene lenni.

— Hát ott ma álarczos bál van, felelt a cseléd. A sok czifra álczás úr és asszonyság épen most sereglett össze. Ha kinyitjuk a donjon ablakait, az orchestrum zenéje is át fog hangzani.

S valóban, a mint az inas egy ablaktáblát felnyitott, áthangzott a szomszédház vigalmi zaja.

— Tegye be, hideg jön be, mondá Blanka. Pedig nem a hidegtől, hanem attól a zenétől fázott.

— Rakjon több fát a tűzre s aztán menjen a szögletszobába s adjon hirt, ha a néptömeg erre talál jönni.

Mikor egyedül maradt Blanka, elkezdett zokogni.

A rémület okozta azt.

Az volt rémületének legszörnyűbb eszméje, hogy ha ő most ott volna abban a másik házban, a hol az emberek vigadnak! Soha egész életében nem tudná levezekleni azt a bűnt, a mit e lépéssel elkövetett volna. Soha ki nem tudna békülni önlelkével, hogy mulatni tudott Caldariva marquisnő termeiben, mikor legjobb barátjának véres holtteste fölött annak családja a kétségbeesés könyeit sirja!

Rövid idő́n visszaérkezett az előörsre küldött inas.

— Már jön a néptömeg.

Blanka shawljába burkolta magát (a római

paloták szobái hidegek) és sietett a szöglet-terembe.

Annak az ablakain be voltak téve a vastáblák, de minden tábla közepén volt egy czifrázat, melyen keresztül ki lehetett látni.

Késő őszi este volt; négy óra naplement után. A lámpások hunyorogtak a szélnyomás alatt; hanem azon a darabon, a hol a Cagliari-palota állt, világos volt a tér. A tánczterem csillárai világították azt be. Az ablakokon át keresztülhangzott az erős zene.

A piacz átelleni szegletéből egy megnevezhetlen tömeg gomolyodott elő.

Népnek nem lehet azt nevezni; mert ez egy szentséges szent név.

Csorda!

Igen: vadállat-csorda volt. Minőt hajdan a colossaeum üregei okádtak elő: bőszült tigris, hiena, szarvorrú; — csakhogy emberalakkal. Férfiak, a kiknek arczán az őrültség üli diadalát, hahotára torzulva a fölötti örömükben, hogy a józan észt lerázhatták a nyakukból; gyermekek, a kikből az éretlen düh vén törpéket alakított, vad fúriák, kikben az asszonyi nemet csak a szétbomlott hosszú haj tanusítja. Valamennyien ittasok a bortól és vértől, őrültek egymás példájától és csatakosak az utczasártól, megtépett s a phantasia kicsapongásaival kiforgatott öltözetekben, a nők öveikbe dugott ruhaszegélyekkel. S ez mind tombol, tánczol, toporzékol, sikongat és ökleivel hadonáz a légben; egy nyolcz éves fiu, meg egy tíz éves leány, szurokfáklyákkal kezükben, nyargalnak előre

visítozva, helyet csinálni a menetnek. Az elhulló sziporkák jelölik az utat nyomukban.

S a tömeg közepén ott hoznak egy emberalakot férfiak a vállaikon, hordszéken emelve, mint a pápát nagy héten, mellette visznek két nagy zászlót. Néhány fáklyás veszi körül s azok igyekeznek a megdicsőített alak arczát megvilágítani.

S így közeledik, emberi vállakon emelve, a szörnyeteg, ki meggyilkolta nemzete legbecsületesebb emberét, hazája legjobb fiát, a népnek legigazibb barátját, a béke egyedüli oszlopát! — Jön, trónuson emelve, mint a mexikói Téczkatlepoka isten, a kit ifju szüzek vérével tartott jól az inkák kiveszett faja.

És Blanka ráismer ama rettenetes főre, mely kötéllel a nyakában szállt alá a Szent Péter-templomi tribuneről s a kihez még a saját gyermeke is félt közelíteni.

S most éljent ordít neki az egész sokaság s egy némber, ki oly boldog volt, hogy egy csecsemőt tartva ölében, egész a gonosztevő trónusáig tudott furakodni, sorba tánczolva az ittas férfialakokkal, mikor odajut a szörnyeteghez, fölemeli két kezével a csecsemőt s odatartja eléje, hogy csókolja meg azt a kezet, a melyről még nincs lemosva a vér! S akad asszony elég, a ki utánozza. A csecsemőiket is elhozták a saturnáliába s mutogatják nekik a gyilkost: „ilyen légy, ha felnősz!“

Blanka zsibbadni érzé minden tagját. Az utálat, a borzalom úr lett érzékei fölött. Azt

hitte álom ez; majd elvonul. — De nem vonult el.

A Cagliari-palota előtt megállt a pokolbeli díszmenet s a riadalból kiveheté Blanka, hogy a gyilkost és fertelmes processióját onnan a kivilágított ablakokból üdvözlék!

Minő társaság lehet az ott!

A menet megáll. A palota ablakaiból pezsgős palaczkokat hajigálnak le közé, azokat elkapkodják. A fáklyások a gyilkos trónja körül tért kanyarítanak s annak a közepébe ugranak a szilaj alakok, férfiak, némberek, palaczkkal kezükben s elkezdik toporzékolni a tánczok legocsmányabbikát, mely arra van kitalálva, hogy megutáltassa a férfival az asszonyt. — Zene is van hozzá. Ugyanarra a tánczzenére, a mi a fényes teremből lehangzik, lehet tánczolni a sáros utczán is. Csak másolat ez. Az utcza tükre a palotának! Azt teszik itt is, a mit ott, csakhogy természetesebben és álarcz nélkül.

Blanka valami oly kimondhatlan dühöt érzett e látvány alatt, hogy azt kivánta, nyilnék meg a föld e Sodoma alatt és nyelné el pokol tüze az ártót és ártatlant.

Hát nincs ember, a ki meg tudja torolni azt, ha megbántják az Istent?

Van.

Az Angyalhíd felől közeledik trombitaszóval egy fenyegető oszlop.

Egy egész zászlóalj carabinieri. Szuronyaik villogása hirdeti, hogy ők azok.

Aha! Most abbahagyják a tánczot! Most másforma dáridó következik.

A trónuson ülő alak feláll és dörgő hango kiált:

„Előre, asszonyok!"

Asszonyok? — Ezek az urak értik a harczolási módot.

A csoport közül előrefurakodnak rögtön a némberek s elzárják az utat a katonaság elől. A rohamlépésben közeledő carabinieriket riadó evviva kiáltás fogadja.

A csapat élén lovagló vezérben megismeri Blanka a rendőrfőnököt.

Tehát ő maga jött. Első hivatalnoka volt a meggyilkolt miniszternek; jó barátja. Ez boszút fog állni a gyilkosain! Ő egész Rómára nézve a földi gondviselés. Kötelessége, hogy a társadalmat védje a rossz szenvedélyek ellen.

És Blanka látta az ablakából, hogyan állítja meg lovát a rend nagy férfia az asszonyi csatárláncz előtt, hogyan parancsol katonáinak „lábhoz a fegyvert".

És aztán nyergében felállva, elkiáltja magát: „Éljen a szabadság! éljen a nép! Mi a népé vagyunk!"

És aztán engedi magát lováról leemeltetni a részeg asszonyok által, engedi odavitetni a gyilkos trónusáig és mikor odaér, kezét nyujtja neki; odavonja őt magához és megcsókolja annak arczát. A tömeg felrivall: éljen a hadsereg! s a carabinierik trombitásai rákezdik a félbehagyott carmagnolát harsogtatni s a dühödt maenadok kiragadják a katonákat a hadsorból, együtt járni velük a pókmarástól megőrjültek tánczát.

Ez oly undorító látvány volt, hogy Blanka nem nézhette tovább. — Elfutott a piaczra néző teremből, üldöztetve a rettentő ordítástól, mely a gyilkosok és a katonák közötti ölelkezésre következett.

* * *

Tehát a víz egyesült a tűzzel, — az olaj a vízzel kiegyezett!

* * *

A gyilkost Zambianchinak jegyzé fel a történelem s annak az ezredesnek a nevét, a ki megcsókolta s megáldá az orgyilkost, Calderrarinak.

XXVI.

Blanka csak most vette észre, hogy — még ma nem ebédelt.

Pedig tapasztalat szerint a rémület fokozni szokta az éhséget.

— Ma nem teríti ön fel az asztalt? kérdé az inastól.

— Én teríteném, herczegnő; de nincs itt a komornyik. Az oda lenn mulat az uraságokkal. És nála van az étszeres szekrény kulcsa.

— Hát étkezni fogok étszerek nélkül, a tíz ujjamal. Hozza fel ön az ételeket.

— Én felhoznám, herczegnő; de a szakács nincs sehol. Az is odalenn mulat az uraságokkal.

— Tehát készítse ön el a thea-főző eszközt.

— Azt meg a komorna tartja gondviselés

alatt s az is odalenn tánczol valahol az asszonyságokkal.

Blanka most már igazán megharagudott.

— El fogom kergetni valamennyit, ha rögtön haza nem térnek!

Valaki onnan kivülről aztán segitségére jött a cselédjei hazatérítésében.

Legelébb hazakerült a szakács, annak egy nagy kék folt a szeme alatt. Aztán megjött a komornyik. Annak minden gomb hiányzott a bérruhájáról. Utoljára előkerült a komorna, minden öltönye igen defectus állapotban s a képe összekarczolva. — Furcsán tánczolnak azok az urak és asszonyságok!

A hogy szokása az olyan embernek, a ki fél a szidástól az elkóborlásért, mindenik egy-egy új rémhirrel rohant be a herczegnőhöz.

„A nép megrohanta a börtönöket s kiszabadította az elitélt gonosztevőket; most azok állták a mozgalom élére.“

. . . Hm! . . .

„A Cagliari-palotában beteszik az ablakokon a vastáblákat s bezárják a kapukat.“

. . . Aha! . . .

„A gonosztevők arra bujtogatnak, hogy ki kell rabolni a gazdagok palotáit!“

. . . Ugy-e? . . .

Természetesen valamennyi cselédet mind erőszakosan sodorta magával az áradat, a mint egy pillanatra kiszaladtak az utczára, megnézni, hogy mi történik ottkün. S még ők jajveszékeltek legjobban.

Blanka elfeledte őket megszidni. Azt mondta

nekik, hogy menjenek már most aludni s akármi történik az utczán, a kapun ki ne próbáljon menni senki.

Nem volt már kedve se ebédelni, se vacsorálni; csak a theát készítette el magának a hálószobájában s aztán elzárkózott a magányába, a rémnap eseményei fölött elgondolkozni. A mit látott, a mit megért, mint egy hagymázos álom tódult vissza képzeletébe: egymásnak ellenmondó s mégis egymást kiegészítő rém-események Az utczák vérengző borzalmaival versenyt futott a palotában rendezett dáridó.

Hálószobájában sem volt nyugalma. — Sappho különös nagy kedvében volt most. A hangközlő üreg a szomszéd palotából áthozta a tivornya hangjait (s azt csak a Blanka hálótermének megfelelő helyiségből hozhatta): férfiröhej, keverve asszonyi vihánczolással, pohárcsörömpölés, áldomás-zaj, őrjöngő kaczajchorus; ledér-dal, tánez, tombolás egymást felváltva, vagy túlhangozva, révedezett ki a szoborkép lyrájának üregéből; s Blanka azon gondolkozott, vajjon Manassé hangja is azok között van-e?

Egyszer aztán, mintha kettévágták volna az egész utálatos hangzürt: elcsendesült minden.

Mintha azt mondták volna a víg társaságnak: „csitt, megjött az úr!"

Egy hang, egy susogás nem volt többé.

Blanka most a csendet hallgatta.

S aztán úgy tetszett neki, mintha abban a csendben valami moraj közelednék, hasonlatos

ahhoz, a minőt a jégesőt hozó felhő hallat messziről: tompa dübörgés, mormogás, zúgás, egyre közeledő. Egyszerre aztán felhangzott a jégeső kopogása s közbe a felhődörgés, mely nem tart szünetet!

„Megjött az úr!"

Blanka kitalálta, hogy mi az?

A Cagliari-palota vas ablaktábláit hajigálják kövekkel s a kaput kisértik betörni. A kik a tűzzel játszottak, megtalálták a maguknál nagyobb urat: a szelet. A fenevad jön megenni azokat, a kik megkóstoltatták vele a vért.

A kandallóban még izzott a parázs.

Blanka ott ült és a tűzbe bámult.

Egyszer csak a kandalló hátlapján halk zörgés hallik s a csapóajtó felvonul a phönixxel. Blanka bizonyos volt erről. Nem is volt meglepetve. A zsarátnok még izzott s teljesen megvilágítá a mögötte álló alakot.

A szép Cyrene volt az. Szétbomlott hajfürtjeit egy keresztülszúrt aranynyil tartá össze. Egész termete egy kék róka-bundába volt burkolva.

— Oltsa ön ki a tüzet, hadd menjek be önhöz. Én már mind elhasználtam az extincteurömet.

— Nem oltom ki. Nem akarom, hogy ön most bejöjjön hozzám.

— Nem hallja, hogy a nép ostromolja a palotámat?

— Az önök népe az, a kit azért fizetnek, hogy lármázzon.

— Önnek volt igaza. Elismerem. Saját eszközünk fordult ellenünk. Azt is megmondta ön,

hogy a katonaság, a melyben bízunk, mikor le kellene verni a lázadást, kezet fog vele. Azt is megmondta ön, hogy rablók, fegyenczek fogják vezetni a mozgalmat. Mind megtörtént. De mar most a baj megvan. A halál torkában állunk. Hallja ön, hogy döngetik a kaput?

— Hallom. Nem tartozik rám. A kik Rossi gyilkosaival poharat koczintottak, most koczintsák össze velük a fejeiket.

— Ön nekünk tulajdonítja Rossi meggyilkoltatását?

— Nem a kéz követi el a gyilkosságot, hanem az agy, mely azt kigondolta.

— Esküszöm önnek a szentháromságra, hogy semmi tudomásom nem volt róla!

— Nem azért rendezte-e ön ezt a vigalmat a mai napra?

— De ne tegyen ön nekem most szemrehányásokat; hanem szabadítson meg bennünket.

— Én ? Hogyan?

— Oltsa ki a tüzet a kandallóban s engedje meg, hogy e rejteken át én és vendégeim elmenekülhessünk. A római társaság tejszine van itt halálveszélyben.

— Marquisné! Ha én önöket, egész vidám társaságukkal együtt a kandallómon, hálószobámon, valamennyi termemen keresztül, a lépcsőkön át, a kapumon keresztül bocsátom, akkor én tökéletesen megosztom önnel a mai ünnepélynek a dicsőségét. Ez azonban hát csak az én bajom: megtehetem. De mit nyernek önök vele? Az a nép, mely a Cagliari-palota piaczfelőli részét ostromolja, bizonyosan a Tiber felőli

részét is ellepte, csakhogy épen a nyomorult „condannata“ ablakait nem verik be. De a mint az ön jelmezes vendégei az én kapumon keresztül kilépnek az utczára, ugyanazon sárkány torkába futnak bele, a melyiknek a másik feje elől elmenekültek. S ez már az önök baja.

— Hallgasson rám. Sem az ön bajáról, sem a mi bajunkról nincs szó. Nem szándékozom az egész társaságomat önnek a termein végigrohantatni. Egy cselédjének sem szabad megtudni semmit. — Önnek a hálóterméből nyilik a fürdőszobája. Ha az ónmedenczét félretolják, az alatt találnak egy vas csigalépcsőt. Ez is egy szép asszony furfangos találmánya, ki börtöne keresztülfúrásán törte fejét holtig. Ez a lépcső levisz a nagy vízvezetékbe, mely a palota szegletén levő szökőkút kedveért lett épitve: e vízvezetéki alagúton át a Fontana di Trevi épületébe lehet jutni.

— Hogyan? kiálta fel, rejthetlen diadallal, Blanka. A cloakán keresztül! a hol a patkányok laknak! A herczegek és herczegasszonyok, a szinpadi királynők, a parlamenti celebritások, a népszónokok, a művészek, a félistenek! A cloakán keresztül! saját, atlaszczipős lábaikkal, mint a patkányok, mint a tolvajok, meggörbitett háttal, lehúzott fejjel, térden, négykézláb. Ez igazán fölséges ötlet öntől, marquisnő! Szebb cotillonnal be nem lehetne fejezni az ön tánczvigalmát. — Ámbár nekem pokoli kedvem volna ma rossznak lenni! És önöket mind engedni, hogy legyenek mind martyrjaivá — a szent ügynek.

A szép Cyrene szemében olyan tűz villogott, minőt az éhes sakál szikráztat a hozzá rugó szép zebra felé. Valami kegyetlen gondolatja volt: — nem az, hogy egy szökéssel átugorják a zsarátnokon, s a milyen erős ő gyönge felével szemben, azt tehetetlenné tegye, s az utat erőszakkal nyissa meg. Nagyobb erővel is rendelkezett ő.

Büszkén fölemelte fejét, állig betakarta magát prémes palástjával.

— Az is megtörténhetik, herczegnő; mondá kevélyen. Az inditvány tőlem jött, asszonytól: futásra. De vannak vendégeim között férfiak is. a kik egyébhez is értenek. Azok közt egy derék, bátor művész Magyarországból, a ki azt inditványozta, hogy a férfiak vegyék elő Cagliari fegyvertárából a fegyvereket, s álljanak az ajtó védelmére. Ő testével fogja védeni a társaságot, melyben gyönge nők is vannak. Az első kardot ő választotta ki.

Blankának a szivét mély fájdalom lepte el egyszerre.

Tehát mégis eljött ide!

Eljött mulatni a világ leányaival!

És most azokért, a kiknek nevető arczába visszanevetett, képes fegyvert fogni, ölni és meghalni! — A férfi, a ki azon nők miatt, kiknek könyező szeme az ő könyeinek felelt, nem tudott fegyvert ragadni, azt mondá: a boszúállás istenek büne, állatok erénye; az most ezekért a nőkért, széttépett testével tud áldozni! tud bűnös istenné, erényes állattá lenni!

Oh mily keserű lett e gondolattól az egész élet, az egész világ!

Néhány pillanatig az a gondolat kisértett lelkében, hogy haljon hát meg, ha ide jött! veszszen el a többivel együtt, ha ezt a halált választotta magának; hanem aztán elcsüggedt minden erélye, minden ruganyossága lelkének, ki volt kezéből véve a fegyver.

— Jól van. Én keresztül bocsátom itt önöket.

És aztán arra gondolt, hogy menjen hát ez az alak is a többiek útján. Szennyesebb nem lesz már abban a cloakában, mint a milyen lett ezen éj tivornyáitól. S a ki eltünik e földalatti úton előle, az soha többet az égen keresztül sem jöhet vissza hozzá, a hogy eljárt hozzá addig, mint álom, mint ideál.

Tehát hadd fussanak a patkányok!

Blanka fogta az extincteurt s elparáholta vele a zsarátnokot.

— Bejöhet marquisnő.

Caldariva hercegnő átlibbent a kandallón, s palástját felemelte e percben. Meglátszott, hogy lábain csak sandal van; semmi más. Talán mythologiai jelmezt választott.

— Csináljon ön sötétet a hálótermében s bocsássa le az alcoven kárpitjait, hogy a keresztülvonulók ne tudhassák meg, hol járnak. Egy lámpát helyezünk el a fürdőszoba ajtajába, hogy oda találjanak.

Ugy tettek.

A fürdőszobában egy remek vésművü fürdőmedencze állt, tömör ónból. Azt négy férfi sem birta volna helyéről elemelni. Oldalt a falban

két rézcsap, mint szokás, meleg és hideg víznek, Blanka annyit tudott hogy erre a czélra valók.

A marquisnő aztán megtanította arra is, hogy ha az egyik csapot nem elfordítják, hanem benyomják a falba, akkor a nehéz fürdőkád félre fordul a talpán s egy kerek nyilást hagy tárva, melynél a csigalépcső kezdődik. A másik csap megint, épen úgy betolva, visszacsúsztatja a helyére a medenczét.

Mennyi titka van ennek a háznak! Ha ezek a rejtekek beszélni tudnának!

Künn egyre dühösebb volt az ostromló zaj, a vastáblák zuhogása, a kapu döngése, az emberordítás. Még egy dologra kellett gondolni.

„Hányan lesznek a földalatti utazók?

„A cselédséggel együtt hatvanöten.“

„Annyi szál gyertyát kell számukra ide késziteni. A bányászok gyertyával járnak.“

Az is megtörtént: több viasztekercs el lett osztva anyifelé. Az út nem hosszú.

— Siessenek! mondá Blanka lázas izgatottsággal és fel se nézett az eltávozónak.

Hanem a mint egyedül maradt, a leeresztett alkovenkárpit mögé elrejtőzött s onnan leskelődött kifelé.

Meg lehet azt neki bocsátani. Volt, a kire lessen!

Az a látvány még sokszor fel fogja riasztani álmaiból!

Képzelete ily képeket nem mutatott még soha, mint a minőknek káprázatos sora most végigvonult előtte.

Az egész terem sötét volt, de az ajtóból kide-

rengő lámpafényben mint a camera obscura fénytányérjában, minden alaknak meg kellett jelenni, a míg a kandalló üregéből a fürdőszoba ajtajáig jutott.

És Blanka látta egy halálriadaltól szétrobbantott orgia alakjait: egyenkint, párosával megjelenni és elfutni maga előtt. Világ bölcsei, magas polczokon álló férfiak, a lehúzott czipőkkel kezükben s biborpalástjukkal a hónuk alatt; — jöttek és futottak.

Tarka harlekinok, viaszsárga ijedt arczokkal. kimeredt szemekkel: — jöttek és futottak.

Egymást czipelő párok, kik közül az egyik részeg, vagy ijedtében elájult, mindenféle groteszk összekapcsolásban, nem nézve, kezénél. lábánál fogva hurczolják-e egymást? — jöttek és futottak.

Egy satyr-alak úgy vitt egy nőt, hogy a két kezét a nyaka körül fonva, a hátára fektette hanyatt s a nő danolt.

Egy másik, egy athletai férfi, a vállára vetve vitt egy nőalakot, annak az öltönye foszlányokban, haja felbomlott fürtökben lógott le utána.

Mind végig futottak a bűvlámpa fényében, rettenetes torzalakjai a szemérmetlenségnek és a rémületnek.

Egy oly részeg volt, hogy dalolni akart. Társai befogták a száját, hogy el ne árulja menekülésüket, úgy hurczolták magukkal, dühös küzdelem közt.

Aztán megint: ott vonaglott egy rémült nő, ki kétségbeesett erőfeszitéssel hurczolt karjánál

fogva egy férfit a földön, a ki nem tud lábra állni.

Blanka szívszakadva leste: hát „ő“ kit fog az ölében hozni? bortól ittas, ijedtségtől alélt, förtelemtől megtört élő alakot? Olyan soká késett; — olyan hátramaradt!

Számlálta a ködfátyolkép alakjait: már negyvenen, már ötvenen futottak előtte keresztül. Csaknem mindegyik elbukott a kandalló párkányában, a mit a sötétben nem látott a lába előtt s káromkodva tápászkodott fel újra. Kaczajra ingerlő torzkép a borzalom közepett. Ő még sem jön! — Igaz! hiszen ő testével védi a többiek futását. Ő a bátor. A hős!

Most már a vendégek száma elfogyott, a cselédek következnek. A bérruhák futnak. Fejükön hátukon batyuval. Ketten egy-egy ládát czepelve. Abban bizonyosan a Cagliari-kincsek vannak. Egynek a hátán abroszba csomagolva az asztali ezüstnemű; étszerek, girandolok, süteménypolcok, virágtartók. Egy-egy megáll, iramodás közben kiinni a tartalmát a boros palaczknak, a mit lekapott az asztalról. Csak Manassé nem jön még.

Igaz! hiszen még a szép Cyrene is hátra van. Ki lenne az ő társa más?

A szép Cyrene a házi asszony. Neki utoljára illik maradni. Bezárni hátul az ajtót. Az utolsó férfi, a legjobb férfi, a házi nőnek, a legbátrabb nőnek kisérője lehet csak.

Már észrevehető időköz telik le, s nem jön a kandallóból elő senki.

Egy ágyúdörgéshez hasonló robbanás hangzik odakünn, mely megrázza az ablakokat.

Az ostromlók petárdát tettek a kapu alá s a tűzgéppel kivetették azt sarkaiból. A diadalüvöltés hirdeti, hogy urai lettek az ostromlott bejáratnak. Puskalövések hangzanak közbe.

Most kilépett a sötét üregből az utolsó alak: A szép Cyrene.

Megáll a kandalló előtt s egy lábnyomására bezáródik háta mögött a csapóajtó; a phönix ott ragyog ismét a helyén.

Blanka eléje lép a kárpit mögül.

— Nincs több? kérdi.

— Utolsó vagyok, felel a hölgy.

— Hát „ő“? Elesett-e?

— Itt sem volt, válaszol gúnymosolylyal a delnő. Azért mondtam csak, hogy itt van, hogy öntől kierőszakoljam az átbocsátást.

Blanka szivére nyomta kezét s felüdülten sóhajta, mint a ki egy gonosz álomból ébredett.

Ekkor odatoppant elébe a délczeg Vénus-alak s ezt súgá oda neki:

— Jól imádkoztatok a ti külön Isteneteknek, hogy el nem jöttetek a meghivásomra. Én elvesztettelek volna egyiteket a másitok által s megtartottam volna magamnak mind a kettőt! — Ne lássuk egymást az életben többet! — Adósod nem maradok a megszabadításért. — Fogd ezt a levelet! Ki vagy vele fizetve, úgy hiszem!

S midőn a levelet átnyujtá Blankának, karját elővette a bő prémes palást alól, s ez a kar meztelen volt egész vállig.

Egy percz mulva ő is eltünt.

Blanka sietett a fürdőszobába, a lépcsőtorkolatot az ónmedenczével ismét elzárni. Alulról, a mély hosszú alagútból rejtelmes zsibongás zűrhangja tört elé. A patkányok morognak.

A medencze helyére fordult. — Aztán csend lett.

Blanka a lámpafénynél elolvasá a levélkét, a mit a marquisnőtől kapott. Erőteljes férfiirás volt. Csak három sor.

„Marquisnő! A meghivást köszönöm; de én a Cagliari-palotát kerülöm.

Adorján Manassé.

Térdre omlott a levéllel. — Van egy Isten!

IV

Nem volt mos idő az ábrándozásra. A palota másik felében tomboltak az ostromlók.

A felől meg lehet győződve a herczegnő, hogy a berontó tömeget nem a politikai vak szenvedély vezeti most, hanem tiszta szívből jövő, őszinte rablási vágy. Azokat az uri társaság gyémántjainak csillogása bőszítette fel, s a Cagliari herczegek felhalmozott ezüstjére haragudtak ők meg.

Hanem ez vigasztalásnak elég rossz volt.

A győztesek, mikor nem fogják találni sem a gyémántokat, sem az ezüstféléket, keresni fogják, hogy mindaz hova lett? s nem nyugosznak meg abban, hogy miután a tükrök össze vannak törve, s a butorok szét vannak hasogatva, azzal

a munka be van fejezve, hanem kiváncsiak lesznek megtudni, hogy az üldözöttek merre menekülhettek el? S még megtalálhatják az összeköttetést a két palotaszárny között.

Meg kellett tudnia, hogy a marquisnő nem hagyta-e nyitva saját hálószobája felől a rejtekajtót?

Hogy tudja azt meg?

Nincs olyan megbizható cselédje, a kit oda küldhetne. Ha volna is: azok most elő nem jönnek még az „Angelus“ csengetésre sem. Cselédjei közül, a kinek most igen nagy a bátorsága, az az ágyában fekszik, s a kié kisebb, az az ágya alatt.

Magának kellett rászánni magát, hogy belépjen az ismeretlen helyiségbe, a hol soha sem volt, s a hova nem volt szabad szövétneket vinnie magával, mert elárulta volna a födött folyosó üveges arkadjain keresztül az udvarra betörő tömegnek, hogy a két palota közötti átjárás nyitva van.

Azonban a veszély nagysága, a magárahagyatottság érzése erőt kölcsönöz: a herczegnő fölnyitotta a csapóajtót s belépett az ismeretlen folyosóba, melyen át eddig csak ellensége járt hozzá.

Nem volt az sötét. Az udvarról fáklyafény világított föl, jól kivehette nála a korridor hosszában elvonuló freskó-festményt, egy bacchanalt, Ariadne fölvonulásával.

A folyosó végén egy nagy falapra festett kép volt: a gnidiai Venus templomának bejáratát ábrázoló. E templomajtó volt a tulsó kandalló-

lap hátrésze; az ajtó boltivét befutotta a festett borostyán. E folyondárlevelek egyike megmozdítható volt. Az alatt volt a kulcslyuk.

Blanka megállt hallgatózni. A hálószobában még nem volt semmi zörej, semmi lárma. Még ide nem törtek be.

Rátalált a jelzett zöld márványlapra. Megkisérté azt lábával lenyomni. Nem mozdult az. A csapóajtó be volt zárva.

A veszély leleményessé tesz. Blanka egy hajtűt dugott bele a kulcslyukba s le hagyta azt hullani a mesterséges zárba. Most azt a saját kulcsával sem lehet többé kinyitni, hacsak az egész falat szét nem bontják, kandallóstul együtt.

A felől tehát bizonyos lehetett, hogy a Caldariva marquisnő lakosztályából az övébe át nem jöhetnek. De hátha észreveszik a menekültek útját s az udvarról egyenesen felhatolnak az összekötő karzatra! Ahhoz csak lábtók kellenek. Ennek a nyitott arkadjait csupán egy vékony aranyozott rácsozat takarja.

Ott maradt kémlelődni.

Kétfelé figyelhetett. Le az udvarra. És oldalt, a hálóterembe.

Az udvaron tüzet raktak az emeletről lehajigált butorok tört darabjaiból s a tűz körül tánczolta a tarantellát két pár; egy fekete szemöldökű, szétszórt hajú maenade, egy délczeg, Antinous-alakú romagnai kecskepásztorral; meg egy fiatal gyermek-arczu leány egy púpos hátú, satyr-alakú ficzkóval. Egy dudás, meg két tamburinos verte és nyeggette a tánczzenét, a

nézők biztatták őket a lasciv mozdulatokra; a hátul tolakodó tömeg közbekiáltott: Halál a bibornokokra! Le a pápával!

És Blanka veszedelmes kiváncsisággal nézte ezt az aranyos rácson keresztül. Egy utczasuhancz a pillér faragványain odáig felkapaszkodott, hogy a borzas fejével csaknem előgetett neki.

És Blanka arra gondolt, hogy miért nem láthatja ezt a jelenetet Manassé? Milyen festői tanulmány volna neki e két tánczoló pár!

Egyszer aztán elvonták figyelmét a csapóajtón keresztül hangzó szavak is. A betörők elhatoltak a hálóterembe is. Szörnyű volt káromkodásuk, hogy nem találták se a vendégeket, se a ház kincseit.

Blanka hallott olyan beszédet, a milyen még soha nem érinté füleit: káromkodást. Az uraságok igen őszintén kimondák a véleményüket e tekintetben, s minthogy az igazhivőnek az által is illik magát megkülönböztetni a hitetlen mahomedántól és a zsidótól, hogy mikor káromkodik, se feledkezzék meg a hiszekegyje alaptételeiről s sorba szidja azokat a szentségeket, a miket a pogány nem szidhat: annálfogva a herczegnő fültanúja volt egy olyan litániának, a milyenért érdemes volt Rómába jönni, hogy meghallja.

Reszketett, hogy rá találnak jönni a rejtekajtó titkára.

Pedig nagyon közel voltak már hozzá.

„Ebben a kandallóban nincsen tüz!“ — mondá egy hang.

„A kürtőn keresztül szöktek meg!“ — kiálta a másik.

S már hozták a lábtót, hogy felmászszanak a kürtőbe, midőn egy hang diadalmasan ordítá fel: „e scoperto!“ (fel van fedezve!)

Blanka megrettent. De még nem futott el. Tovább hallgatózott.

„Merre menekültek?“

„A fürdő-szobán át!“

Azt hitte, el van veszve.

De mégis tovább hallgatózott.

És aztán a későbbi szavakból megtudta, hogy elvonult a feje fölül a veszély.

A marquisnő hadvezérnek született. — Gondja volt rá még a futásában is, hogy hadserege visszavonulását fedezze. Az ő fürdőszobájából is kanyargott le egy csigalépcső egy földalatti alagútig, de ez a palota levezető csövei számára volt építve s a földalatti utazót a cloaca maxima földalatti üregeibe kódorgatta el. Az rettenetes kijárás volt.

„Utánuk!“ ordíták a betörők. „Fáklyákat!“

„A cloaca maximában utolérjük őket!“

„Legalább szép haláluk lesz!“

E csel által a marquisnő hamis nyomra vezette az üldözőket s most ezek mindaddig, míg a dögleletes földalatti üregeket összeszaladgálják, időt engednek az üldözötteknek az elmenekülésre. Ott pedig nem találnak egyebet patkányoknál.

De mi lesz, ha megint visszatérnek? Sárosan, vérszomjasan, kincséhesen, s megtudják, hogy rá voltak szedve?

Ez eltart napokig; mert a föld alatti Róma nagy birodalom. A kiket a labyrinth elnyel, egyhamar nem adja vissza.

Blanka azzal a megnyugvással térhetett vissza hálószobájába, hogy a föld alól kitört borzalom ismét levezető csatornájára talált, s visszaomlik a föld alá. A condannata az alatt alhatik nyugodtan a maga lakosztályában. Róla azt tudják, hogy ő se nem bünös, se nem gazdag.

De soká még sem maradhat titokban, hogy a Caldariva marquisnő Astarte ünnepén jelenvolt vendégeknek ő nyitott menekülési utat. Azok, hatvanöt ember, s köztük huszonöt cseléd, ha elfutottak is Rómából, el fogják mondani, hogy a Trevi-kút vízműveinek épületein menekültek meg, ha minden egyéb sötétben maradt is előttük, s a hír visszaszivárog a nép közé. Napok mulva az ő lakosztályát fogják megtámadni s megszabadított ellenségeért ő rajta állanak boszút.

Neki el kell menekülnie a palotából, el Rómából, hová emberi itélet lánczolta, irgalmat nem ismerő, mint maga a fátum!

Lehetetlen, hogy azok, a kik a lánczokat ráverték, fel ne oldják azokat ily fenyegető veszélylyel szemben, ily rendkivüli nyomások alatt! Alig várta a reggelt, hogy menekülési kisérletét megkezdhesse.

A következő reggel azonban új rémségeket hozott, a mik még felülmúlták az éjszaka borzalmait.

Már kora szürkülettel (s a novemberi regghajnal igazán szürke) elkezdtek szabályosan

sorakozott néptömegek nyomulni a Quirinál felé. Blanka láthatta őket ablakából.

Parasztok, polgárok, nemzetőrök, karöltve minden egyenruhájú katonákkal, egész széltében elfoglalva az utczát, vonultak a ködön keresztül, zászló helyett póznára tűzött táblákat vittek magasra emelve, azokra voltak irva a nép jelszavai és jelöltjei, kiknek kormányra jutását követelték.

Blanka ** grófnőhöz akart menni; de gondolni sem lehetett rá, hogy most az utczán valaki kocsival járhasson.

Még a cselédek közül sem akarta senki elhagyni a házat.

A Circolo popolare kedvencz szónokai megkisérték a néphez beszélni. Mintha a viharnak beszéltek volna, az ár magával ragadta őket.

A pápa udvaronczai, az aranyos legyek, szétfutottak a Vatikánból, csak a bibornokai, a külhatalmak követei maradtak vele, s mintegy száz testőr, a kik megmaradtak élethalálra híveknek. A nép ugyanazon a téren, hol husvét napján az áldást visszhangozta, mennydörögve követelé most a harczot és a radikális kormányt. Ugyanazon emberpyramidok tornyosulnak fel a dioscur-szobor körül most is, a mik akkor.

Délfelé puskaropogás vegyül a népkiáltozás zajába.

A Quirinal felől rohannak vissza rendetlen zavarban a tömegek, összekeveredve, s rémkiáltások hangzanak: „A svájcziak öldöklik a népet! Fegyverre!“

S azután visszatódul megint az áradat, nemzetőrök, szabad-csapatok, carabinierik lőfegyverekkel, s a puskaropogás állandóvá lesz.

Véres sebesülteket visznek végig az utczán, a nép átkozódásai közepett.

Blanka látja ablakaiból, hogy másznak föl az emberek a háztetőkre s onnan lövöldöznek be a Vatikán ablakaiba.

Dob pörög. Egy csapat carabinieri közelít, élén a tegnapi est egyik hőse: az ezredes, a ki a gyilkosokkal összecsókolózott.

Azt hiszi, hogy jó barátokká lettek az által s elkezd nekik szónoklatot tartani.

„Ejh! mit hallgattok itt erre a fecsegőre?“ kiált föl egy hang a tömegből. „Le vele!“ — S azzal elkezd rothadt narancs és záptojás özönleni a népszónok fejére. Az betört orral bukik le lováról. Hamar megkapta jutalmát tegnapi érdemeinek!

Ez is Blanka szemeláttára történt.

A néptömeg elvitte a carabinieriket is.

Már alkonyodni kezdett.

Most nehéz jármű gördülése hallik. Mit hoznak? Egy ostromágyút. A nép maga vontatja azt. Visító gyermek-csapat tolja előre a kerekeket.

Blanka látja, hogy állítják fel a pápa és az istenek házával szemközt; megtöltik és oda irányozzák a kapura.

Ekkor egy óriási termetű férfi, jobbra-balra taszítva az előtte állókat, útat tör magának az ágyúig, s mikor már a veres sipkás rá akarja

tenni a gyujtólyukra a kanóczot, odaveti széles mellét az ágyú torka elé: „no hát lőjj!“

Ez a becsületes ember volt Torre mérnök. Tiszta vérű demokrata. Hanem azért nem tűrhette, hogy a Vatikán ellen az ágyút kisüssék. Akadnak követői, a kanóczot kicsavarják a tüzér kezéből s eltapossák a sárban; mások megint felkapják s újra meggyújtják azt.

Ekkor egyszerre új mozgalom támad; a Quirinal felől megindul a nép, az eddigit még százszor fölül múló rivalkodással, s a lövések megtízszereződnek. De már ez örömrivalgás, már ezek üdvlövések:

„A pápa megadott mindent! Éljen a radikál miniszterium! Éljen a pápa! Éljen a háború!“

S az ujjongó néptenger visszatolja az utczák emberfolyamait, s következik a nagy ölelkezés. A vihar az egyik égsarktól a másik felé fordul, s forgószelet támaszt az emberi társaságból, melyben az emberi ész elveszti tájékozottságát. Még a vezető férfiak sem tudják már, merre mutatnak a csillagok.

Hát még egy szegény, magára hagyott asszszony, a kinek mindehhez nincs semmi köze!

Este ki volt világítva a város a nagy öröm végett. Blankának is lámpákat kellett rakni az ablakaiba, mint a ki segít örülni.

A hirlapok is megérkeztek aztán. Jó dolguk volt most a szerkesztőknek. Háromszor akkora betűkkel nyomtatták a híreket mint máskor.

Hogy harczolt az „egyetlen egy ember“, a nép, a százkezű óriás (a száz testőr) ellen, bát-

ran küzdve déltől napestig. Meg is ölt — egy bibornokot. Az ott adta át lelkét Istennek a pápa térdein fekve.

Hát Rossi? A meggyilkolt Rossi? — Arról nem beszélt a krónika többé. A nagy tengeridő alatt — tegnaptól máig, — teljes feledékenységbe ment a neve. — Útjában volt mindenkinek: a forradalomnak és a reactiónak. (Egy önzetlen, hazáját szerető polgár!) Ő volt a fonál, melyen Damokles kardja függött. Ha már lezuhant a kard, ki emlékeznék az elvágott fonálról? — Annyit még feljegyezett valamelyik lap harmadnap is kapcsolatban Rossi esetével, hogy Livornóban diszlakomát tartottak — az orgyilkos tiszteletére.

Most már el volt határozva Blanka, hogy Rómát elhagyja minden áron.

Neki nincsenek sem ágyúi, sem néptömegei, hogy azokkal kimozdítsa szilárd talapjaikból a világot tartó oszlopokat; neki csak könyei vannak és esdeklései; talán azok is megindíthatnak valamit: egy szívet, mely nincs kőből.

A következő napokon már meg lehetett kisérteni az utczára kikocsizást.

A Cagliari-palota kapuja már be volt támasztva, s előtte fegyveres nemzetőr állt, megakadályozva a bemenetelt, hanem Blanka tudta azt jól, hogy a cloaka felől nyitva a bejárás. A mult éjjel is átment hallgatózni a folyosón a csapóajtóig s hallotta, hogy járnak-kelnek odabenn; nyitogatnak, feszegetnek, dörmögnek, kopognak! dolgozik folyvást titokban most már nem a ribellione, hanem csak a ladronaja.

S neki tudnia kell azt, hogy őt csak egy rejtekajtó választja el tőlük.

** grófnőt sietett fölkeresni. Az igen roszkedvű volt. Alig akart vele szóba állni, arra a kérésére, hogy vesse magát közbe a világ uránál egy szegény eltaposott féreg végett, hogy engedje őt a „maga földébe“ elbujni. Ne tegye vele azt, a mit tesznek az emberek egy pillangóval, a kit odaszúrnak gombostűvel rovargyűjteményük falához s rábizzák, hogy vergődjék, míg meg nem hal. Engedje őt hazamenni szegény hazájába. — A grófnő csak vállat vont. — Azt mondta, hogy neki és párthíveinek semmi befolyásuk többé a Vatikánban az utóbbi napok eseményei óta. A pápa a forradalmárok karjai közé vetette magát.

De Blanka oly kétségbeesetten tudott előtte könyörögni, hogy elvégre hajlott a kérésére és megigérte, hogy még ma elmegy a Vatikánba s személyesen szól Blanka mellett. Látogassa meg őt másnap ismét.

Blanka ezen az éjszakán is aggódva leste a szomszédban kótogó alattomos zajt; de annál még nagyobb veszedelem is várt reá.

Következő reggel a komornyikja azt jelenté, hogy az ő palotája kapujára is fel van irva ez a három betű: C. D. T.

„Mit jelent ez a három betű?“

„Casa dei traditori.“ (Az árulók háza.)

Valami bölcs nemzetgazdász ugyanis azt a mulatságot szerezte magának, hogy a megindítandó háború költségeire az „árulók vagyonának“ elkobzását inditványozá, s az illető há-

zakra, mint valami helyszinelési jegyzéket rótta fel azt a három veszedelmes betűt.

El lehet gondolni, hogy az ilyen megjegyzett háznak a lakói milyen jól érezhették magukat.

Blankának két nőcselédje még az nap elkérezkedett — haza az anyjához. Mind a kettő nek volt egy haldokló anyja. S a kertésze kikérte a bizonyítványát: azt mondta, új kertet alapítani szegődött. El is költözött délig.

Félt már itt maradni a cselédnép is.

A kocsisokat csak folytonos alkohol-befolyás alatt lehetett megnyerni, hogy el ne szökjenek.

Korábban az etiquette által engedett látogatás határidejénél meghagyá Blanka az inasának, hogy fogasson be.

A jó ember azt a tanácsot adta a herczegnőnek, hogy a mai felfordult világban sokkal czélszerűbb mindenkinek egy számozott bérkocsival járni az utczákon, hogysem mint a saját czimeres hintaján s egyenruhás kocsissal a bakon.

Blankának erre egy gondolat villámlott át a lelkén.

— Igaza van önnek. És akkor önt is jobb lesz nem vinnem magammal.

Ennek meg épen nagyon megörült az inas.

Blanka tehát legegyszerűbb öltözetét vette magára s esernyővel a kezében elindult egyesegyedül az utczán.

Nem messze a téren álltak az egylovas fogatok hosszú sorban.

A legelső bérkocsist megszólította.

— Ismeri ön ** gróf lakását? A * követségi palotát?

— Hogy ne ismerném? Az éjjel adtunk neki macskazenét.

— No hát oda hajtsunk.

A követségi palotába alig akarták beereszteni a herczegnőt, minthogy csak bérkocsin jött és egyfogatún. Fel kellett küldenie névjegyét, hogy megnyiljanak előtte az ajtók.

** grófnő még fagyosabb volt hozzá, mint tegnap.

— Ő szentsége hajthatatlan! — Kérésemet ingerülten elutasítá. — „A politikai változások a polgári perekben hozott itéleteket meg nem másíthatják. — Kire mi rá van mérve, azt el kell viselnie. — Ha mi nem félünk az oroszlánok barlangjaiban lenni Dániellel, más se legyen kishitű. — A biró maradjon székében, az elitélt a börtönében. — Több asszony is van még Rómában. — Egyébiránt a nép haragjától ne féljen senki. — Az engedmények megadattak, megtartatnak s a nép boldog lesz és megelégedett. — Béke legyen veletek, s nekem is hagyjatok békét.“ — Ez volt a válasza.

— Lehetetlen! Lehetetlen! Lehetetlen! Szólt a szerencsétlen asszony, kezeit tördelve. — Engem az utczán megtámadnak, lakásom falát aláássák; kapumra ráirják a proscriptiót; cselédeim elfutnak tőlem, nem mernek nálam maradni. Félek! Iszonyodom! Egyedül vagyok hagyva. Nincs egy lélek, a kihez, ha megtámadnak, oltalomért fordulhassak. Éjjel nem merek lefeküdni. És énnekem semmi közöm se Rómá-

hoz, se népéhez. Rossit, a ki egyetlen pártfogóm volt, meggyilkolták s a gyilkost ott tánczoltatta körül a nép az ablakom alatt. Félig meg vagyok már tébolyodva. Egészen meg leszek, ha még itt kell maradnom. Lehetetlen, hogy a szentatya ezt mondta volna!

— Ha nem hisz nekem herczegnő, kérdezze meg tőle ám maga! szólt a grófnő hidegen s ez volt búcsúszava a herczegnőhöz.

Blanka kisirt szemekkel tért vissza kocsijához.

— S s s s s s s! mondá neki a bérkocsis. Törölje le a könyeit, asszonyom. Mai nap az utczán sirni a népfenség elleni tüntetés! Hová hajtsak?

— A Vatikánba.

— Ma csak a régi pénzek gyüjteménye látható.

— Én a pápát akarom látni.

— No az is régi pénz!

Tökéletesen jó sejtelme volt Blankának, mikor azt mondta, hogy lehetetlen volt a pápának ily választ adni az ő kérelmére. ** grófné elő sem adta az ő kérelmét neki, és így nem is válaszolhatott az rá semmit.

** grófnőnek volt valami oka azt így adni elő, a mit majd megtud Blanka nem sokára. Az ő kétségbeesett, elutasításáról panaszkodó arcza beleillett valami tervbe — staffagenak. A Vatikánban egy óra hosszat járt-kelt egyik ajtóról a másikra, utoljára megmondták neki, hogy ő szentsége ma nem fogad el senkit.

Ismét visszatámolygott a kocsijához.

Most azután csak egy eszméje volt még. Az utolsó pókfonál, mely az elmerülőt fentartja.

— Ismeri ön a piazza di Colisseon signore Scalcagnato lakását?

— Ki ne ismerné signore Scalcagnato lakását?

— A csizmadiáét.

— A népvezérét.

— Tehát vigyen signore Scalcagnatohoz.

— Czipőt akar ön nála venni, vagy egyebet?

— Miért kérdi ezt?

— Azért, hogy ha signore Scalcagnatonak nevezi az asszony, akkor a czipőt három lirával drágábban fogja adni, mint máskülönben, egyebet pedig semmi áron sem fog adni. Ha azonban úgy fogja őt szólítani, hogy „cittadino Scalcagnato" (polgár) akkor jutányosan fog nála kapni czipőt is, meg egyebet is.

V.

Blanka megfogadta a bérkocsis utasítását (ez egyáltalában a legjobb indulatú néposztály Rómában) s az utczai boltba belépve, „cittadino Scalcagnato" után tudakozódott.

Erre egy alacsony, virgoncz emberke ugrott eléje a mellékszobából, kinek úgy jártak a szemei, mintha szüntelen kémektől őrizkednék s a mint ez a herczegnőt meglátta, hirtelen a szája elé tette a mutató ujját s lehúzta a fejét a nyakába, a miben roppant ügyességet fejtett ki.

— Stt! Semmi kérdés! Mindent tudok! Én

vagyok „cittandino Scalcagnato, il calzolajo!“ fogja meg a karomat polgártársnő. — Cittadino Adoriano az emeleten lakik s a lépcső meredek. Minden jól van.

Blanka bámuló zavarral nézett a kis emberkére, s meg nem foghatta, honnan tudja ez, hogy őt nem az ő czipészkirakata csalta be ebbe a boltba, hanem hogy Adorjánt keresi? Talán szokták őt látogatni fiatal ifju hölgyek? Talán épen vár valakit.

— Stt! inte a polgártárs, észrevéve e kérdőjelt a hölgy arczán. Ő most nincs itthon. Az atelier megláthatό.

Blanka megnyugtatva érzé magát. A becsületes házigazda nem légyottra jövő dámának nézi őt, hanem művészet-pártolónak, a ki tán képet vásárolni jön. Mikor a festő nincs itthon, akkor a csizmadia árulja a képeket, ha vevő érkezik. S meglehet, hogy mikor a csizmadiának el kell menni a háztól, akkor meg a festő árulja a czipőket.

Bátran elfogadhatta cittadino Scalcagnatonak a karját, a mire nagy szüksége is volt; mert a lépcső csakugyan meredeken vitt fel az égbe.

Kicsi kis padlásszoba volt Manassé lakása; de tisztán tartva. Egyszerü keményfa butorok benne. A hátterét egészen elfoglalta egy menynyezetes ágy, melynek tiszta fehér függönyei voltak. A padló finom római gyékénynyel terítve. Az ablak előtt a festőtámlányon egy megkezdett kép. Az ablak igen nagy volt, kidülő erkélylyel s azért különösen kedvező a festőre nézve, hogy fölül messzire kiugró ernyője volt,

mely a felső világosságot enyhítette; alant pedig be volt futva kuszó rózsával, mely egész télen át zöld marad, s ez meg az alsó világítást vette el s így épen csak az oly nehezen szabályozható középvilágítás maradt meg.

Egyszerű, kis, szegény, magános embernek való helyecske volt az; hanem a kilátás abból az ablakból fejedelmek számára való.

Előtte a Monte Palatino. A királyok hajdani Rómája. A legfelségesebb romok, koszoruzva örökzöld cserfákkal. A halhatatlan falak befutva halhatatlan repkénynyel, s túl rajtuk szeliden emelkedő dombok cziprussal, piniákkal fedve, s a távolban szakadozó hegyek, a mik már fehérek a hótól.

Még az idő is kiderült egészen; s az a sötétkék, minden színt megelevenítő olaszországi ég födte be a tájat, a miről az északi földöv lakójának fogalma sincs.

Blanka merengve dőlt az ablak párkányára s sokáig elbámult e képen s az alatt arra gondolt, hogy milyen boldog lehetne az a nő, a ki ezt a képet nézhetné napestig, míg mellette egy férfi, a kit imád és imádva van, dolgozik, nem! teremt!

Nagyobb ez a Cagliari herczeg palotájánál.

— Stt! veré fel ábrándozásából cittadino Scalcagnato. Jőjjön el az ablaktól. Megmutatom önnek a képet.

Azzal odavezeté Blankát az ablakhoz s egy fülkéről félrevonva a fehér függönyt, diadalt ragyogó arczczal mutatott oda. — Blanka valóban meg volt lepetve a kép által. Magát látta ott.

Hiszen eltalálni egy arczot emlékezet s egy vasúton felvett vázlat után, még csak „elismerésre méltó tehetség". de eszményíteni a szépet: az már „művészi ihlet!"

Ennek az embernek hivatása van, lángeszével meghóditani a műszerető világot; nevét halhatatlanná tenni. Jót tett vele a sors, mikor a rideg diplomatiai pályából kilóditotta: holt emberré tette, s ujra feltámasztotta. Ime a föltámadás tökéletes példája e földön.

Blanka a legtisztább gyönyört érezte lelkében: nem azért, hogy ez az ő képe; — hanem azért, hogy Manasseé.

Cittadino Scalcagnatonak a feje most egyszerre kinőtt a válla közül, úgy megnyúlt a nyaka büszkeségében.

— Az ára harminczhárom millió háromszázharminczháromzer háromszázharminczhárom skudi! Egy lirával sem alább! Mondá a polgártárs s nevetni kezdett. De aztán hirtelen ajka elé tette az ujját. mintha ketté akarná metszeni saját szájában a nevetést. — „Stt!" Egy szót se többet. Mindent tudok. Rendben van minden.

S azzal érthető pantomimikával mutogatott az ujjával majd a képre, majd a herczegnőre: a miből Blanka megérthette, hogy a polgártárs ráismert.

— Stt! Semmi kérdés! Minden jól van. Semmi baj se lesz. A polgártárs most nincs itthon. De a mikor és a hol kell neki lenni, akkor és ott fog lenni bizonynyal. Stt! Semmi kérdés tovább! A mit mondtam, meg van mondva. A csil-

lagok, a nap, hold leszakadhatnak; ő azért a helyén lesz. Haza mehet polgártársnő. Nem kell nyugtalankodni. Csak odahaza maradni. Akármi történik is kinn az utczán. Nem kell se félni, se megijedni. Én mondom! Cittadino Scalcagnato. Ha tüzes rakéták repülnek is a levegőben, mint nyáron a fecskék: az mind semmi!

E közben levezette Blankát ismét a földszintre.

— Stt! Jó lesz egy pár czipőt vinni haza, hogy a bérkocsis azt higyje, ezért volt nálam a polgártársnő. Nem kell bizni senkiben! Itt van ez a szép vastagtalpú czipő, jó erős varrás: hegymászáshoz, gyalogoláshoz készítve. A mellett puha bőr és vízmentes, pocsétákon keresztül lehet vele járni. Jó lesz elvinni. Szükség lehet rá. Épen a lábára fog illeni!

— De hát hogy tudja ön, hogy ez a lábamra illik?

— Polgártársnő! Nincs-e a „Domine Quo vadis“ teplomban ott a Krisztus lábnyoma, a mi a kövön maradt? — Nem maradhatott-e ott egy szentnek lábnyoma a Colossaeum homokjában, a mit aztán egy ájtatos hivő topographice fölvett az albumába s nem elég-e Cittadino Scalcagnatónak egy ilyen lerajzolt lábnyom, hogy legtökéletesebben a lábra illő czipőt készítsen utána? Vigye el megnyugodva.

Blanka egész homlokáig pirult.

— De nincs nálam pénz, hogy kifizessem. Elfeledtem magammal hozni. Abhoz vagyok

szokva, hogy mindig az inasom fizet. S most otthon maradt.

— Nem tesz semmit. Majd a számlára teszem. Stt! Tudok mindent. Semmi szó. Itt van még tíz lira, meg tíz soldi. Ezt én adom kölcsön. Stt! Találkozunk még egyszer: akkor megkapom. Cselédjétől ne küldje meg. Ezzel fizesse ki a bérkocsist a piaczon; ne vitesse magát a lakásáig. Tiz lira a díj, tíz soldi a borravaló. A piacztól gyalog mehet hazáig. Ezt a czipőt kezében vinni nem szégyen. Ha ezüst vállbojtos inas kiséri önt, akkor letaszítják a járdáról; ha czipőt visz a kezében, kitérnek előle udvariasan. Csak semmi szó! „Niente! Niente!“ Ebben az egy szóban benne van az egész olasz nyelve. Ez mindenre jó válasz.

Azzal kivezette a herczegnőt a bérkocsihoz, s még egyszer megkérve, hogy ha czipőre lesz szüksége, csak az ő boltját keresse fel, felsegítette őt a bérkocsiba s a míg csak láthatta, mindig a száján tartotta mutatóujját.

VI.

Blanka tapasztalá, hogy nagyon jó tanácsot kapott Scalcagnato polgártárstól. — Egész Róma az utczán volt most. Mindenütt hevesen vitatkozó tömegek lepték el az utczát. Saját lakása előtt, a Tiber-parton is százával ácsorgott a sütkérező és politizáló néptömeg. Ha kocsin jött volna a kapujáig, bizonyosan érte volna valami kellemetlenség, de mert gyalog jött, a

kezében egy pár vastagtalpú lábtyűvel, mindenütt utat nyitottak előtte, s mosolyogva bocsáták odább. „Povera ragazza!“ Szegény leányka!

Mikor aztán hazaért a palotájába: első dolga volt a czipőket fölpróbálni. Meg kell adni Scalcagnato polgártársnak, hogy nemcsak a magas politikához értett tökéletesen, hanem a lábtyűkészítéshez is. Blanka úgy érzé, hogy ezek a czipők, a miket most felhúzott, olyanok, hogy szinte maguktól mennek. Ők hordozzák a viselőjüket.

És aztán elgondolkozott rajta, hogy van még ember a világon, a ki képes arra a gondolatra, hogy a maga választottjának az arczvonásait hazavigye emlékében s még a lábnyomát is lerajzolja a nedves homokról, s aztán megörökítse: az arczot festményben, a lábnyomot bakancskákban! — A ki tud mindig róla gondolkozni — s soha róla nem beszélni! — Ilyen bohó emberek is vannak még a világon.

E fölött azzal is elfelejtett törődni, hogy mit zsibong az utczán, a piaczon olyan nagyon a nép?

Pedig ehhez volt már egy kis köze.

Reggeli után elővette a hirlapokat.

Mindjárt a legelsőnél, a mit fölvett, a saját nevére bukkant.

Azt rögtön meglátja az ember, a mint beletekint egy nyomtatott lapba, ha a saját neve ott van.

Vajjon mit írhat valaki ő róla?

Csak egy kis rövid tudósitás volt.

„Zborói Blanka herczegnő, Cagliari herczeg elvált felesége, ki a Cagliari-palota egyik részét

lakja, midőn a nép a másik palotában lakó Caldariva marquisnőnél összegyült reactionárius összeesküvőket megrohanta: ezeket akként szabadítá meg a nép igazságos boszúja elől, hogy saját lakosztályán keresztül bocsátva, a fontana di Trevibe nyíló vízvezeték alagúton keresztül megszökteté."

Nem sok. De elég arra, hogy valaki ily izgalmas időkben el legyen itélve halálra.

Most már érthette Blanka a palotája előtt csoportosuló tömegek izgatottságának alapját — valamint annak az általános fogvaczogásnak az okát is, a mivel saját cselédjei jöttek eléje, ha valami szüksége volt rájok.

Csak a piemonti inasnak maradt még egy kis bátorsága. Úgy látszik, az nem értette meg egészen a dolgot.

És e denunciatio ellen még csak védelem sincsen. Mert igaz.

Az, hogy a megtámadott: nő, — nem szolgál védelmére. A gyülölet neutrius generis: nem ismer nőnemet.

Hozzájárult még egy újabb vészhír.

Délután a lázadók, vagy a reactionariusok (egyik a másikra fogta) elrontották a gázvilágítás fővezetékcsövét. Az éjjel nem lesz Rómában lámpás.

Képzeljen valaki egy Rómát, tele fellázadt néppel, szétbomlott hadsereggel, börtöneikből kiszabaditott gonosztevőkkel, föld alá elbújt rendőrséggel; semmi kormánynyal, — lámpás nélkül hagyva egész hosszú novemberi éjszakán át.

Minden borzalomnak ajtó, kapu van nyitva! Blanka kétségbeesetten térdelt a feszület előtt imazsámolyán és harczolt az égiekkel.

„Miért kell én nekem e halálos félelmet kiszenvednem? Mit vétettem én egész életemben? Azt, hogy álmodtam, amiről álmodnom nem lett volna szabad? Meg kell-e büntetni magát a gondolatot is? Hisz a mit vétettem, az még csak gondolat volt! És mégis így büntetsz te engem, a ki porszem vagyok te előtted!“

A feszület elefántcsontból volt; Bernini egyik nevezetes remekműve.

S mentül jobban esteledett, mentül jobban sűrűsödött az alkony homálya, annál lázasabb lett rettegése.

A felszolgáló inasnak már fel kellene gyujtani a termekben a lámpákat. Az is késik; — tán halasztani hiszi az est beállását azzal, hogy nem gyújt lámpát?

Egyszer rohanva tör be az ajtón az inas a herczegnőhöz s elsápadt arczczal kiáltja, megfeledkezve a szolga és az úrnő közötti távolságról:

— Jézus Mária! herczegnő! A nap újra fölkel!

— Micsoda?

— Fölkel a nap! Reggel lesz! Másodszor hajnalodik.

— Talán tűz van?

— Akkor a világ ég! Nézzen ki a herczegnő a Quirinál felé! Jézus Mária, szent József! Az itélet napja van itt.

Azzal kirohant az ajtón, végig jajgatva termen, folyosón, lépesőn.

Blanka a piczra néző ablakokhoz sietett és kitekintett a szabadba. Az valóban emberijesztő tünemény volt.

Éjszak felé rózsaszinü fényben égett a láthatár s e fény egyre növekedett, emberi mértékkel meg nem határozható sebességgel.

Egy kiváló hajnalpiros sugároszlop, mint egy szétoszló sáv látszott üldözni a csillagokat, a mik már fenragyogtak az égen, azután melléje támadt egy másik fénykéve, kénsárga: és a kettő között az aczélkék ég.

S az égő, ijesztő hajnalfény közepében ott állt az Angyalvár sötét, tömör köröndje, tetején a repülő angyallal, a kinek óriás alakja feketén ütött el a lángoló égtől; mint az itéletnapja halottébresztő, élőket megölő Malach Hamovesh angyala.

„Az Angyalvár ég! — A Vatikán lángban áll! — Ég a Szent Péter temploma!“ hangzott a téren a rémkiáltás.

„Egész Róma ég! Végünk! Itéletnapja van! A világ meggyulladt!“

— Uram s én Istenem! mi ez? töprengett Blanka és nem volt, a ki megnyugtassa.

Az utczákon, a téren jajgatva zajlott alá s fel a nép, kiabálva: a templomokba! a templomokba!

Nem kellett most már semmi más, csak a templom!

Nem kellett most már semmi vendetta, hanem poenitentia!

Nem kellett már Rómának gázlámpa; volt kivilágított ég! Nappal az éjszakában. Rémséges nappal! A tűznek, mely az eget bevilágítá, nem volt semmi füstje, minden csillag keresztül ragyogott rajta. Néhány szakadozott felhő úszott a fényár közepette egész feketén. Ezeket nem világította meg a fény; alatta jártak azok mélyen. S ez volt a legszokatlanabb a látványban úszó felhők arany és biborszinűek szoktak lenni: ezek a pokol hajnalfényében úszók feketék voltak.

— Mi ez? Mi ez?

Blanka visszatért belső termeibe, hogy valamelyik cselédjét elküldje, megtudni, mi ég? — Egyet se talált.

Csengetett. Senki se jött elő.

A termekben sötétség volt. A lámpákat nem gyujtotta meg senki.

Ismételve csengetett és minden eredmény nélkül. Senkinek sem jut eszébe most, hogy más ura is van, mint „Az“ odafenn!

Kisietett a korridorra, azt vélve, hogy háznépe tán az udvaron van, s kitekintett az ablakon.

Az udvaron nem látott emberi teremtést; hanem látott a helyett valamit, a mitől a vér fagyott meg ereiben. Az összekötő karzat arkádjai mögött gyertyával járnak.

Tehát már betörtek oda!

Bizonyosan a kandalló kürtőjének a falát törték keresztül, azon át hatoltak be.

S a kik ott vannak, azok oly emberek, a kik a föld alól jöttek elő, a kiknek nincs tudomásuk

arról, hogy mi történik odafenn az égen? ők a sötétség munkáját végzik!

Névtelen ijedelem lepte meg e látásra a nő idegeit. Nem mert szobáiba visszatérni többé. Azt hitte, hálószobájába is betörtek már. Minden meleg felöltő nélkül, egy kis csipkefátyollal a fején, lefutott a lépcsőkön, portását kereste. Annak a szobája üres volt. Próbált a kapun kimenni: az be volt zárva. Kifutott az udvarra, cselédjei, kocsisai nevét kiáltozva. Egy sem jött elő. Rettegett egyedül maradni az üres udvarban. A kertajtón keresztül a ház melletti parkba menekült. Arra gondolt, hogy a kerti pavillonban fog elrejtőzni.

Az ég egyre világosabb lett. A fény lobogott, mint valami hullámzó láng. A templomokban minden harang szólt, szomorú, visszatetsző fél ütésekkel.

A mint a pavillon felé sietett: észrevette, hogy a kert ajtaja, mely az utczára vezet, nyitva van. Azt bizonyosan az elköltözött kertész hagyta úgy.

Egy pillanatra az volt eszében, hogy kimenekül az utczára. Hanem akkor gondolta meg, hogy épen gyilkosai kezébe rohan, a kik rajta boszút akarnak állni.

Az ajtó előtt van egy vén cziprusfa, oly magas és sugár, mint egy jegenye. Kétségbeesésében annak a derekát ölelte át: az volt az utolsó jó barátja.

— Hát senki sincsen, a ki megvédelmezzen?

S a cziprusfának jó szíve van, azt mondta neki:

— Ne féljen, herczegasszony!

Szép, érczteljes férfihangon mondta. S a herczegnő előtt ismerős volt a hang; felszökött térdéről. Manassé állt előtte.

Odarohant hozzá s úgy volt, hogy a nyakába boruljon; hanem aztán meggondolta halotti lételét: — tiltva van ölelkezni két holt embernek! S aztán csak a kezét nyujtá neki.

— A kapun nem bocsátott be senki, a kertajtóra kerültem, mondá az ifju.

— Szóljon ön! mondá Blanka, felmutatva az égre. Ég a világ? Itélet napja van?

— Nem, herczegnő. Ez az éjszakfény. Az éjszaki hajnal. Szokatlan valami Rómában. Caligula ideje óta nem látott ilyet a feje fölött az örök város. S ez nagyon jókor jött most. Azon az éjszakán, melyen valakinek a tervébe nagyon beleillett a gázcsöveket elrombolni; ez az isteni lámpafény igen sok vészt elhárít. A nép nem gondol a boszúra; hanem fut a templomaiba, mellét veri és térdepel.

Blanka egy ijedelmétől már megszabadult.

— Hanem a herczegnő nem igen jól teszi, hogy minden meleg felöltöny nélkül járkál most a kertjében; a novemberi estéktől őrizkedni kell. Jó lenne visszatérni a palotájába.

— Nem lehet! szólt újra megrémülve Blanka. Lakásomra rablók akarnak betörni s cselédjeim szétfutottak.

— Jöjjön föl velem bizton, herczegnő. A betörő tolvaj gyáva, elfut az a közeledő léptek hangjára is. Én majd előre megyek.

— Ne — ne — ne! Ne menjen ön oda! — Hátha megtámadják.

— De kell herczegnő. Itt csak két eset között van választás. Ha megtámadnak, egy embert vagy kettőt főbe ütök, s az annak lesz baj. Ha pedig itt marad, akkor halálra hűti magát s az aztán . . .

Nem mondta végig. Azt akarta mondani, hogy „nekem lesz baj“.

— Van önnél fegyver? kérdé Blanka.

— Fegyver nincs, hanem van védelmi szer. S aztán kihúzta kabátja zsebéből azt a csinos kis hajlós nyelű ólombuzogányt, a mi az igaz, hogy nem fegyver, hanem ha fejbe ütnek vele valakit, hát az nem köszöni meg. — Ez megfelel az orgyiloknak!“

Varázserővel birt a férfi e nő fölött. Most már, hogy a karjába ölthette a kezét, nem félt visszatérni az üres termekbe, az ő oldalán. Azt hitte, ez képes volna egy egész tábort elkergetni, mint Mózes, mint Sámson, mint Dávid.

— Nézze ön: ott járnak gyertyával! — szólt Blanka a fedett karzat boltíveire mutatva.

— Majd eltünnek azonnal.

Azzal fölvezette Blankát a lépcsőkön, keresztül a sötét termeken. Zsebében volt tűzszer és zseblámpás, azt meggyujtotta. Aztán elmentek a herczegnő hálószobájáig.

— Hallja ön? súgá Blanka, a kandalló érczlapja mögötti zörejre figyelmeztetve.

Már ott motoznak!

Manassé azután odament a kandallóhoz s annak érczlapját megdöngetve az ólombuzo-

gánynyal, dörgő hangon kiáltott: „Birboni! Fuggite!“

Arra azok oda át, a hányan voltak, mint a felriadt patkányhad, rohantak egymást feltaszigálva ki a karzatból. Semmi nesz sem maradt utánuk.

— De én itt nem merek maradni, szólt Blanka, ki e jelenet alatt reszketett és nevetett egyszerre, akár egy gyermek.

— Nem, herczegnő! ön nem fog itt maradhatni, szólt Manassé. Én magam is azt hiszem.

— Tudja ön, hogy én ma önt kerestem?

— Engem? Hol?

— Cittadino Scalcagnatónál. Ön ezt nem tudta?

— Még ma reggel óta nem voltam szállásomon. S mi oka volt a herczegnőnek engem felkeresni?

— Az, hogy „a hegy nem keresi fel Mahomedet“. Ezt pedig az ön saját sorai mondják. Ime nézze.

Blanka elővette tárczájából Manassé levelét, a mit az Caldariva marquisnőnek irt.

— Hogy jutott a herczegnő e levélhez? kérdé megütközve Manassé. Érintkezett ön ezzel az asszonynyal?

— Olvasta ön ezt? szólt Blanka, a hirlapot mutatva neki, melyben az ellene czélzott vád volt. Ez igaz.

— Ön megmentette a marquisnőt és társaságát? Mi módon?

— E kandallón keresztül, mely összeköti lakásomat a Cagliari-palotával.

— Ezt a titkot a marquisnő fedezte fel önnek?

— Igen, ő.

— S miért adta a marquisnő az én levelemet a herczegnőnek?

— Azért, hogy őt megszabadítottam. — Hálából.

— Hálából? A marquisnőnél nincs ilyen érzés. Ő elhitette önnel, hogy én is ott vagyok a vendégei között. S ön nem akarta, hogy engem is agyonverjenek, s aztán, mikor mindenki elfutott, ön kérdezte, hol maradtam én? Ez volt rá a válasz.

— Honnan sejti ezt?

— Mert az én meghivómra is fel volt irva, hogy Zborói Blanka herczegnő is ott lesz. Én egy perczig sem hittem azt.

— Az én hitem nem volt olyan erős.

— S most ugyanazok, a kiket ön megszabadított, elárulják önt, hogy elveszítsék! — Adja vissza nekem azt a levelet, herczegnő!

— Miért?

— Elégetem. Ne legyen önnél. Bélpoklos kéz érintése után ne érintse az öné.

S Manassé a gyertya fölé tartá a levelet s aztán égve a kandallóba veté.

— Hogyan jött hát ön most ide, ha nem tudta meg, hogy én keresem? kérdé aztán tőle Blanka.

— Egyik okom az volt rá, hogy búcsút vegyek öntől. A herczegnő annyi kegyességgel volt hozzám, hogy tartozást véltem teljesiteni, a mi-

dőn Rómából eltávozásom előtt egy üdvkivánatot itt hagyok.

— Ön sem állhatja ki többé ezt a rettenetes Rómát?

— Oh nem, herczegnő, sőt inkább igen mulatságos Rómának találom ezt a mostanit. A papok hadakoznak, s a katonák prédikálnak. De haza kell mennem, mert otthon baj van. Az én kis holdbeli szigetvölgyemet nagy veszély fenyegeti, a milyen még soha. Nem a baj elől megyek el, hanem a bajba bele. Nekünk is van római népünk. Amíg az otthoniak boldogsága nagy volt, kerültem őket; az én boldogságom nem volt az; — de most szerencsétlenség fenyegeti, s az az enyém. Megyek az osztályrészemért haza az én holdbeli völgyembe.

— Tehát itt van az egyetlen eset, a mikor önnek is hivatása lesz az, hogy öljön?

— Nem, herczegnő. Az én hivatásom az, hogy békítsek. Ezért sietek testvéreimhez haza.

— Úgy tesz, mint Rossi?

— S lehet, hogy úgy járok, mint Rossi... De megkisértem. A példa ragadós. Kivált a megölteké.

Blanka esedezve kulcsolta össze a kezeit az ifjú elé s oly szívszakadva kérte:

— Vigyen ön engem is magával innen!

Az ifjú arcza lángra gyulladt e szavaknál. Keble nyugtalanul emelkedett, kezével homlokát törölte végig, melyre veríték szállt.

— Nem, herczegnő. Én nem viszem önt magammal.

— Miért nem? kérdezé a herczegnő, repeső reménykedéssel.

Az ifju alakja délczegen felmagasodott.

— Azért, — mert ember vagyok és férfi! Meg tudnám önt védelmezni az egész világ ellen; de saját magam ellen nem. — Én önt szeretem. — Ha ön velem jön, a kárhozatba jön. — Mert én nem vagyok se szent, se angyal! — Ember vagyak — és rossz.

Blanka szótlanul roskadt egy kerevetre.

— Hallgasson rám, herczegnő; folytatá elcsendesülten az ifju. Elmondom, miért jöttem ide? és épen ez órában. Aztán határozzon sietve, mert az idő ki van szabva. Én önt ki akarom innen szabadítani, a hol életveszély nélkül egy napot sem tölthet tovább. Itt vége minden társadalmi rendnek. S önnek sok és hatalmas ellensége van. Még az éjjel el kell hagynia Rómát. Az most nem könnyü feladat. A kijáratokat a felfegyverzett nép őrzi. Nagy elővigyázat kell hozzá, hogy kiváló személyek innen most kijuthassanak. Én ezt a tervet gondoltam ki az ön számára. — Önnek mindenesetre hölgytársaságban kell utaznia. — Erre gondoltam. — Scalcagnato polgár a menlevelek kiosztásával megbizott főnök a Colossaeum kapu oldalán. Szigoru, democrata férfiu. Hanem annyi esze mégis van a polgártársnak, hogy mikor alkalom kinálkozik oly tisztességes nyereségre, mely senkinek kárt nem okoz, nála pedig tízezer czipőn szerzett munkabérrel fölér, hát azt magától el ne utasítsa. Tőle tudtam meg, hogy ma éjjel ** grófnő menlevéllel elhagyja Rómát.

— Kicsoda? A *i nagykövet neje?

— Az. — A menlevélben csak egy inas van megemlítve, mint kisérő. Ő tehát csak másodmagával utazik. Én szereztem Scalcagnatótól az ön számára is egy menlevelet, melylyel ön ** grófnőhöz mint társalkodónője csatlakozhatnék.

— De hisz ** grófnő ma reggel nekem azt mondá, hogy minden asszony tartozik a helyén megmaradni Rómában.

— Azért mondta épen, hogy eltávozási szándékát titkolja vele. Az emberek ilyenkor óvatosságra vannak kényszerítve. Ön nem is fog vele elébb találkozni, mint a Colossaeum kapujában. A grófnő kocsija ott van elrejtve az egyik tornáczbejáratban. A herczegnőt én odáig kisérem s a Colossaeum kapujánál várunk, míg egy bérkocsi megérkezik a grófnővel és kisérőjével. Ön csak akkor jön elő s megismerteti magát a grófnővel. Az önnek jó barátnéja, pártfogója, lehetetlen, hogy megtagadja önnek azt a kérését, hogy utitársul magával vigye. — Jól terveztem-e ezt ki?

— Nagyon jól. Köszönöm.

— Ön aztán utazik délnek, én pedig utazom északnak s egyszer aztán közöttünk lesz a földgömb! — így lesz az jól, herczegnő!

— Valóban így! rebegé Blanka s odanyujtá neki a kezét megcsókolni.

VII.

— Ez a ruha nem lesz alkalmas az utazásra, ugy-e bár? kérdé akadozottan a herczegnő.

(Fehér cashmir pongyola volt pálmaszegélyl'yel.)

— Semmi esetre sem. Melegebbet kell fölvenni és sötét szinűt; mert ez feltünik és elárulja a herczegnő társadalmi állását.

— Várjon, kérem, míg átöltözöm.

Blanka átment a toiletteszobába. Nem sokára ismét megjelent az ajtóban, akkor már fekete gyapjúszövet-öltöny volt rajta.

— Uram!

— Parancsol, herczegnő?

— Nem úgy. Hadd mondjam önnek „jó barátom“ s ön nekem „jó barátném“.

— Köszönöm.

— Tehát „jó barátom“! Nem tudom, említettem-e, hogy minden cselédem elfutott a háztól?

— Igen.

— A nőcselédeim már tegnap elhagytak. Ma már kénytelen voltam a házmesterné leányát híni fel az öltözködéshez; de most már az sincs itt. Nem tudom magam összekapcsolni a ruhámat. Szabad önt kérnem, hogy segítsen rajtam? — jó barátom!

— Megteszem, — jó barátném.

Manassé még ezt a szolgálatot is elvállalta. Mégis csak volt benne egy kis hajlam a martyrok életére! Mert ez már az volt: martyrium.

Blanka nézte őt a tükörből, a míg a szobaleányi szolgálatot végzé. Arczát vizsgálta.

Az ifju azalatt, a míg a gyönyörű vállakat a vállfüzőbe kapocsról-kapocsra beszorítá, behunyta a szemeit, hogy ne lássa, a mi nem az övé.

— Köszönöm, jó barátom. Lássa ön, már azo-

kat a czipőket is felhuztam, a mikről ön gondoskodott nekem az útra.

És Manassénak volt annyi önmegtagadása, hogy le ne boruljon azokhoz a lábakhoz és csókjaival ne halmozza el azokat.

— A legszükségesebbeket rakjuk el egy kis utitáskába; figyelmezteté Blankát.

Az hamar készen volt a csomagolással.

— Gyalog megyünk-e a Colossaeumig? kérdezé.

— Nem. A mellékutczában hagytam a bérkocsit, mely idáig hozott; az vár reánk.

Percz mulva az elátkozott palotát az utolsó, legszerencsétlenebb lakója is elhagyta. Minden ajtó nyitva maradt. Jöhetett bele rabolni, — vagy elkobozni, — a ki elébb hozzá jutott.

Blanka vezetője karján a bérkocsiig érkezett. Ráismert a kocsisra. Ugyanaz volt az, a ki őt ma délelőtt hordozta.

Manassé fölsegíté őt a kocsiülésbe; maga pedig a kocsis mellé kapott fel. De Blanka sem maradt a hátulsó ülésben, hanem odatérdelve az első ülés vánkosára, Manassé karjába kapaszkodott, igy beszélgetett vele az egész úton.

— Mi lesz önnek a művészetéből, ha most haza megy?

— Füst és pára.

— Ön másodszor is új pályát nyitott már magának.

— Nyitni fogok még harmadikat is. Ebbe is bizonyos, hogy bele bukom. Akkor hozzá kezdek a negyedikhez. Ha a föld fölött nem, a föld alatt majd csak sikerül.

— Meg akar halni?

— Oh nem. Legalább a magam kezétől nem. Előttem az öngyilkos a legbűnösebb ember, mert a társadalmat rontja meg. Attól, hogy egy élet-unt ember szétzúzott agygyal megy ki a világból, senki sem retten vissza. Könnyű vége egy útnak. Hanem ha azt látnák az emberek, hogy az, a ki vagyont, becsületet vesztett, levetett kabáttal fát fűrészel az utczán, visszariadnának attól az úttól, a melyen ő ide jutott.

— De hát mit beszélt ön a föld alatti útról, jó barátom?

— A vasbányámról beszéltem, jó barátném. Abból is megélek, ha minden más elfogy.

— S hova teszi ön „azt“ a képet?

— Boldoggá teszem vele cittadino Scalcagnatót. Az tudom, nem engedi azt a zsibvásárra jutni.

A bérkocsis ez alatt mindenféle tekervényes utakon, félreeső utczákon vitte őket. Ki kellett kerülni a templomokat, s ez Rómában nem csekély feladat; azokhoz most mind körmenettel járt a megriadt nép s elállta az utat.

Egy utczában mégis szemközt találkoztak egy őrjárattal. Nemzetőrök voltak, puskával felfegyverezve s erősen kivilágítva. Megállíták a kocsit s akarták tudni, ki ül rajta és hová megy?

Manassé előmutatta nekik a menleveleket, mind a magáét, mind a hölgyét s az ellen nem lehetett kifogásuk. Egy festő, meg egy szobaleány. Haza utaznak Magyarországba. Ez jó firma volt. — Miért utaznak haza? mert a fes-

tőt itt hagyták a maecenásai, a szobalányt pedig az uraság a.

Ez ellen sem lehetett kifogás.

— „De én nekem úgy tetszik, hogy nagyon szép ez a polgártársné szobaleánynak“, mondá az egyik nemzetőr.

„Mind a három feleségem feltámadjon“, káromkodott egy vörösképű, „he ez nem a szép condannata“.

„Eredj, bolond! csitítá a harmadik; hát nem érzi a nagy uborka orrod, hogy bagariabőr czipő van a lábán? Azt nem viselnek herczegasszonyok!“

S a herczegnőt kiszabadíták a kelepczéből cittadino Scalcagnato jó illatu vörös bőr topánkái.

— Vajjon nem fogunk-e elkésni, jó barátom? aggódék Blanka.

— Legyünk nyugodtak. A míg az északi fény tart, addig a grófnő nem kisértheti meg az utczákon végig kocsizást, mert meglátják.

— Tehát nem tart egész éjjel az északi fény?

— Az északfény nem enged maga után tudakozódni. De valószinü, hogy oly hirtelen elmulik, mint a lemenő nap, s akkor egyszerre sötét lesz. Arra fog következni egy nagyszerü sodomai zűrzavar, mikor a templomokat megtöltő nép egyszerre mind haza akar tódulni az egyiptomi sötétségben. Várhatunk a grófnőre jó ideig.

(A bérkocsis nem értette szavaikat; magyarul beszéltek.)

Most egy magas pontra jutottak fel, a honnan visszatekintve, az egész felséges Rómát lát

ták maguk előtt. Máskor is megragadó egy kép; a nagy és a szép bámulatos összhangban vannak egyesítve. S most mindezt még az égi fény gloriája veszi körül. A felmagasló Szent-Péter-templom kupolájának két átellenes ablaka e ponton összetalálkozik s a két ablakon keresztül ragyogó biborfény úgy világít onnan elő, mint egy oltárláng. A harangok kongnak: bing-bang! s az egész város zúg a processiók zsolozsmáitól.

Blankának valami nehezedett a szívére.

— Jó barátom. Én most menekülök Rómából. — De szabad-e nekem Rómából elfutnom?

Manassé csodálkozva tekinte rá.

— Nincs-e rám kimondva az itélet, hogy Rómát nem szabad elhagynom soha? Nem lázadás, nem hitszegés-e az, a mit most teszek?

— Nem! önre csak az van itélve, hogy Rómában tartozik élni; de nem az, hogy Rómában tartozik megöletni.

— Könyörögtem a legmagasabb trón zsámolya előtt, hogy engedjenek eltávoznom, mert félek. Azt válaszolták rá, hogy ha a legmagasabbak nem félnek itt maradni, a legalacsonyabbak se féljenek.

— Nincs egyenlő mérték a kettő között. A kinek korona van a fején, annak nem szabad félni. A korona a főn az emberi mértéken túl emelkedő kötelességekkel jár.

— S nincsen-e az én fejemen is korona. — tövisből? Nem kötelez-e ez engem az ittmaradásra?

— Én bizony nem látom át, hogy mi oka volna önnek a martyr-koronát föntartani? A

vértanuknak volt rá okuk. Ők meghaltak Jézusért, meghaltak a keresztyén hitért, meghaltak a szent eszmék diadaláért, meghaltak a menybeli paradicsom dicsőségeért; — de hogy miért szenvedjen ön martyrhalált akár a Circolo popolareért és Sterbini uralkodásáért, akár a Syllabusért és Giacomo bibornok visszakerüléseért? Azt bizony én meg nem tudom mondani.

— Én sem! szólt Blanka, nevetésre hajló hangon. De mégis úgy üt itt valami belől, mintha a lelkiismeret harangütése volna, hogy mikor az emberek legnagyobbika a vésznek bátran szemébe néz: én, a ki lábaihoz boruló híve vagyok, őt gyáván elhagyom.

— Csak hagyja ön, jó barátném! a bátorságot a férfiaknak; úgy is kevés van nekik. Legyen az én lelkemen az ön elszöktetésének a terhe. Most pedig jól megkapaszkodjék a karomban, mert olyan zökkenős útra térünk le, a hol könynyen ki lehet esni a kocsiból.

Blanka megfogadta a szót, s mind a két kezével belefogózott Manassé karjába.

VIII.

Manassé a bérkocsit megállítá a Colossaeumtéren; de nem bocsájtotta el. Oka volt Blanka szökésének tanuját egy helyre leszögezve tartani.

Azután karját nyujtá Blankának s elvezette őt az épület óriás kapujáig. A kapus jó embere volt. Bevezette a szobájába az érkezőket. — Vacsorával várt rájuk.

Manassé rávette Blankát, hogy ma thea helyett, mely izgat, bort igyék, a mely erősít.

Együtt és egyedül vacsoráltak ketten.

Szegény lakoma volt. S jóllaktak vele.

A kapusnak nem volt több egy pohárnál. Ittak belőle mind a ketten. — És ez boldogság volt nekik. Nem mondták egymásnak, de tudták.

S ugyan mi gátolja őket abban, hogy ilyen boldogok legyenek mind halálig?

Csak egy mondás.

Kocsizörej közelg. A boldog óra végpercze lejárt. A herczegnőnek fel kell venni az utiköpenyt. Aztán még egyszer kezet szorítani s búcsút venni a soha többé viszont nem látásra.

— Isten önnel, kedves jóbarátom!

— Isten önnel, jó barátném!

A kapus szobájából kilépnek. Az elsietett a rejtve tartott hintót előidézni. Ők pedig helyet foglaltak a bejáratnál. Manassé meghúzza magát egy kőkoczka árnyékában, mely kétszer oly magas, mint egy emberalak. Blanka pedig útjába áll a közeledőknek.

Egy férfi jön, cselédruhában, egy kocsilámpást hoz kezében, s azzal világít az utána jövő alaknak: az pedig egy nő.

Blanka messziről ráismer az öltözetre. Narancssárga selyem, zöld és lilaszin oldalszegélyzettel. Ugyanaz, a miről véleményt kellett mondania ** grófnénál.

Az ég egész sötét már, az északfény hazatért a jégpolus alá; csak a csillagok ragyognak.

A mint a két alak a Colossaeum bejáratához ér, a hová már akkor ** grófné hintaja is elő-

gördült, Blanka kilép a sötétből s eléje siet a hölgyalaknak s bizalmas néven szólitja azt. A megszólított alak visszadöbben. Arczát sűrű kalapfátyol fedi.

— Én vagyok Zborói Blanka, a herczegnő, a szerencsétlen.

— Mit akar ön? dörmög rá a bérruhás férfi. Blanka rátekint s úgy rémlik, mintha látta volna már ez arczot, de nem jut eszébe, ki az? annyi bizonyos, hogy parancsoláshoz szokott tekintet néz ki e bérszolga-mezből.

Neki csak a hölgygyel van dolga.

— Ön maga is menekül Rómából grófnő? Arra kérem, vigyen engem is magával. Ön mellett megszabadulhatok.

Hanem a megszólított alak nem ügyelt a kérésre. Gyorsan elhaladt mellette s sietett a hintót elérni.

Blanka utána futott. Meg volt rettenve. Kétségbe volt esve.

— Asszonyom. Legyen ön irántam irgalommal! Ne hagyjon itt egyedül, kétségbeesetten elvesznem. Szolgálója, cselédje leszek önnek az úton. Holtomig háladatos leszek önhöz. Ne hagyjon ön vissza e rettenetes városban! Hisz asszony asszonytársához lehetetlen, hogy irgalmat ne érezzen. Nem bánom, akárhová megy: megyek önnel. Csak innen vigyen el. Menlevelem is van; cselédnek vagyok benne irva; hasznossá fogom magamat tenni az úton; nem sirok, nem ijedek meg semmitől. Az ég irgalmára kérem, legyen kegyelmes hozzám.

És az erőszakos rimánkodás közben görcsö-

sen megragadva tartá annak a sárga ruhának a szegélyét, azokkal a zöld és lilaszin guirlandokkal s oda térdelt a kocsihágcsóra, hogy nem lehetett a kocsiajtót becsukni tőle.

Ekkor a kisérő férfi közbelépett s erőszakosan kitépve kezeiből az öltöny fodrait, oda dörmögé a fülébe:

„E il papa!"

Ezzel becsapta a kocsiajtót, maga fölugrott a bakra s a hintó kigördült a Colossaeum tornácza alól.

XI

„E il papa!"

Ó a pápa!

És ő fut?

A földnek uralkodója s az égnek helytartója, a minden királyok királya menekül.

A földi isten megijed a földi férgektől?

Blanka fölállt térdeiről e szóra s két öklével megütve mellét, az égből ledobott angyal keserüségével felkiálta:

„Ed io sono la condannata!"

A biró elfut; hanem a rab maradjon itt!

És azzal a keblébe nyult s kirántá onnan azt az örökké ott tartott pálmalevelet. Hitének, üdvének symbolumát.

És összetépte azt apró szilánkokra.

S a levélrongyokat utána hajitá a tova gördülő hintónak.

És ekkor visszafordult.

Manassé ott állt, a falnak támaszkodva.

A nő odarohant hozzá s azt mondá neki:

„— Már most vigy magaddal, a hová akarsz!“

S azzal nyakába veté magát s mindkét karjával magához szorította annak fejét, egy oly erőszakos, oly őrületes csókot nyomott annak a szájára, hogy kiserkent utána az ajkaiból a vér.

— — — — — — — — — — — — —

X.

„Im egy világrész, a hol az Isten egyedül maga van.“

„Egy világrész, mely nagyobb, mint a többi öt együttvéve.“

„Neve: a tenger.“

„Még az istenekkel bővelkedő Olymp idejében sem volt itt több úr, csak egy: ma is csak egy van.“

„Nincs rajta se templom, se moschée, se pagoda; nem nyulnak ki belőle münstertornyok, minarék, teokallik; nem hangzik rajta végig harangszó, tamtam, muezzimkiáltás: — mégis jelen van ő.“

„Egyedül van. Nem osztozik senkivel. Nem tanít róla Mózes, Confucse, Mahomed, az evangelisták: mégis megismeri minden nemzet. Ez a minden szinű és nyelvű emberek Istene. Az Úr a vizek fölött.“

„A föld változandó, a tenger örökké ugyanaz.“

„A tengeren járó ember mindig Isten kezében van. A földi világot a túlvilágtól csak egy

átlátszó lap választja el: a víz szine. S e kettő között hintálja őt folyvást egy kéz, egy lehellet. Egy kéz, mely fentarthat, s egy lehellet, mely elmeríthet.“

„A tenger alatt nincsen pokol: ez a szárazföld kiváltságos eszményképe.“

„A tengeren járó emberek örülnek, ha a láthatáron meglátnak egy sötét pontot: „Vitorla!“ s mikor egymás mellett elrepülnek, üdvözlik egymást. Lehet, hogy rokonaik otthon a szárazon gyülölik egymást.“

„S a kik különben is szeretik egymást, mily nagygyá lesz szerelmük a tenger közepett!“

„Ha én festő maradtam volna, egy képet lett volna kedvem alkotni, párját annak a festményóriásnak, a mit Palma Giovine alkotott a dogepalota számára, a feltámadást. De az én képem lett volna a feltámadás a tengeren!“

„Mikor az angyal trombitaszavára a milliók és milliók, kiknek sírja a tengerfenék, felmerülnek a hullámok közül, s velük együtt százezrei az elsülyedt hajóknak, s szárnyrakelt emberek szárnyrakelt házakkal emelkednek az ég felé!“

„Ugy-e nagy bohó vagyok én, kedves?“

— — — — — — — — — — —

Ketten voltak a hajó kormánypáholyában. A férfi tartotta a kormánykereket, a hölgy a lábainál s fejét hátrahajtá az ifju térdeire s annak balját kezei közt tartva, sima állát, piros arczát hozzá czirógatta s lopva egyet csókolt a kézen. Szemei a véghetetlen eget járták, mely tele volt ragyogással e napon. A tengernek mindegy: ősz vagy tavasz? Ha akarja, novemberben

is májust tart. A szél sem éles itt, a hajó együtt megy vele; a rajt ülő nem érzi azt úgy, mint a leszegezett földön. A hullám csak ringatja a trabakelt. A padrone, a kormányos és a legények mind alusznak a vitorlából feszített ernyő alatt. A hajó megy a keleti széllel nyugotnak.

— Látod, milyen jó volt, hogy Rómában a harczi párt került felül. A kikötőben minden gőzöst lefoglalt az új kormány a nagy tengeri expeditióhoz; nekünk nem volt más választásunk, mint egy vitorlást felfogadni, s ezzel tovább tart az út. S még azt sem tudjuk, hogy hová megyünk?

— Én oda megyek, a hová te viszesz, súgá a nő, felvetve hozzá nagy sötét szemeit.

— S én oda viszlek, a hová te küldesz.

— Nem azt mondtad-e, mikor búcsúzni jöttél: megyek az én holdbeli szigetembe haza. Ott veszedelem van.

— Azt akkor mondtam, mikor még magam parancsoltam magamnak.

— És most?

— Most pedig te parancsolsz nekem.

— De hát nem történt-e meg számtalanszor a világban, nem történik-e most is, hogy a férfi elhagyja a nőt, a kit szeret, s fölkeresi a vészt, a mit retteg?

— A nő erős lelke teszi azt. Bizonyosan a szeretett nő mondta azt: „eredj! hagyj el engem!“ Ha azt mondta volna neki: „maradj nálam!“ ott maradt volna. Minden elkövetett hőstett s minden elmulasztott hőstett asszony munkája volt.

— Igazán?

— Igazán!

— Hát lehetséges volna az, hogy olyan férfit, minő te vagy, olyan asszony, mint én vagyok, el tudna csábítani? hogy oda ne menj, a hová a baj idéz, hanem oda, a hová a gyönyör hív?

— Megvallottam már neked, hogy nem vagyok se hős, se szent; közönséges ember vagyok. Az határozza meg a sorsomat, hogy mi vagy te?

— Tehát még magad sem tudod, hogy merre kormányozzuk a hajót? Északnak-e, délnek? Megy az, a szél jó szántából, a végtelennek. És kettőnk között nem fekszik a földgömb: hanem le vagyunk borítva ezzel a nagy üvegharanggal! Tehát kisértsük meg, el tudnálak-e csábítani? Én? Tégedet? Hiába vettem volna leczkét a szép Cyrenétől hét nap egymásután ebből a tudományból? Nézzük, mit tanultam tőle? Aztán majd meglássuk, hogy merre hajlik el a delejtű? Tehát — hunyd be a szemedet és hallgass. Hallgasd meg, hogy mire tanított engem a szép Cyrene.

„Ha tudnád, hogy milyen szép a világ: dehogy hagynád azt magadtól elzárva tartani! — Ha tudnád, hogy milyen édes a szerelem, dehogy ismernél törvényt, mely azt megtiltja tőled! Ha tudnád, hogy mennyire bűnös minden ember, dehogy szégyenlenéd magadat előttük."

„Te gazdag vagy, ő pedig egy lángész. Két czím, a mely mindenre jogot ad. Te herczegnő vagy, ő pedig müvész. Mind a kettő koronát visel: egyik gyémántból, másik babérból. Csak fényt vet egyik a másikra, nem árnyékot. Ki

kérdezősködik a la Fornarina erényei után? Canova Venusának mintaképe egy uralkodó herczegnő volt. Mikor a szemérmetes pruderia azt kérdezte tőle, hogy tudott „ily“ alakban mintát állni egy művész előtt? azt felelé: „mais la chambre était bien chauffée“. „Hiszen jól be volt fütve a szoba.“ — Palma Giovine a szeretőjét, ki hívebb volt hozzá, mint az esküjéhez, bevitte a paradicsomba, megörökíté, mint üdvözültet, colossalis itéletnapi tableauján. Joga volt hozzá. A művész beatificálhat, mint a szent congregatio.“

„Neked van hatvanezer skudid hazulról, másik hatvanezeret tartozik a detronált herczeged fizetni. Gazdag vagy vele. — Ne sírj, ne deklamálj; hanem ajándékozz tizezer skudit szent czélokra s kapsz engedélyt, egészségi tekintetekből egy évig utazhatni. Ha az év letelik, megujítod a kegyes adakozást s megujítják az engedélyt. Aranynyal minden zárt ki lehet nyitni.“

„Az idegen föld útja a szerelmesek hazája. S minthogy a föld gömbölyü: ennek a birodalomnak nincsen határa. Az ember úgy gombolyítja le az életet erről a nagy gömbről, mint egy nagy gyapotgöngyölegről.“

„Elmégy a Nilus partjaira, felütöd a sátorodat a pyramidok között, a homokpusztán. Magad lakol benne és az, aki önkényt követett. Nem hallja más, csak a tevehajcsár, hogy mit beszéltek egymással, egy olyan nyelven, a mit sehol a világon a saját földén túl meg nem ért senki.“

„A művész fest afrikai melegtől átsugárzott

képeket, s a te szived melege érzik ki e képekből. Lesz belőle hirhedett mester."

„Sokáig nem időzöl egy helyen, nehogy enigmádat kitalálják. Teveháton megjárod a szent földet. Megfürdesz a Jordán vizében, meglátogatod a Libanont. A czedrusok árnyéka is édes pihenő hely. Művészed előtt ott is egy új világ nyilik meg. A czedruslombok illata szentté teszi a mámort."

„Mikor észreveszed, hogy ottlétedről beszélnek, ott hagyod a kioszkot, s tovább mégy a próféták vándorútján."

„Mindenütt találsz római katholikus templomot. Oda ájtatoskodni eljársz. Meggyónsz, lelkedet megnyugtatod. A gyónó-bárczákat haza küldöd a jogfelügyelődnek. Azok documentumok. A patriarchákat, a kápolnákat megajándékozod. Ezt hirdetni fogják a világnak s az a hír, mint a pók a próféta rejthelye előtt, mentő hálót sző menedéked sátornyilása fölött."

„Átkeltek a tengeren, át Indiákra, végigjárjátok a délszigeteket. Minden országban elültettek egy fát, mely az utánatok jövőnek virágot és gyümölcsöt fog teremni."

„Minden országban elveszitek az örömeiteket s nem kérdezitek senkitől, hogyan, milyen föltételek alatt, kinek az engedelmével szabad azokat elfogyasztani? Az oltárt és a lelkiismeretet kiengeszteli a vezeklés és az alamizsna."

„Bejárhatjátok a világ legismeretlenebb részeit: China belsejét, Japánt, hol az emberek semmit sem tudnak még arról, hogy kell-e két ember boldogságához egyéb, mint az, hogy az

emberek szeressék egymást? a hol a hajnali harangszó nem ver föl senkit a legédesebb álomból azzal a szemrehányással, hogy azért, a mit álmodtunk, a sátán prédájává lettünk!“

„Mikor a boldog pogányok között jártok, ne mulasszátok el magatokkal vinni a jámbor missionariust, egy szegény szerzetest, a ki málháitokat czepeli, a gyóntató-levelet kiadja, ott, a hol nincs többé templom, s titkaitokat el nem árulhatja, mert azokat a gyónás szentsége őrzi nála.“

„S ha elfogy ez a három világrész, ott van még a másik kettő. Az is mind paradicsom annak, a ki magával hordja a boldogságát.“

„S ha egyszer körüljártátok a földet, minden pihenőt áldozatgalambok vérével jelölve s visszahoz benneteket az Európa-vágy, a szokás, a dicsekedési ösztön, akkor kiadtok egy nagyszerű albumot, melyben varázshatású útleirásait bemutatja a világnak egy herczegnő, illusztrálva egy világhírűvé lett művész remekműveivel. S ez igazolni fogja egymáshoz tartozástokat, erősebben, mint minden oltári eskü, áldás és házasságlevél. A miért közönséges emberek azt mondják: „Ki a sekrestyeajtóba, ekklézsiát követni!“ ugyanazért a lángésznek megnyitják az Olympot. S azontúl egymáshoz tartoztok és senki sem fog benne megbotránkozni!“

„Igy tett egyszer egy férjétől üldözött királyné. S a férj Nagy-Britannia királya volt. Kémeivel vette körül a világba elutazott nőt. Bizonyítékai voltak. A nő nem védhette magát. S mégis föl lett mentve. A koronás férj megvásárolta magát

a királyné kedvesét, hogy legyen árulója a nőnek, a ki őt félistenné tette boldogságában. S a nőt mégis mindenki fölmentette; a törvény és a világ! A megkínzott asszonyszív szerelmi önvédelme úgy nem vétek, mint a gyilkosság önvédelemből."

„Egész életetek az örömök szakadatlan egymásra következése lesz. Tehetitek, hogy mindig ott legyetek, a hol tavasz van. Még az évszak sem képez számotokra börtönt. Soha nem látjátok magatok előtt a föld szemfödelét, a havat. Együtt jártok a vándorló madarakkal, a mik mindig ott laknak, a hol zöld a világ."

„S aztán nem fognak benneteket kínozni Európa fájdalmai. Nem siránkoztok a haza keserűségei fölött. Nem hallgatjátok félelemmel a közeledő vagy távozó ágyúdörgésből az ütközet kimenetelét, mely nemzetek sorsát dönti el! Nem tudtok semmit abból, a mi kínoz, nyugtalanít, keserűségre ingerel. Politikai változások, forradalmak, elbukások kedélyeteket meg nem zavarják. Semmi fájdalom szava utol nem ér benneteket, mely visszahívjon. Átálmodjátok a legnehezebb esztendőket, a mikre aggódva tekint minden ember, a ki kénytelen benne maradni az átkozott ébrenlétben. Ti az álom országában jártok az alatt, s mikor egyszer tetszeni fog felébrednetek, kiváncsian fogjátok végig hallgatni, hogy mi történt ez alatt a földön? Hihetetlen híreket: csatában elesett, vesztőhelyre jutott ismerősökről. Bámulni fogtok rajta, hogy lettek gazdag emberekből rongyos koldusok? hol hagyta el ez meg az a jó barát a

fél kezét, fél lábát? Miért jár annyi asszony gyászruhában az utczákon? Mit csináltak ők az alatt? — Mennyivel okosabb lett volna, ha ők is azt tették volna ez idő alatt, a mit ti!"

S ezzel a térdére ült a hölgy a férfinak s átölelte annak a fejét és megcsókolta őt.

És aztán a szemébe mosolygott, édes kedves gyermeteg hamiskodással.

— Nos! Hát elcsábítottalak-e? Én? Téged?

— El; szólt Manassé, tűrve a csókot.

— Nem igaz! mondá gyorsan Blanka, s ép olyan gyorsan arczul legyinté őt bársony tenyerével. Gazember vagy! Mindig hazudsz. A delejtű egy hajszálnyira sem mozdult meg az előbbi helyéről.

Erre aztán hangosan nevettek mind a ketten. Manassé magához akarta szorítani a hölgyet.

Az pedig eltaszítá őt magától.

— Eredj! Nem kellesz! Én elhagylak. Megyek innen!

Volt is hová!

Aztán, a mint Manassé felállt a kormánypadról, hogy a távozni készülőt visszatartsa, akkor rászedte őt Blanka; maga szökött oda a helyére a kormánypadra s a kerék-küllőt két kezébe ragadva, annál fogva megfogózott benne.

— Mos én ülök a kormányhoz. Te pedig ide ülsz az én lábaimhoz; aztán ide teszed a fejedet, úgy, hogy a szemedbe lássak. Aztán most te kísértsd meg, hogy hogyan tudnál te elcsábítani engem? Engemet? Te? — Beszélj nekem arról, hogy mi vár ránk a te holdbeli szigetedben?

Most tehát Manassé beszélt.

— „A hol az én kis tanyám áll, ott nincs örök tavasz, hanem örök munka.“

„A míg odáig eljutunk, egy fenekestől felfordult országon keresztül kell mennünk, a melynek minden népe fegyverben áll s rohan egymást öldökölni. Az én kis holdszigetemet két tenger keríti be: lángtenger és vértenger. Azon kell keresztül törnünk; veszélyek között, a mik mindennap megújulnak és rettegések között, a miket még az álom se szakít félbe.“

„A nő, a ki engem oda követ, kiállja a martyrok legnagyobb kinszenvedését, a rettegést fenyegetett férje miatt. Hózivatarban, farkasüvöltés közt kisér engem úttalan hegyhátakon keresztül, gyalog, fázva, éhezve s tanyázik velem barlangokban, pásztorkunyhókban s mindennap fölteszi a rettenetes kérdést a sors elé: érünk-e holnapot?“

„Bejárta velem nem azt az áldott országot, a hol elég két embernek egymást szeretni, hogy boldoggá tegyék egymást; hanem azt az elátkozottat, a hol elég két embernek egymást nem szeretni, hogy megöljék egymást.“

„Kalauzunk az ágyúdörgés s világító tornyunk az égő városok lángja.“

„A nő, a ki engem oda követ, még batyut is hoz a hátán. Abba van bekötve rokonainak kitagadó levele, nagybátyjának keresztülhuzott végrendelete, elvált férjének széttépett móringlevele, — és az én jövendő életmódomnak az eszközei, a véső, a kalapács, próbatégely.“

„S veszteségének nem az lesz a súlyosabb része, hogy feláldozott egy gazdagsággal, pom-

pával, kényelemmel teljes földi világot, hanem az, hogy feláldozott egy imádott, hévvel átölelt világot, tele vigaszadó, közbejáró dicsfényes szentekkel, mennyei dicsőült alakokkal, kiknek hatalmas pártfogásába, mint gyermek anyja keblére, hajtá le eddig fejét! — Hogy száműzi magát nemcsak a herczegek palotáiból, hanem még az oltárok házaiból is, s a miért elfordítják tőle fejeiket azok mind, a kik koronákat viselnek homlokaikon, ép úgy nem ismernek rá többé azok is, a kiknek koronája aureola és töviskoszorú."

„És mikor megérkezünk együtt az én népem kis szigetvilágába, ott nem vár ránk boldog magány, melyben csak mi ketten lakunk, hanem egy közös családi ház, a melyben testvérek és azok nejei laknak velünk együtt. — És a nőnek, a ki engem oda követ, szeretni, tisztelni, becsülni kell mindazokat, úgy, a hogy én szeretem őket. Azoknak hibáik, rigolyáik, nehéz természetük, rossz szokásaik vannak, azokat eltűrni, jóvá tenni kell a nőnek, ki engem oda követ, úgy, a hogy én teszem azt."

„S aztán reggeltől napestig nem édes enyelgés vár ránk. A nő egész nap nem látja férjét. Maga viseli a ház gondját; a férj pedig végez nehéz munkát s este mikor megjön, sárosan, kormosan, kifáradtan, — néha kedvetlenül kárbaveszett fáradsága miatt, — nem szabad őt azzal a kérdéssel háborítani, hogy mi baja van? Tűrni kell ridegségét."

„A hetedik napon pedig, mikor az Úrnak szombatja vagyon, elmennek együtt a temp-

lomba. Egyszerű fehérboltozatú ház ez. Se Rafael, se Canova keze nem fáradt abban, hogy láthatóvá tegye benne az Istent. Nincs benne oltár. A nép maga énekel. S az rideg, vontatott, egyhangu zsolozsma. A pap nem ölt aranyos ruhát. Olyan egyszerű ember ő is, mint a többi. A mit beszél, az nem szól fölfelé, az angyaloknak, csak lefelé az embereknek. Mikor megáld, nincs nála se pásztorbot, se halászgyűrű; olyan szegény ő is, mint a milyen szegények azok, a kiket áldásával elbocsátott."

„Hanem, midőn az egyszerű lelkipásztor kezébe teszi a nőnek a férfi kezét, akkor azt mondja neki: „ez a férfi a te férjed és te asszonya vagy ennek a férfinak mind halálig!" s akkor az egész ház föláll s rázendíti az ament! S akkor a nő, a ki asszonya az ő férjének, annak kezét kezében tartva, a minden fejedelmek büszkeségét meghaladó ragyogással arczán, halad végig a kettős sor között, melyet tiszteletreméltó agg férfiak és szüz hajadonok képeznek előtte. S mikor eljön az idő, hogy az a nő anya legyen, nincs királyné a földön, a kinek erősebb fölségi joga legyen az uralkodásra, mint annak a nőnek, a ki asszonya, bálványa, gondviselése annak a világnak, a mit, mint Isten, a semmiből teremtett."

„Ez az én csábképem, herczegasszony!"

Blanka a két kezében tartott kormánykerék küllőin egy erőszakos rántást tett s aztán oda veté magát az ifju keblére, hangosan — édesen — zokogva.

Szólni nem tudott. Csak ujjával mutatott a

Boussingaultra. A delejtű eltért. — A hajó északnak fordult, s megkezdte futását — a holdbeli sziget országa felé.

— — — — — — — — — — — — —

— Elviszesz-e hát magaddal? kérdezé a nő.

— Eljösz-e hát velem? mondá az ifju.

— Jól tudod te azt, hogy a mi tért a két karoddal átölelhetsz, az az én láthatárom: az én egész világom.

— Akkor még most csak rabom vagy. S abban én nem nyugszom meg. Én nem akarom veled elhitetni, hogy te egy hajótörött vagy, s az én szivem egy mentő deszkaszál, melyen tovább úszhatol. Ez nagyon sötét prognosticon volna neked is, nekem is. Hogy téged a kétségbeesés dobott volna keblemre! Miért kiáltottad azt, hogy „ed io sono la condannata!“ mikor legelőször megcsókoltál?

— No! És nem esett jól neked az a csók?

— Nem! Fájt . . .

— Fájt — a csók?

— Fájt az, hogy te haragodban csókolsz.

— Nem volt-e okom elkeseredve lenni? Nem omlott-e abban a perczben minden hamuvá, a mit addig örökké fénynek hittem? Nem veszett-e el a hitem az emberi alakok istenségében? az áldások foganatjában? magában az emberi igazságszeretetben is? A kik engem martyréletre, martyrhalálra elitéltek, maguk elfutnak

az ő itéletük elől? Mit higyjek én tovább azoknak az égig emelkedésében, a kiket a földön így futni láttam?

— Összetéveszted a fogalmakat. A földet ők el fogják veszíteni. De az ég kulcsait mindig birni fogják. Az, a kit te futni láttál, a földi uralkodó volt, ki itt hagyta koronáját, a ki ellen a hús és vér föllázadt. De a szellemek megmaradnak neki. A szentek, a dicsőültek serege, az apostolok, a vértanúk, a kikkel telve van az a világ, nem jönnek eléje alkotmányt követelni s száz milliói az élőknek fogják ezután is kérni tőle, hogy nyissa meg előttük ezen világnak kapuit és te neked fájni fog a szíved, hogy kiléptél abból a fényes processióból, a melyet ő vezetni fog.

— És ha le kellene érted mondanom magáról az égről, már meg van téve. Te jól tudod azt. Belőlem nem lehet többé más: csak az, a mit a szép Cyrene mondott, vagy a mit te mondtál.

— S te választottál a kettő közül. Feleségem akarsz lenni. S hogy az lehess: meg kell tenned az utat odáig, a hol hitsorsosaim laknak. Ezt rendeli a törvény. Át kell térned az én vallásomra.

— Készen vagyok rá.

— Nem vagy rá készen. Az én templomom nem átjáró ház egymással találkozni vágyó szerelmesek számára. A zén eklézsiám nem asylum más vallás elitéltjeinek, kik oda biráik elől menekülnek. Az én templomom tornyán a gömb nem azt hirdeti, hogy jertek ide! itt szabadabb az erkölcs, könnyebb az élet, itt nem kell keresz-

fet viselni. Neked előbb meg kell szeretned azt az Istent, a kit én követek.

— S hogyan ismerem meg őt?

— Azokból az emberekből, a kik az ő hívei. Nem az igékből, nem a szent könvvekből, hanem a tettekből: az emberek életéből. Majd ha megtudod, hogy mit tesznek azok, a kik nem halasztják az Istennel és emberekkel való kibékülést a más világra, hanem cselekszik azt itt ezen a földön, a kik már elkezdik a szentek országát építeni már itt a nap alatt, a kik megmutatják, hogyan kell embernek az embert eltűrni, igazságosnak lenni, bántalmakat megbocsátani, dolgozni föld fölött és föld alatt, hűségért hűséggel fizetni, szenvedőkkel jót tenni, mivelni a lelket a tudás által; s mindezekért nem zugolódni, hanem örülni az életnek és mind annak, a mi benne van; örülni a munkának, a hűségnek, a megbocsátásnak, a jóltevésnek, a tanulásnak s mindezekért áldani azt az egy Istent, a ki mind ezt nem csapásul mérte reánk az eredendő bűnért, hanem saját lelkét lehellte belénk, — hogy legyünk „boldog emberek“ abban a miben ő „boldog Isen“!? akkor szeretni fogod az én atyámfiait; akkor szeretni fogod azt az egy Istent, a ki a béke Isten; akkor nem fog neked fájni az én csókom.

— Szólj: mind ilyenek a te atyádfiai, mint te vagy?

— Mind jobbak ők nálamnál egytül egyig.

— Akkor már szeretem őket.

. . . És többé egyiküknek sem fájt a másik csókja.

. . . S most aztán súghatta a nő: „ed io sono la beata“.

XII.

A boldogság addig tartott, a meddig a tenger. A mint a trieszti árboczerdő meglátszott, körben forgó őrtüzével, azt mondá Manassé Blankának.

— A mi beteg száraz földünk közelít. Ez a mi gondtalan örömeinknek vége. A mint a száraz földre kilépünk, megjelennek előttünk a föld hatalmasai s megkérdik tőlünk, hogy kik vagyunk? mi közünk van egymáshoz? honnan jönnek és hová akarunk menni? — S mind ezekre mi igen rossz feleleteket tudunk adni. Útleveleink vannak cittadino Scalcagnatótól, a ki az osztrák partrendőrök előtt nem jó firma. A Cagliari név jó hangzású név egész a magyar határig; azontúl már gyűlöletes; megfordítva: a Zboróy név rossz hangzású Istriában, mert ily nevű urak a magyar hadseregben szolgálnak. Az én nevem gyanús itt is, ott is. Rómából jövünk, a forradalom fészkéből s Magyarországba megyünk, a forradalom tűzkatlanába. Egymáshoz tartozásunkat nem tudjuk igazolni semmivel. Kémeknek, emissariusoknak fognak tartani bennünket mindenütt; letartóztatnak és elválasztanak.

— Tanácsolj hát, mit tegyünk?

— Kétféle utunk van, a mit választhatunk. Az egyik az, hogy Triesztben kiszállva, te veszed át a vezetést. Útleveledbe beirjuk a nevemet, mint inasodét; én livrét öltök, bajuszomat levágom, s

szolgállak az egész úton, mint cseléded, tiszteletteljes távolban tartva magamat. Te, a zborói földes asszony, utazol haza birtokodra s én követlek és hordozom a málhádat. Igy legkönnyebben átcsúszunk minden akadályon.

Blanka a fejét rázta.

— Mi a másik?

— Az sokkal nehezebb és veszélyesebb.

— Akármi legyen, én azt választom. Hogy én az egész úton úgy bánjak veled, mint a cselédemmel, hogy egy gyöngéd szót ne szólhassak hozzád, azt nem birom ki. S hogy te ezt a szép kis drága bajuszodat levágd, azt nem engedem meg. Mondj mást.

— A másik az, hogy a partra kiszállva, átadjuk útleveleinket a szemközt jövő rendőrbiztosnak, a hogy az most szokás; attól megtudjuk a parancsolatot, hogy holnap mely órában jelenjünk meg személyesen a rendőrfőnöknél, további rendelkezések elfogadása végett? Mi azonban azt a reggelt nem várjuk meg Triesztben, hanem veszünk egy-egy vándorbotot a kezünkbe, egy utitáskát a hátunkra s neki indulunk gyalog a Karst-hegyeknek, s ösvényeken, a miken okos ember nem jár, átvezettetjük magunkat egy kalauzzal a magyar határig.

Blanka a tenyerébe tapsolt.

— Az jó lesz. A hol elfáradunk, ott leülünk egymás mellé pihenni. Éji szállásra találunk egy pásztorkunyhót és abban friss szénát fekhelynek.

Ebben aztán megállapodtak.

Triesztben legsürgetősebb dolguk az volt, hogy

mind a ketten levelet irjanak Zimándy úrnak, kiről azt hitték, hogy Budapesten lakik mindig. A levélben tudatták vele az eddig történteket. Hogy a herczegnő Rómát elhagyta, hogy magát Manasséval eljegyezte, s e végett utaznak együtt Erdélybe, a hol egyedül lehető az áttérés és az egybekelés.

Ez majd nagy meglepetés lesz Gábor úrnak! S hogy annál hitelesebb legyen a levél, mind a ketten egy darab papirra irtak; az egyik oldalára Blanka, a másikra Manassé.

A levél természetesen hamarább haza fog érni, mint ők, a kik az út egy részét gyalog teszik meg.

Azután csak azt várták, hogy beesteledjék, akkor kisétáltak a város végére, ott a legutolsó szatócsboltban parasztruhát, háti tarisznyát és élelmiszert vásároltak, átöltöztek istriai póroknak, s aztán a legelső albergóban találtak egy kalauzt, a ki fölvezette őket a Karstra.

Idáig tartott a boldog délöv világa: ciprusfák, olajfaligetek országa. Az első útkanyarodónál már más világrész következik. Egy ország csupa kőből. Hegyhátak, a miken egy fűszál nem leng; pedig barázdákat szántott rajta — mint mondják — az ördög.

Egy elátkozott vidék, a hol az ember számüzetésben él. Vagy mint a sas, csak fészkét rakja rajta, s másunnan hordja oda eledelét. Kecskejárta ösvény vezet a gyopárfedte hegyoldalon végig, melynek szédítő mélységében megszállt az esti köd.

Hárman haladnak egymás nyomában. Elöl a

kalauz. Kipróbált csempész. Most is azt hiszi, hogy csempészeket vezet, a kik csipkét, selymet, lopnak át az osztrák határon. Ismeri a douaniérek, a vámőrök les-zugait, a miket kerülni kell s az útféli tanyákat, a mikben meg lehet pihenni. Messze vannak azok egymástól s gazdáik nem mindig vannak otthon.

A merész havasi vasutak még akkor nem szelték át a sziklaországot; dörömbölő robajuk nem verte föl a hegyszakadékok csendjét.

A hol a hold megvilágítá a hegyoldalt, néhol a kopár szirtparton egy-egy keretbe foglalt kép látszik; egy kis csendélet. Néhány fa, bokor, közötte zöld vetés; egy zugban kicsiny ház, melynek egyetlen ablaka messze világít. Ott valami vakmerő ember megkisérlé daczolni mostoha apjával, az ördöggel, s kierőszakolt a kőből annyi termő földet, hogy fát ültethetett, rozst vethetett bele, s körülvette azt kőkerítéssel. Tul e folton semmi élet, semmi növényzet.

Az elkényszeredett boróka meghúzza magát a szikla oldalaiba s nem mer túlnőni a palarétegen, mely védi a rettenetes bórától.

Éjfél tájon, mikor lemegy a hold, s tovább utazni veszélyes, a vándorlók elérik a pihenőtanyát.

A kalauz azt mondta, hogy itt a „város“.

Minő város volt az? Egy Pompéji a hegytetőn, mely soha nem volt eltemetve, mégis elmult. Egy holt város. Holt házak, holt utczák, holt piacz.

Még áll fal fal mellett, egymást támogatva, teteje már egynek sincsen; az út magasságáról

minden szobába belátni, némelyik kékre van festve, a másik pirosra; a kunyhók oldalai még feketék a koromtól. — Itt valaha éltek.

A falakra borostyán kúszik fel, s a cseresnyebozót pagonyt képez a házak körül, miknek némelyikén még látszik mészszel felírva a tulajdonos neve. Itt valaha örültek és szerettek.

S nem ölte ki a hadjárat a hajdani lakókat; sem meghonosult gonosz járvány nem kényszeríté elhagyni falaikat. Igen egyszerü dolog történt velük. A patak, mely vidéküket éltette, egyszer csak keresztül ásta magát a mészkövön, más üreget talált; elhagyta ezt a völgyet s egy másikban mértföldekkel odább tört magának kijárást. A kis „város“ lakóinak itt kellett hagyni a sorba rakott köveiket, ha szomjan nem akartak halni. A nevére sem emlékszik már senki a helységnek.

Jó szerencse, hogy a hajdani templom sekrestyéjének boltozatos teteje van: abba meghúzhatta magát egy kecskepásztor, összes lakossága az egész városnak s vendéfogadósa a járatlan út vándorainak.

— Mindjárt meglátjuk a vén „fecsegőt“. mondá a kalauz, a mint az ösvényről a puszta város felé letért.

— Fecsegőt? Az a neve a gazdának? kérdé Manassé.

— Az a tulajdonsága. Egész nap fecsg.

— De ez igen rossz tulajdonság.

— Olyan nyelven fecseg, a mit nem ért senki. Ötven esztendeje él már itt a sziklák között egyedül. Senkije sincs, mint a kecskéi. Az

alatt csinált magának egy oly nyelvet, a mit semmi emberi teremtés meg nem ért. Azon beszél a hozzá betérő utasokkal, s ha maga van, a láthatatlan emberekkel egész nap. Egyszer nagy összeütközés volt ebben a völgyben a csempészek és a vámőrök között s a fecsegőt is felvitték a törvényszékre tanúnak. De könnyebb lett volna azt leirni, a mit egy szarka beszél az ágon, mikor jóllakott és ejtőzik, mint az ő válaszait. Voltak tudós urak, a kik mindenképen meg akarták tudni, hogy miről van szó? s egész nap szóról-szóra jegyezték a mondásait. De két egyforma szó nem fordult azokban elő. Csak a mikor elvégezte mondanivalóját, akkor ismétlé ezeket a szavakat: „róre mityi nófiti“, ez a végszó, de annak sem akad gazdája.

Már messziről lehetett a pergő discursust hallani, a mit a puszta templom sekrestyéjében támasztott valaki. Mintha egy korcsmáros perlekednék odabenn egy egész tele csapszék vendéggel, a kik megitták a sok bort s nem akarnak fizetni.

Nem volt ott se bor, se vendég. A tűzhelyen pattogott a boróka-bozót-lángja. (Abból állt a hegyoldalt terítő erdő.) S a körül sürgölődött egy csodálatos alak, kecskebőrből, tarka darócz rongyokból, összecsapzott emebri hajból és szakállból összeállítva. Csak a szája és két szeme számára volt nyilás a gubanczban. Főzött valamit egy cserépfazékban a tűz mellett.

A mint a kalauzt meglátta az ajtajában a két utazóval, egyszerre abba hagyta a perlekedést az eddigi vendégeivel s csupa üdvözlet és

bókolat lett minden szava; s a mivel sorba mind a háromnak felszolgált, az valószinüleg mind megannyi teljes czímü titulus volt. A következő beszéd pedig, a ki értette azt a nyelvet, világosan azt fejezé ki, hogy „mit parancsolnak a nagy uraságok? hány szobát, milyen ágyakat? hogyan akarnak étkezni? „a carte?“ vagy „a table d'hôte?“ Parancsolnak osztrigát? burgundit? van minden.“

— Jól van már, öreg! „Róre mityi nófiti.“ Nem kell az uraságoknak semmi, csak rőzse a tüzre, aztán meg friss moha fekhelynek. Enni inni valót magunk hoztunk magunkkal.

A gazda megértette a kivánságot, mert hallani tud olaszul is, meg illyrül is, csak beszélni nem. Csinált ágyat az uraságoknak a tűzhely mellett és szép lobogó tüzet; melyet azok körülültek s előszedve az iszákból a magukkal hozott lakomát, elkezdtek estelizni. A gazdát is kinálták; de az világért meg nem kóstolt volna semmit. Ellenkezőleg elkezdte magasztalni azt a valamit, a mi az ő egyetlen fazekában rotyogott. (Láthatólag kecskesavós zsendicze.) A szavakat nem értette senki, de a hang, a mosolygás, a czuppantás, az összecsücsörített ajkakhoz vitt ujjhegyek mimikája elmondá azt bőségesen, hogy abban a fazékban meg van minden, a mi csak emberi inynek drága és kedves: az olasz olla potridája, a chinai fecskefészke, a török piláfja, a magyar gulyáshúsa, a zsidók mannája! Lucullus szakácsa annál jobbat nem főzött. S mikor azt látta, hogy a kalauz mindezekben kételkedik, fogott egy nagy főzőkanalat,

megkavarta vele a tartalmát s kihúzott annak fenekéről egy óriási hosszú — kigyót!

A férfiak felkurjantottak, a hölgy felsikoltott a rémület miatt a szörnyű eledel láttára, a mire aztán a gazda azt mondá, hogy „róre mityi nófiti". S nagyon elszomorodott, hogy az ő fejedelmi lakomáját így megvetik az idegen barbarok, s aztán motyogott magában; ez az ő csemegéje: delicatesse, a mivel a minden állatok táplálója bőségesen ellátta őt, a sziklák egyedüli lakóját. Mindennap küld a számára egyet az útjába. S a kigyó jó izű állat, jobb, mint az ángolna. A kigyó szelidebb a galambnál, mert nem repül el. Hazugság minden rossz, a mit ráfogtak. Hanem hát „róre mityi nófiti". Nem is maradt ott a társasággal, mely lakomáját így megveté, hanem a mint tökéletes lett a főzemény, vette a fazekát, kiült vele az ajtó elé egy nagy kőre, ott költötte el a mannáját s a közben haragosan kergetett egy csoport vásott suhanczot, a kik bele akartak torkoskodni. Ellenben igen bőkezüleg kiosztá a maradékát szegény koldusasszonyok között s a csontokra összehívta a kutyákat. Nem volt ott rajta kívül senki; se koldusasszony, se suhancz, se kutya, csak a kövek, a kövek, meg a kövek . .

Aztán csak kibékült megint magától, s elkezdett a vendégeinek vidám történeteket mesélni, csodálatos adomákat, a miknek felét elnevette. Olyan jóizüen tudott kaczagni, hogy utoljára azok is együtt nevettek vele, — nagyon vidám történetek voltak azok, csakhogy nem értette senki.

Mikor aztán a vendégek aludni készültek, még egyszer megrakta a tüzet (a hegyek tetején a novemberi éjszakák hidegek) s aztán magukra hagyta őket, maga a kalauzzal együtt bement a templomba, melynek megmaradt boltozata alatt tanyáztak kecskéi. Ott elébb egy hosszú értekezést tartott a kalauznak, valószinüleg az időjárás változandósága fölött. Azután elmondott neki egy pár rémséges történetet, bizonyosan dugárusok baleseteiről, vámőrök megsebesültéről, de a mint végül azt mondá, hogy „róre mityi nófiti!“ a szája elé tette a mutató-ujját, hogy ebből aztán egy szót sem szabad ám odábbmondani.

Mikor aztán a kalauz elaludt, nem hallgatott rá többet, akkor odament a kecskéihez s tekintve azt, hogy a többiek már alszanak, halk hangon, suttogva kezdett el nekik kegyes oktatásokat tartani: szemrehányásokat tett nekik számtalan gonoszságaikért, megfeddé, megdorgálta a keményebb szivüeket, a kik a többieknek rossz példát adtak s a ki egy „me-e-e“ szóval visszafelelni bátorkodott, azt lehordta méltó haraggal.

Végre ő is ledült aludni a kecskebőrrel terített mohágyra. Ott még egy kis ideig nevezetes vitája volt egy képzelt házastárssal, a ki szeret a férjébe minden áron belekötni s nem engedi békével elaludni. Visszafeleselt neki. Embertől nem érthető nyelven. Még sem birt vele. Az asszony kifogyhatlan volt a perpatvarban, utoljára is „az okosabb enged“. Neki kellett elhall-

gatni. „Róre mityi nófiti.“ Hátat fordított a képzelt perlő társának és horkolni kezdett.

Blanka oly édesdeden aludt a hevenyészett mohágyon. A kővilág pusztaságának közepette. A hol az egyetlen ember egyetlen vada a kigyó. A Cagliari-palotában egyszer sem volt ilyen édes, nyugodalmas álma.

Korán reggel felköltötte a harangszó. A kecskék csengetyűszava. Itt az a hajnali harang.

A gazda lopózva osont a sekrestyén keresztül. Blanka utána nézett az ajtó hasadékán keresztül, hová megy?

A templom előtt állt egy kőkereszt. Az egyik ága már le volt törve s az idvezítő testéből csak a jobb kar és a két lábszár volt meg rajta.

A fecsegő oda térdelt a csonka jelvény elé s elkezdett egy hosszú imádságot mondani, azon az érthetetlen, senkihez nem szóló nyelven. „Róre mityi. nófiti.“ Ez volt az ámen. Az, a kihez beszélt, bizonyosan megértette azt.

Azután került-fordult, nem sokára visszatért egy tál tiszta vízzel, a mit a borókáról lerázott zuzmarából olvasztott a tűznél s azt nyájas mosolygással ajánlá fel Blankának. Tudta, hogy az asszony boldogtalan azon a napon, a melyen az arczát és kezeit meg nem moshatta.

Azután megtanítá őt a kecskét megfejni. Szép tudomány az egy asszonynak, a ki szereti reggelire a maga fejtét inni. Aztán meg ki tudja, hogy „róre mityi nófiti?“

XIII.

Manassé igen jól okoskodott, mikor ezt az útat választotta; a Karston gyalog keresztül hatolva, nyilt kapu volt előttük Magyarországba: mehettek, a nélkül, hogy valaki hozzájuk szólt volna. A horvát határőrvidék összes férfi lakossága messze távolba volt elszólítva a hadműveletek mezejére; a falvakat, városkákat nem őrizte senki, rendőrség, vámőrség, mind be volt vonva: a hol fuvarost fogadtak, tíz esztendős gyermekek voltak a kocsisok.

A Muraközön átjutva, izgalmasabb élet közé jutottak: a magyar községek népfölkelése volt hazatérőben; a hadseregtől elbocsátott, nem harczolni való elemek. Ezekkel sem volt semmi baj.

A Bakonyerdő a legbátorságosabb hely volt most.

A magyar hadsereg még Győr előtt állt, háta mögött egész Budáig szabad volt a tér.

A lánczhidon még nem jártak, a hajóhidon még nem szedtek úri kinézésű emberektől vámot.

A mint Manassé Blankát az „Angol királynő"-nél elhelyezte, azt kérdé tőle, hogy nincs-e elfáradva?

Blanka nevetett: ugyan mitől?

Hiszen csak két napig járt gyalog a hegyek tetején és négy napig rázatta magát kukoriczaszárülésű parasztszekéren. A finom alkotású testnek oly aczélidegzete volt, a mit külső viszontagság ki nem birt fárasztani.

— Akkor holnap reggelre megrendelem a „gyors parasztot".

A gyors paraszt volt akkor a magyarországi közlekedés előmozdítója. Tanyája e nemzeti vállalatnak a budai „fehér farkas"-ban volt feltalálható, s a részvényeseket nemhiába hitták „nyerges-újfalusiaknak".

Elébb azonban Zimándy ügyvéd urat kellett felkeresnie, hogy értekezzék vele azon ügyek felől, a miket Triesztből küldött levelében reá bízott.

Az ügyvéd irodája ismeretes volt, a leghíresebbek közé tartozott az a fővárosban. Mindig volt négy-öt segédje és ugyanannyi juratusa.

Ezuttal azonban a nagy irodaszemélyzetből csak három volt otthon található: egy sánta, egy púpos, meg egy hebegő. A többbi elment honvédnak.

Manassé szörnyű nagy lármára nyitott be az irodába. A sánta meg a púpos nagy veszekedést folytattak egymással, a mibe a hebegő is törekedett beavatni magát, de a mint a legelső „k", „g", „p" vagy „b" betűhöz elért, ott oly nagyszámú hasonló betűknek az elszaporításával gyült meg a baja, hogy a másik kettő nem várt addig rá, hanem tovább harczolt. Mind a háromnak fel volt téve a kalapja, úgy jobban lehet gorombáskodni.

Manassé ismerte mind a hármat.

A mint őt belépni látták, levették kalapjaikat s a két vitatkozó fél rögtön elővette, hogy legyen az ő vitás perükben biró.

— Tehát „miért zúgolódnak a pogányok?"

A sánta így szólt:

— Ez a púpos itt ni, azt állítja, hogy ők, a pozsonyi juratusok csinálták a forradalmat Bécsben, márczius 13-án, s azért azt kellene nemzeti ünnepnek elfogadni.

— Persze, hogy azt! kiálta fel a púpos; nem is a pesti paraplé-revolucziót ám, a mit te sánta segítettél csinálni márczius 15-én.

Ezeknek nem volt akkor nagyobb bajuk.

Manassé aztán eligazította köztük a dolgot.

—Mind a kettőtöknek igaza van. Te sánta csináltad valóban a márczius tizenötödikét, csakhogy az nem volt forradalom, mert csak egy puskát sem sütöttek el benne; a bécsi már az volt, mert abban egy embert meg is lőttek! csakhogy azt, te púpos, nem csináltad.

Ezért aztán összeszidták mind a ketten, s rajta kibéküive, felcsapták kalapjaikat s eltávoztak. Ott hagyták egyedül a hebegővel. — Az volt az irodafőnök.

Manassé Zimándy úr után tudakozódott.

A kis hebegő megkisérlé előbb egy nagy mennyiségű kkkk betűvel; mikor az nem sikerült, egy még hosszabb sorozat pppp betűvel nyitni meg a választ; mikor látta Manassé, hogy sehogy sem megy a dolog, azt mondta neki: „próbáld meg pajtás elénekelni, a mit mondandó vagy“.

S ezen a módon csodaképen jól ment a kisérlet. (Mint tudva van, a hebegők énekelve igen tisztán tudnak beszélni.) Borgia Lucretia „qualunche sia l'avento“ dallamára igen szépen elő tudta adni az irodavezér, hogy Zimándy úr

nemcsak a háznál nincsen, de sőt Budapesten sem kapható. Még egy hét előtt egy fulminans czikket irt a „Radikál Lap“-ban, felszólítva a lakosságot, hogy temessük el magunkat Budavár romjai alá s annak a nyomatékául maga a nagyságos asszony is kiment délután a Gellérthegy alatti reduithoz sánczot ásni, s ott hordta a földes kosarat másfél óra hosszat, más úrhölgyekkel egy társaságban. Bizonyosan ott nagyon felhevítette magát, mert éjjelre nagy migrainet kapott, mely ellen a házi orvos gyors levegőváltozást rendelt; minek következtében Zimándy úr rögtön elköltözött nejével együtt a falusi jószágára, a mi vagyon Szathmár vármegyében. A mi elég szép levegőváltozás. A maga részét Budavár romjaiból itthagyta — akárkinek, a kinek tetszik.

E szép énekszó mellett azt is megtudta Manassé, hogy a mi levelet ő küldött Zimándynak öt nap előtt, ez már nem találta őt Budapesten, hanem minden bizonynyal utána lett küldve „Pálmás“-ra, a birtokára, a többi elintézetlen levelekkel együtt.

Ez sem baj, gondolta magában Manassé.

Másnap, még az olajlámpák pislogása mellett megindult a gyorsszekér az utazókkal. Vannak vasutak, a miken túltett ez utazási mód. Az út jó volt: nem vas, de aczél; egész hónapon át nem esett eső. Délre Szolnokban voltak, estére Püspök-Ladányban. Ott néhány órai pihenés és megismerkedés a vendéglős rántottájával és ágyszalmájában zörgő egereivel; s aztán a fiastyúk feljövetelekor folytatott vágtatás a

ronán keresztül, mely reggelre Debreczenben végződött; úgy, hogy másnap korán délután már közel járt a gyorsszekér, négy csengős paripájával a „pálmás"-i kastélyhoz, melyet azért neveztek el ekként, mert az egész park körül van szegélyezve olasz jegenyefákkal, miket a nemzeti büszkeség pálmafáknak nevez.

A mint a pálmafa-szegélyhez ért a négyes fogatú gyorsszekér, egy kukoriczaszárból épített kunyhóból egy marczona alak ugrott a lovak elé, egyik kezében kétágú vasvillát emelgetve, másikkal az első ló zabláját ragadva meg.

— Meg kell állni! rivallt a kegyetlen ember a kocsisra.

— No, mi baj? kérdé Manassé. Útlevél kell? Passus?

— Nem paksus kell, válaszolt a szigorú férfi; hanem ezeket a csengetyüket kell leszedni a lovakról, ni!

— Ugyan miért? kérdé Manassé.

— Hát azért, mert a nagyságos asszonynak ma nagy „mirge" van.

A vendégek nem értették azt; az őr bővebb magyarázattal szolgált.

— Ilyenkor az útfélen két strázsa áll, hogy a ki elhajtat a kastély előtt, annak leszedje a lováról a csengőket.

— De mi épen ide akarunk szállni a kastélyba; mondá Manassé.

— Akkor meg éppen megkövetem, majd csak lépésben fogom vezetni a lovakat, hogy a kocsi ne zörögjön. A nagyságos asszony nem szível-

het semmi hangot. Még a szomszéd faluból is összevásároltatta mind a kakasokat, hogy ne kukurikoljanak, mert nem tud aludni tőlük.

De bármi óvatosan igyekezett is a négy ló, meg a kocsi lábujjhegyen járni, mégis óvhatlan volt, hogy valami kis neszt ne támaszszon, a míg a kapun bejárt, s már a folyosóajtóban megjelent egy új komornyik, haragosan ijedt képpel mutatni némajátékban, hogy csendesebben kell zörögni!

— Mondtam ugy-e, hogy mikor a nagyságos asszonynak mirge van, olyankor nagyon idegen.

A vad paraszt soha se hallotta hírét a migraine-nek és idegességnek; aztán olyan szókat csinált belőlük, a mik azokhoz legközelebb álltak.

A szelíd paraszt aztán megigazította, odasietve az uraságokhoz. Ő németül beszélt.

— Oh, ez a vad paraszt! soha se tanulja meg az igazi szókat. A nagyságos asszonynak „Meergrün“ baja van, s ilyenkor egészen „närrbös“.

Blanka kérte, hogy vezessék őt beteg barátnéjához. Az asszonyok nagyszerűek a betegápolási vágyban.

Az inas előbb bejelentendőnek találta a vendéget, mert a nagyságos asszony ilyenkor „närrbös!“ S lábujjhegyen lépegetve, benyitott egy posztóval bevont ajtón, melyen túl egy másik, paplannal kivert ajtó következett. Blanka és Manassé azalatt állottak a folyosón s várhattak rá, míg visszatért. Az pedig jó ideig tartott.

Mikor aztán az inas ijedésre meredt szemekkel visszajött, mutatá némajátékkal Blankának, hogy be lehet menni, de az arczáról lehetett látni, hogy nem igen kellemetesnek jósolta a látogatást. Sietett azután a férfivendéget a nagyságos úr szobájába vezetni, a ki nem is sejti, hogy valaki érkezett a házhoz. Olyan csendesen lopózik be ide a vendég.

A szép Marie szobájában nappal is sötét volt. Az ablaktáblák be voltak téve, a függönyök leeresztve; azonkívül valami barna szőnyeg, melylyel a falak be voltak húzva, még segített a komor hangulatot növelni. A szép hölgy egy causeuseön hevert, félig fekvő állapotban, sárga selyem háziköntös volt rajta; hosszú szőke haja lebontottan omlott el körüle. Háta mögött egy sovány komorna állt, meg egy köpczös szolgáló. A komorna egy hosszú nyakú üvegcséből eau de Colognet csepegtetett az úrnő fejére, s a szolgáló, mint Aeolus segédei, tele pofával fújt arra a helyre, hogy az illatszer gyorsan elpárologjon.

A szép úrnő már tudta, hogy ki jön őt látogatni, mert az inas bejelenté a vendég nevét, hanem azért mégis úgy tett, mint a kit e megjelenés a kisértetlátás rémületébe hozott. Felszökött, kezeit reszketve maga elé tartá, szemeit holdkóros elbámulásra meresztë, ajkai lihegtek, állát rángatta a görcs, melle fuldokolt: aztán visszaesett fekhelyére, rémülten kiáltva „hercz . . . (aztán megigazította magát: már nem az!) Blanka!“ s akkor aztán elkezdett zo-

kogni. Blanka odament hozzá, megcsókolta gyöngéden a homlokát s részvétteljesen kérdezé:

— Marie! ön szenved?

A szép szőke hölgy e csóktól is összeborzadt: mintha kisértő szellem csókja lett volna az, s két karját arcza elé tartá, hanem a rémület közepett is eszébe jutott annyit súgni vendégének hogy „parlons français devant les domestiques“.

S Blanka kénytelen volt francziául ismételni kérdését.

— Ah! ah! nyögött a szenvedő úrhölgy; mi az a fájdalom, a mit a fejemmel szenvedek, ahhoz a kínhoz képest, a mit a szivem érez ön miatt, — Blanka.

— Én miattam? Mivel okoztam azt?

— Mon Dieu! Ah mon Dieu! Minő örvénybe vetette ön magát! Férjem elmondta. Annak a betege vagyok. Ön koldussá tette magát. Minden vagyonát eldobta magától: rettenetes gondolat! Önt éhezve, rongyokba öltözve látni. Dieu et Jesus Maria.

Blanka mosolygott.

— De ettől ne féljen ön. Én nem fogok se éhezni, se rongyosan járni. Férjhez megyek s a férjem eltart.

— Borzasztó eszme! Férjhez menni: az egyház tilalma ellen! A fejem szétszakad mindjárt! Látom önt a kárhozat tüzében égni! Ezt a szép, mosolygó arczot. Eddigi szentképemet. Eltorzulva az örök lángok között. Elveszve menthetlenül! Megőrülök bele! Ah „sót“, „sót!“

Adjátok ide azt a repülő sót! Ne lássam Belzebubot ily irtózatosnak.

A repülő sótól aztán monsieur Belzebub kezdett egy kissé toleransabb lenni.

A szép Marie imára kulcsolt kezei közé szorítá a repülősavas phiolát s úgy kezdett el Blankának előterjesztéseket tenni.

— Ön át akar térni a pogány hitre! Zsidóvá akar lenni. Zsidóvá! Hüh be pokolbeli meleg van idebenn! Hol van az a thermometrum? Legalább ötven fok melegnek kell lenni. Oltsák ki a tüzet a kályhában. — Ah, Blanka! Ha még nem késő, ha még van visszatérés. Fusson ön! Fusson! Hagyja el azt az embert! Azt a daemont!

— Kérem, Marie, én azt, a kit szeretek, tisztelem is.

— Bocsásson meg! De most olyan nagyon szenvedek. Nem akartam önt megsérteni. Nem akartam önnek fájdalmat okozni.

— Nem is lehet, szólt Blanka, angyali nyugalommal; a ki boldog, annak nem lehet fájdalmat okozni — s én az vagyok!

— Szerencsés ön! Ah, én a mióta az ön balsorsát megtudtam, folyvást beteg vagyok bele. Hat nap óta nem alszom, nem eszem, nincs nyugodalmam.

Blanka délczegen fölemelte fejét és arcza ragyogott a kevélységtől. Egészséges arczpirja eleven dicsekedés volt.

— Ne beszéljünk most én rólam! szólt aztán szeliden, s leült a szép szőke hölgy mellé. Tudja ön, Marie, máskor ha szenvedett ön a fejével,

én a két kezem közé fogtam azt, s ön azt mondta, hogy a tenyeremnek gyógyító ereje van.

— Igen, ön volt az én szentem.

— Kisértsük meg, azért, ha megszüntem is szent lenni, hátha az ujjaimban megmaradt ez a gyógyerő. Tegye ide az ölembe a fejét.

S azzal gyöngéden odavonta barátnéjának a fejét az ölébe. Az most elkezdett reszketni s panaszkodott, hogy milyen hideg van itt! A sziliczei jégbarlang semmi ehhez a szobához képest.

Ezeket az elátkozott szamosparti házakat nem lehet soha kifűteni, mert a vadvíz felfakad a falaik alatt. Milyen penészszaga van mindennek. Aztán meg az egérszag, meg a kenderszag! Áthat az ablakon is! Ez az otkolon meg oly büdös! A boltos bizonyosan ként tett bele.

A két cseléd meg se mukkant.

Blanka várta, barátnője homlokára tett kézzel, hogy elszunnyadjon.

— Vegye ön el arczomról a kezét; szivarszag érzik rajta.

Blanka aztán nem nyult hozzá többet. A szép úrnő végignyult a kereveten s úgy tett, mintha megadná magát az álomnak. Most életveszélylyel járt volna valakinek a szobában mozdulatot tenni. Egyszer aztán megint felugrott fektéből, s elsikoltá magát.

„A szunyog! A szunyog!“

Egy szunyog döngése elriasztá szemeiről az álmot.

A két cseléd aztán futott a szunyogot elfogni,

s addig nem lett helyreállítva a nyugalom, a míg csakugyan eléje nem hoztak egy szunyogot, megmutatva, hogy itt van. elfogták. (Minthogy télen az ilyen rovar ritkaság, az összes cselédség nyáron szokott elegendő mennyiségü legyet és szunyogot összefogdosni s télre eltenni, hogy hasonló esetben rögtön előállhasson a készlettel.)

E megnyugtató tényre aztán mégis csak elaludt. Holnap reggelig már nem lehet vele beszélni.

Blanka szánakozva tekinte rá. Sajnálta a barátnéjának a fejét, de még jobban a szívét. — A szive sokkal rosszabbul volt annak, mint a feje.

És neki most ennél a háznál kell tölteni egy egész éjszakát!

Ez alatt Manassét is elvezették Zimándy úr szobájáig, ki az épület tulsó szárnyában lakott. Valamennyi közbeeső ajtó mind kilincs helyett kaucsukvánkosokra csukódott, hogy ajtóbecsapás vagy kilincszáródás ne legyen hallható a háznál.

Gábor úrra alig lehetett ráismerni, a mióta a házas élet rózsaláncait felvette. Az arcza is megváltozott. Megnyult, vagy mi? A bajuszát sem alakította már kettős kérdőjel mintájára, hanem kifésülte torzomborzra.

— Bátyám, talán szökni akar, hogy így eltagadja a régi ábrázatját? szólt beköszöntve hozzá Manassé.

Gábor úr pedig gondosan betette utána az ajtót s elébb körülnézett, ha nem hallgatózik-e

valaki, azután is olyan csendesen beszélt, mintha félne, hogy a nagyságos asszonyt felkölti vele.

— Bizony, öcsém, te is jobban tetted volna, hogy ha haza nem jösz. Tudod-e, hogy tripla bakot lőttél vele?

— Ne ijeszszen meg!

— A simpla bakot már magad is ismered. Az egyik az, hogy Blanka herczegnőt elszöktetted magaddal Rómából.

— Nem szökött. Űzték.

— De veled jött s ez a hiba. Tudod-e, hogy egész vagyonát elveszti ez által, ha kitudódik?

— Már pedig kitudódott; mert első dolga volt Budapestről megirni mind a rokonainak, mind a herczegnek, hogy újra férjhez megy.

— Nagy bolondot tett akkor.

— Tudom, de azt előre megmondtam, hogy ha egyszer talál ez a nő egy férfit, a ki megér harmincz ezüst pénzt, el fogja dobni érte — a börtöne arany kulcsait. S úgy látszik, hogy engem becsül annyira. Már ezen nem segíthetünk.

— Jól van hát. Idáig hát eljöttetek. Az is nyaktörő vállalat volt ugyan. Isten csodája, hogy minden állomáson főbe nem lövetett benneteket valamelyik fél, mint emissáriusokat. De már most hova innen? Ha meg akarsz Blankával esküdni, akkor Erdélybe kell őt vinned, a hol unitáriusok laknak, hogy áttérhessen és a consistorium előtt az erdélyi törvények szerint fölbonthassa a házasságát Cagliari herczeggel. De hogy jusson be most Erdélybe? A magyar

seregeket mindenfelől kiverték a császáriak. Kolozsvár az ő kezükben van. Szülötte városodat tizennégy ezer főnyi oláh fölkelő sereg veszi körül. Oda, ha csak madárrá nem váltok, be nem juttok.

— Az én dolgom lesz az, bátyám.

— Jól van. Hát ez a te dolgod lesz. De bezzeg megörülnek a testvéreid, ha közéjük toppansz. Tudod, hogy nekik is lőttél egy bakot?

— Lássam!

— Hát a testvéreid közül a legöregebb, Bertók, a magyar kormány alatt viztosi hivatalt vállalt. Sándor, az utána következő bátyád, népgyülést tartott a székelyek között. Boldizsár, a ki mindig szeretett poétázni, egy fulminans harczi dalt bocsátott közre a saját neve alatt. Áron, a bányász, granátokat és gyutacsokat gyártott a hadsereg számára. Simon és Jonathán a népfölkelés vezéreiül lettek megválasztva; a náladnál csak egy évvel idősebb Dávid pedig beállt a „Mátyás-huszárok" közé s már csatában is volt; még az ikertestvéred Anna is azt tette, hogy egy felhivást intézett a honleányokhoz tépések és sebkötelékek gyüjtésére. Mind a nyolcz testvéred compromittálva van.

Ezt a hirt nem birta el Manassé; csak leroskadt a pamlagra.

— Már most csak hallgasd tovább! — Mikor ilyen szépen elkészítették maguknak az ágyat s kezdték észrevenni, hogy a dolog görbére megy, ekkor a legokosabbnak ez a jó gondolatja támadt: „Mi már mind a nyolczan el vagyunk

veszve, ha az ország felfordul, a vagyonunkat mind confiscálják, sok apró gyermekünk mind koldussá lesz. Szerencsére van még egy kilenczedik testvérünk, a ki jól eltette magát. Az nincsen compromittálva. Pingál, vagy mit csinál Rómában. Az jó firma. A megbukott dicasterium egykori hivatalnoka, exconsiliarius. Irassuk az ő nevére minden vagyonunkat. Ő becsületes fiu, tudjuk jól, hogy nem tartja meg magának a mi osztályrészünket, hanem gondoskodik rólunk, ha szerteszéjjel börtönben leszünk s főzet a gyermekeink számára minden nap s nem engedi őket rongyosan járni!" Mindnyájan helyeselték az inditványt, az egész birtokot a te nevedre iratták. Most te vagy az egész Ador-

Manassé eltakarta arczát kezeivel: talán sirt?

— S most te oda pottyansz közéjük az égből: azt mondod: én is itthon vagyok! s azzal az egész tervüket dugába döntöd. Ha otthon vagy, lehetetlen, hogy bele ne keveredjél te is a csávába, s míg ők ebbe vetették a reménységüket, hogy ha mind elvesznek is, marad „egy" utánuk, a ki özvegyeiket és árváikat pártul fogja, te még viszesz oda nekik egy új leendő özvegyasszonyt. Látod, milyen bolondot akarsz most csinálni?

Manassé fölkelt a pamlagról s nyugtalanul elkezdett föl s alá járkálni.

— Az az egy szerencse, hogy nem férhetsz hozzájuk. Legalább, ha egy makulányi józan eszed van, nem kisérted azt meg. A Toroczkó közeli hegységek mind meg vannak szállva föl-

fegyverzett oláh népfölkeléssel. Egy út sem szabad odáig. Én azt a leveledet, a mit hozzám küldtél, hogy eljuttassam Áron testvéredhez, egy nálam szolgáló becsületes oláh cselédemre bíztam, hogy vigye el Toroczkóra. Őt nem fogják föltartóztatni. Hogy mit irtál leveledben, azt nem tudom, csak annyit mondott a küldönczöm, hogy mikor Áron bátyád olvasta a leveledet, oda csapta a fejét (a saját fejét) a falba háromszor, s aztán a két kezével a hajába markolt s úgy megczibálta saját magát, mintha valami idegen ember volna.

— Azt irtam neki benne, hogy jöjjön elém Kolozsvárra és várjon ott rám.

— Nagyon szép. Áron nem adott levelet a küldöncznek, csak annyit bízott rá élő szóval, hogy megteszi, a mit kivántál tőle.

— Szegény Áron! ha elfogják?

— Akkor már ő lesz a harmadik. — Mert Simon és Jonathán bátyáidat, a kik a székely népfelkelést rendezték, már elfogták az oláhok s fogva tartják a táborban.

— Két bátyámat! kiáltá fel Manassé indulatosan.

— Bizony kettőt. Azoknak az életéért nem adnék egy tűzkövet.

Manassénak csak nyitva maradtak a szemei és az ajkai, mint a kinek megállt az esze.

— Legokosabb lesz, édes barátom, ha megfordítod a kocsirudadat, s igyekezel ebből az országból kijutni. Blankát hagyd itt nálunk; ő nőmmel elmaradhat. A Cagliari herczeg móringját már menthetetlenül elvesztette, a mint

Rómát elhagyta; de a püspök nagybátyja hitbizománya még megmenthető, a mig a katholikus hitet el nem hagyta. Hanem ennek az a kezdete, hogy: arra van Lengyelország! Még arra felé szabad az út. Búcsut se végy tőle. hanem fuss!

— De én Erdélybe akarok menni! kiálta Manassé indulatosan.

— No, de ne kiálts olyan nagyon; mert az asszonyok azt fogják hinni, hogy veszekedünk. Hát miért akarsz te minden áron Erdélybe menni?

— Ha eddig volt reá egy okom, van most rá kettő. A két testvéremet kiszabadítani, a ki el van fogva! S hátha még Áron is elém jön! Oh Istenem! Nekem oda kell mennem.

Gábor úr ez alatt rágyújtott egy keserves szivarra, s Manassét is megkinálta vele; de annak nem kellett.

— Tudod mit, fiatal barátom, — mondok én neked két dolgot. Az egyik az, hogy a míg nem kénytelen az ember vele, addig ne házasodjék meg. Nincs az az elitélt rab, nincs az az üldözött adós, a kinek a sorsa alábbvaló legyen egy feleséges embernél. Az asszony csupa gyöngédség és szeretet, a míg férjhez nem megy: azontúl csupa szeszély és rigolya. Az ember, a ki megházasodik, megszünik ember lenni; lesz kutya, a kit szidnak; szamár, a kit megnyergelnek; papagáj, a kinek fecsegni kell és selyembogár, a kiből fonalat húznak. A legjobb asszony is olyan, mint a harmadnapos hideg-

lelés: az ember akkor érzi magát jól, a mikor elhagyja.

Manassé mélyen felháborodva tekinte a tanácsadó szeme közé, az nem vette észre a szemrehányást ezen tekintésben.

— A másik tanácsom pedig az: hogy soha se szaladj te a fejeddel a falnak, úgy sem fogod azt keresztül törni. Ne keverd magadat is bajba a két bátyád miatt. Te nem tehetsz róla, ha veszedelembe jutottak. Ne másztak volna a fára, nem estek volna le róla. Csak két dolog történhetik velük. Vagy élve hagyják őket az oláhok, vagy nem hagyják. Az első esetben majd csak megtalálod őket egyszer; az utóbbi esetben pedig nem kilenczfelé, hanem csak hétfelé megy szét az ősi birtokotok.

Ez a meztelen cynismus már undorító volt Manassé előtt.

— Elég, uram. Az én ügyemről ne beszéljünk többet. Az az én dolgom lesz. Tudni fogom, mit kell tennem. Legyen ön szives Zborói Blanka grófnőnek ügyeit elintézni, úgy hogy e mai napig minden tartozása és követelése rendbe legyen hozva.

— A mai napig!

— Igen. Mert a mai napon túl megszünik minden viszonya rokonaihoz, s azzal együtt eddigi vagyoni helyzete is.

— De barátom! Zborói Blanka grófnő az én cliensem.

— Nem az. Az enyém.

— No de barátom: én jogigazgatója vagyok. Teljhatalmazottja.

— Én pedig vőlegénye s jövendőbeli férje.

A párbeszéd igen hangossá kezdett fokozódni. Az ajtón egy sápadt, ijedt kép dugta be magát; mintaképe a „horror"- és „pavor"-nak.

Az inas volt. Vaczogó fogakkal, hebegő ajakkal jelenté:

— A nagyságos asszony kéreti a nagyságos urakat: ne tessék olyan hangosan beszélni, mind áthallik; aludt volna s felébredt rá.

. . . — Látod? suttogá Gábor úr Manasséhoz azzal az ijedt képpel, a mit az iskolás gyerek mutat, mikor fél, hogy mindjárt jön a rektor a pálczával s lesz „kikapsz".

— Ismétlem hát én is a legcsendesebb hangon, hogy méltóztassék Blanka grófnő ügyeit minél előbb rendbehozni.

— Az mindjárt megtörténhetik, szólt Gábor úr, felnyitva szekrényeit s elővonva az iratcsomagot a Z-betüs fiókból.

A félelem sápadt remek képe ujra benyomult az ajtónyiláson.

— Kéreti a nagyságos asszony a nagyságos urat, ha még életben akarja találni, siessen hozzá egy pillanatra.

— Gyere be! mordult rá Gábor úr, s azzal visszalökte a fiókba az iratokat. Átkozott dolog! Most át kell öltöznöm, mert ha megérzi rajtam a szivarfüstöt, megöl.

S azzal neki fogott vetkőzni, mosdani, törülközni, hogy az áruló dohányillattól megmeneküljön; e közben három posta jött utána, sürgetni, hogy siessen! — A harmadikat már egye-

nesen a túlvilágból küldte hozzá a nagyságos asszony.

Manassé ott hagyta és kiment a parkba.

XIV.

Azt a parkot valamikor a szép Marie nagyatyja ültette, a ki hires nagy gazda volt. (Az asszonyságé volt a birtok.) Csodamódon elkészitett talajban amerikai tenyészet pompázott. A nagyobb rész gyümölcsös volt és a gyümölcsfák maguk is óriási fajuak. A park hosszában egyenes út vonult le a Szamosig, mely szegélyezve volt terebély somfákkal. Másutt csak cserje ez, itt almafa nagyságú koronás fának mutatja be magát, a leghosszabb idényű fa, levelei még késő őszszel is mind megvannak lehullatlanul, csak hogy most már lilaszinűek, s a rőt lombozat közül az érett gyümölcs, mint korallgyöngy piroslik elő csomókban és füzérekben. Utolsó gyümölcs, melyet már senki sem szed le.

Blanka e hosszú úton sétálgatott végig, egyedül.

Kora tavasz volt, mikor legutóbb ugyan e fasor között végigsétált, akkor a somfák aranynyal voltak behúzva a korai virágtól.

A mennyi idő alatt a som gyümölcse megérik. beh sok változás történik az emberrel!

Akkor is épen így jött föl a teli hold a Szamos tükréből, a sétányon végigöntve rézvörös

világát: egy izzó lapos gömb a láthatár rőtbarna ködfátyola mögött.

S azóta az ő sorsa kétszer is megfordult. Azóta harmadszor kezdi újra az életet. És érti, tudja jól, hogy az az élet, a mit most kezd, a másik kettőnél még nehezebb lesz.

És még sem érzi azt a terhet a lelken, a mit akkor viselt, mikor előtavaszszal itt járt végig az aranylepte somfák sétányai közt.

Akkor gazdag volt, előkelő. Hódoltak neki. Futottak előtte, utána, kedvét keresték, alkalmatlankodtak neki hízelgéseikkel. — Most, hogy érzik, tudják, mi vár reá? rang-, vagyonelvesztés: igyekeznek előtte kellemetlennek lenni, hogy elrettentsék maguktól.

Blanka maga is asszony volt. Melyik asszony nem szenved testileg? Hisz a nőt úgy alkotta a természet, hogy az idegek uralkodjanak rajta. Csakhogy adott neki hozzá csoda lelkierőt, tűrni és titkolni a szenvedést. Blanka meg tudta azt itélni, hogy egykori barátnéjának nervosájában mennyi a valódi baj s mennyi az affectált kiszámítás?

A tisztességes asszony akar éreztetni vendégével annak hamis helyzetét: a birtokos úrnő fogadja most a vagyonvesztett, aláhanyatló nőt, kinek viszonya még nem törvényes azzal a férfival, a ki útjaiban kiséri, s ha egyszer szentesítve lesz, az csak oly úton történhetik meg, melytől a vallásos érzelmű kegyes hölgy, mint kárhozatra vivőtől, visszaborzad.

És még sem érzi Blanka, hogy fájna szívének valami. Csak boszantja, keseríti, megszégyeníti az a gondolat, hogy neki ez emberek házánál kell egy éjen át menedéket és a vendégszeretetnek falat kenyerét igénybe venni.

Mikor tavaszszal itt járt, s aztán visszafelé térve sétált végig a hosszú, egyenes úton, az a gondolatja támadt, a mint a holdvilágtól messze elnyúló árnyékát elnézte, hogy hát az embert örökké kiséri ez árnyék? Sohase lesz abból fény? Mindig azt kell-e tudni az embernek, hogy a háta mögött jön a sötétség? Soha sem lehet-e, hogy egy világos alak kisérje? Olyan hű, mint az árny s olyan tiszta, mint a fény.

Most újra eszébe jutott az.

Visszafordult. S íme nem az árnyék volt háta mögött, hanem Manassé.

Az ifju gyöngéden kezébe vette a hölgy kezét.

— Nézd, milyen szépen süt a holdvilág. Sugá neki. Gyönyörű éjszaka lesz. Szél sem leng. Olyan langy idő van, mint egy nyári éjjel. Nem volna-e kedved folytatni az utazást, lelkem?

— Azt mondtad ki, a mire gondoltam! szólt a hölgy móhon, szívéhez szorítva Manassé kezét. Menjünk! Menjünk! Még ez órában induljunk.

— Tudtam, hogy ráállsz. Már rendeletet adtam a kocsisnak. Magunk a Szamos-parton lesétálunk odáig. Búcsut venni sem szükség.

— Nem! Nem! Nem akarok szóba állni vele többé! szólt öntudatosan Blanka s odasímulva Manassé keblére, reszkető hangon sugá: — Azt mondta nekem ez asszony, hogy hagyjalak

el téged! Ugy-e te neked is azt mondta rólam a férje?

S azzal átölelték egymást és sírtak

„Menjünk e háztól, menjünk!“

XV.

Manassénak nem sok válogatása volt, hogy merre jusson be Erdélybe? Éjszak felől kellett kerülnie Deésnek. Az út odáig akadálytalan volt egyes utazókra nézve, csupán rendes hadcsapatokkal kelle találkozniok s azok békével hagyták őket maguk mellett elmenni. Arra is volt gondja, hogy jól megrakott élelmiszeres tarisznyát vigyen magával, így Blanka még azt sem vehette észre, hogy az út egy szétrobbantott hadsereg által lett símára taposva; olyan símára, hogy az utbaeső vendéglőkben imádkozásért sem lehetett volna egy harapás ennivalót kapni. Az idő igen szép volt. A verőfényes ősz egész karácsonyig tartott abban az esztendőben. Az olaszországi carbonari-köpönyeg (az akkori év polgári divatja) elég volt az útra.

Manassé régi ismerős e tájon. A mely vidéken átvonultak, elmondá annak népregéit, történeti mondáit utitársnéjának. A harámvezér Tolvaj Dénes viselt dolgait, Nagy-Bánya regényes .gesztenyeerdő koszorúzta hegyei között. Dénes nádor fiának tartották, Pintye Gregornak csúfolták, rettegte az egész vidék, utoljára a nagybányai polgárok ölték meg; barlangvárában most is ott van kőasztala, kandallója, ivó-

kútja; vadászkalandokat mondott neki a medvékről, mik az erdők otthonos lakói s igaz történeteket az aranybányászokról, kik e hegyek némelyikét már üresre ásták belülről. Most is ott küzdenek a bányarémmel az aranyért, ezüstért abban a völgyben, a honnan az a fehér ködalak emelkedik föl. Az a ködóriás a „bányarém“. Kén és mireny füstje ez, a mit az érczpirítók máglyái támasztanak. Minden lehellet, a mit az aranyolvasztók beszívnak: sulphur és arsenicum. S e méregfüstben él egy egész nép és férfiai erősek, hölgyei szépek s szeretik a szülötte földet.

Odább térve, egész regényt mondott el Blankának arról a kastélyról, mely a dombtetőről, sűrű jegenyefák közül messzire kitűnik. József császár építtette azt a legszebb erdélyi asszonynak. A regényes történet a nagy császárváros történetébe játszatja bele ezt az erdélyi kastélyt.

Manassé még a gunyhók történetét is ismerte az útban, s a vidám adomákat, a mik egyes falvakhoz vannak kötve. Még az út melletti feszületre is figyelmeztette Blankát, melyen az emberséges szobrász a mi urunkat, üdvözitőnket akként alakította, hogy a sérelmes töviskoszorú helyett tisztességes házisipkával látta el homlokát.

Úgy hogy mikor egy este azt mondá Blankának: „az ott Kolozsvár!“ a nő bámulva nevetett föl.

— Hát mit beszéltél te nekem két tengerről, a mely szülőföldedet körülveszi? az egyik láng, a

másik vér; hiszen mi egy szikra tüzön, egy csöppnyi véren sem jöttünk keresztül.

Manassé segített Blankának nevetni.

— Csak el akartalak ijeszteni, de te nem ijedtél meg.

Pedig bizony keresztül jöttek ők mind a két tengeren s most ott álltak a kellő közepében a vérnek és a lángnak s csak Manassé gondos figyelme volt az, s úgy sikamlott rajta keresztül, mint a török üdvözültek az Alsiráth borotvaélü hídján a paradicsomba.

Ha csak egyetlen egy napot késik; ha csak azt az egy éjszakát ott tölti Pálmáson: épen a kellő közepébe jut bele a legszerencsétlenebb, a legvégzetesebb ütközetnek. A hadcsapatok négy oldalról siettek ugyanazon vidék felé, s a hol ők megpihentek, ott már másnap a dragonyosok ütöttek tanyát.

Mikor Kolozsvárott a nagy hídhoz eljutottak, épen akkor indult meg Baldacci hadteste kifelé. A szekerük nem jöhetett át a hidon a katonaság miatt. Zimándy tehát mégis tévedett, vagy talán szándékosan hiresztelte az ellenkezőt. Kolozsvárt még a nemzeti hadsereg tartá megszállva. Itt tehát még sem Manasséra, sem bátyjára nem várt a közvetlen veszély. Itt útlevelet sem kértek tőlük a város kapujánál, mikor szekérrel bejöttek. Valószínü, hogy a mint a szekérről leszállva, átmennek a hidon karöltve, ott sem fogja őket senki megszólítani.

Azonban csalatkozott Manassé. A mint a gyaloghidra lépett (az ember azt gondolta volna, hogy most minden jegyszedő az átrobogó hon-

védet, huszárt, nemzetőrt bámulja), csak megfogja valaki a köpönyegét s rákiált:

— Ne te né? Bizony elmenne előttem passusmutogatás nélkül! Hol az igazság?

Manassé boszusan fordult az alkalmatlankodó felé. Kicsi, széles vállú, tömzsi emberke volt az; székelyes zekében, hosszúszárú csizmában, fején nagy kalappal. Aránytalan hosszú karjai voltak. Bajusza, szakálla kurtára nyírva, vagy talán inkább régóta nem borotválva, ott állt nagy hetykén szétterpesztett lábakkal Manassé előtt, mintha birkózni híná.

Blanka csak elbámult, midőn azt látta, hogy Manassé csakugyan ölre kap ezzel az emberrel, átnyalábolta mind a két karjával; — de azért nem mentek egymással birokra, hanem inkább össze-vissza csókolták egymást.

— Áron! kedves bátyám!

— Én vagyok biz az, Manassé öcsém, szólt a tömzsi emberke nevetve, s félvállra vetette a zekéjét, hogy a jobb kezével megszoríthassa az öcscse kezét.

Aztán Blankához fordult.

— Hát ez a drágalátos szent kép meg tán az ángyikánk lesz? Ugyan, az Isten áldja meg, hajoljon le hozzám kisség; hadd adjak az arcára vaj egy fél csókot.

Blanka megtette a kivánságát s adott aztán az arczára Áron nem felet, de másfelet s elégülten mondá rá:

— Ugyan szeretem, hogy nem fakadt sírva, hogy megszurkálta a borostás szakállom. Négy nap óta nem borotválkoztam ám. Mind itt les-

tem a nagyságos uramöcséméket három nap, három éjjel a vámdutyiban.

— De hát, hogy tudtad bátyám, hogy ezen jövünk?

— Hát a lófőnek is van annyi esze, hogy ki tudja kálkulálni, hogy a ki Szathmárból jön Erdélybe, annak a nagy hidon kell bebandukolni. Itt vagyok biz én parancsolatodra, három nap, három éjjel, minden utasnak én eresztém fel éjszaka e sorompót, s nem evém az alatt egyebet szalonnánál, kenyérnél; s csak az az egy bajom volt, hogy hagymát nem ehettem hozzá, nehogy megharagudjatok érte, ha majd megcsókollak.

Szegény jó bányász. Három napig lemondott az éltető hagymájáról, a rokoni csók kedvéért.

— Hát a két bátyámról mit tudsz?

Ez volt a legsürgetőbb kérdése Manassénak. Erre a kérdésre megállt Áron a gyaloghid közepén s kétfelé vetette a lábait, úgy, hogy nem lehetett tőle tovább menni.

— Mondok egyet, Manassé öcsém, igyunk ahajt előbb egyet.

S egy kulacsot húzott elő a zekéje ujjából.

— Én nem szomjazom.

— De jóféle székely ital ám: fenyőviz.

— Azt meg éppen nem szomjazom.

— De én addig egy tappot sem megyek ám odább, a míg velem nem iszol elébb.

Manassé ismerte a bátyját: tudta, hogy az szavának áll.

— No hát inkább iszom.

— Egészségedre legyen. Már most én is iszom. S mondd vissza.

— Egészségedre legyen.

— Köszönet érte. Hallod, hogy harangoznak a mi feleink templomában?

— Azt is hallom.

— Rosszul harangoznak. Egészen elkálvinistásodott a harangozásuk. Nem tudják olyan szépen, mint minálunk odahaza Toroczkón; hogy egészen megfordul a harang a koronájával lefelé s csak az egyik oldalát üti meg: „egy! egy! egy!“ nem úgy mint ezek „egy-kettő, egy-kettő, bingbang!“

— De én nem bánom, akárhogyan húzzák!

— Dehogy nem bánod! Tudod-e, hogy ma Úrnapja vagyon? Aztán ez a délesti isteni tiszteletre hívó harangszó. Aztán tudod, hogy két székely testvér, ki egy kulacsból ivott, s ha Úrnapján délesti harangszó után van az idő, akkor nem szokott egymással veszekedni. Pedig ha én te neked arra a kérdésedre felelek, hogy hol van a te két bátyád? hát abból veszekedés lesz. Aztán azt nem szabad ennek a gyönge ifjasszonykának meghallani. Majd ha ez egyszer el fog aludni, akkor beszéljünk róla: tudod?

Manassé meg volt hatva a kérges tenyerü bányásztestvér gyöngéd jószívüségétől. Ő nem akarta Blankát megszomorítani.

— Csak annyit mondj meg, hogy élnek-e? sugá Áronnak.

— Hát bizonyára élnek. Elfeledted a hiszekegyet? Örök életük van. — Élnek bizony. Ők jönnek lóháton elejbénk a Leánykaköig, csak

tartsa készen a számukra ángyika a vőfélybok-

— No abban ugyan lesz ám módja a szép menyasszony-fogadó verset.

Blanka mosolygott a jó Áron tréfáján s azt mondta, hogy majd maga fog szedni az erdőn őszi virágokat a számukra.

— No abban ugyan lesz ám módja a száp ángyikának, olyan helyen megyünk végig, a mi most is tele van virággal. Ha nem hiszi, nézze ezt a piros bokrétát a kalapom mellett, még el sem hervadt; ezt is ott téptem a tordai hasadékban. Ugyan hallotta-e már hirét a tordai hasadéknak? Nincsen olyan természeti csoda több a kerek világon. Az egész életében meg fogja emlegetni. Ott van ám gyönyörüséges szép virágos kert! Meg a híres Balyika vára: a ki a Rákóczy Ferencz vezére volt. Azt is megnézzük, ugy-e drága bálványom? Onnan aztán csak egy ugrás a Székelykő s otthon vagyunk. Szeret-e erdőn keresztül gyalogolni?

— Az a legnagyobb örömem.

— No hát ebből lesz sok.

Manassé súgva kérdé Árontól:

— Te igazán a tordai hasadékon át akarsz bennünket vezetni? — Hát akkor nem is jutunk mi el a Leánykakőhöz!

— Ejnye, de szigorú vagy! Hiszen tudod. hogy mikor a szegény góbé urakkal beszél, csak megmondja az igazat; — csakhogy nem egyszerre.

Most trombitarecsegés vonta félre a figyelmüket. Egy szakasz Mátyás-huszár vonult át a hidon: fiatal ujonczlovasok mind.

— Ne te né! Milyen büszkén ül azon a lovon! Bizony meg se látná a szegény embert? Hé Dávid öcs! Hé! Micsoda huszár vagy te, ha még a szép asszonyon se akad meg a szemed? Te varasgyék!

Ezzel a kiabálással csakugyan odacsalta a hadcsapat élén lovagló fiatal hadnagyot a gyaloghid korlátjához Áron.

Szakasztott hasonmása volt Manassénak. Ugyanazon arcz, termet, szemek. Akárhányszor összetévesztették őket egymással.

Csak egy év különbségük volt az időkorban.

A korláton keresztül nyújtotta kezét Manassénak s míg a kezeik egymást szorították, sokáig néztek egymás szemébe.

— Hová? bátya! szólt Manassé.

— Megyek a két bátyámért boszút állni.

— Én pedig megyek őket megmenteni.

— Megyek a hazámat védeni.

— Én is oda

S aztán megcsókolták egymást.

— Hát az ángyikádtól nem kérsz egy csókot? te rusnya béka! dorgálá őt Áron bátya.

A fiatal hadfi elpirult erre, mint egy szűzleány.

— Majd ha visszatérek; ha megérdemlettem: megkérem azt. Ugy-e megadod azt, ha halva hoznak is eléd, édes ángyom?

Blanka sejtelemteljesen nyujtá neki kezét.

— Ne félj, nem halok meg! kiálta szikrázó szemekkel, mikor azt látta, hogy Blanka szemébe köny gyül. Egy az Isten!

— Egy az Isten! dörmögé utána a vénebb

testvér. Az ifjú sarkantyúba kapta paripáját s csapatja élére vágtatott.

— Siessünk, mormogá a hosszú karú s átvéve Blanka utitáskáját, nagy gyorsasággal vezette őket tekervényes utcákon keresztül egész a házsongárd utczáig; ott volt egy nyári mulatólaka a családnak, egyúttal megszálló, ha Toroczkóról bejöttek. Odáig még pipagyujtásra sem állott meg.

A ház mellett kert is volt, az most zöldséges kertül volt kiadva egy kufárnénak; az hevenyészett estebédet az utasoknak. Blanka kiment hozzá a tűzhely mellé s segített neki. A kufárné is részese volt már az összeesküvésnek, a mibe mindenki be volt avatva, a kivel csak Blankának érintkeznie kellett. Terv szerint titkolták előtte a veszélyt, mely őt minden oldalról körülfogja, s melynek szédítő örvénye fölött csak egy keskeny fenyűszál vezet keresztül. Neki nem szabad az örvénybe lenézni.

— Tud-e a szekéren alunni, lelkem nagyságos asszony? kérdé, dolgát folytatva a sütő-főző asszony. Én néha két hétig is úgy alszom utazva, mikor almát hordok eladni a mezőségre. Megszokja azt az ember. Mert az urak még az éjjel akarnak ám tovamenni Torda felé. Mivelhogy holnap országos vásár lesz Kolozsvárott s arra annyi tordai cserzővarga, mézeskalácsos, kofapecsenyesütő, s más efféle fog tódulni erre felé, hogy velük szembe szinte lehetetlen lesz haladni. Hát még a rengeteg sok szarvasmarha, birka, sertés, a mit felhajtanak! Azért még az éjjel akarnak utrakelni.

Blanka igen helyesnek találta azt.

Áron bátya pedig azalatt a lovakat befogatva odakinn, elmondá rövid szóval Manassénak, hogy „elöl tűz, hátul víz“.

A rengeteg oláh tábor, mely Toroczkót fenyegeti, a tordai hegyeket tartja megszállva. A tordaiak eddig erősen tartják magukat; de most jött a hír a főparancsnoksághoz, hogy Kalliany császári tábornok egy dandárral közelít Szeben felől. Akkor Tordáról minden ember menekülni fog Kolozsvár felé. Pedig már a nagyszebeni és felvinczi menekültek is ott vannak. Ha ez megindul, azzal szemközt hatolni tiszta lehetetlenség lesz. Azért egy órai elvesztegetni való idő sincsen, hogy mielőtt a népvándorlás megindul, ők elérhessék a Hesdád pataki malmot, a mi a tordai hasadék szállója. Onnan aztán gyalog tovább — madárlátta ösvényeken.

Blanka megszokta már az éjjeli utazást: azt hitte, mulatságból történik ez így. Ösztön, sejtelem, vagy talán az „otthon“ utáni vágy, súgta neki is, hogy sietni kell. S nagy veszély érzetében az asszonyok kitartása óriási.

XVI.

Áron maga hajtotta a lovakat (egyet ott hagyott a háznál); hármasba fogta őket. Manassé mellette ült s a hátsó ülés Blankának volt egészen átengedve, a kit a kertésznő kendőkkel úgy bekötözött, bundába úgy betakart, hogy alig látszott ki belőle.

Hanem azért a mindent meglátó asszonyi szem majd hogy fel nem fedezte a kegyes csalást, a mivel a szemközt jövő veszélyt előtte takargatni igyekeztek.

— Nini, ezek a lovak fel is vannak nyergelve! szólt Áronhoz.

— Az ám, felelt a bányász, megzavarhatatlan kedélylyel, Erdélyben ilyen bahó szokás van. Csak olyanformán, mint a hogy a stájerek meg a ló nyakára tesznek egy nagy kalodát.

Blanka megnyugodott benne, hogy ez csak erdélyi szokás. Azzal Áron neki ereszté a gyeplőt a három jó székely paripának, a mik a havason nevekedtek s úgy voltak szokva, hogy ha kell, egy huszonnégy óráig étlen-szomjan elkoczogjanak, s ha egy kicsit kieresztették őket a fűre, megint be hagyják magukat fogni, hogy újra kezdjék, a mit elhagytak.

A kocsisnak nem is igen nagy szüksége volt rá, hogy a lovakat igazgassa. Tudták azok mind a kötelességüket, hegynek fel húzni, völgynek le tartani, sikon koczogni, maguk előtt haladó szekeret megelőzni, ha a hátul jövő zörgését hallják, akkor vágtatásnak eredni, becsületsértést elejbekapással meg nem tűrni, csárdakapunál szépen megállani.

Áronnak elég alkalma volt, hogy a kocsisülésből visszafordulva, ángyikáját vidám adomákkal mulattassa, a mikből kifogyhatatlan volt s jóizű természetes humorral tudta azokat előadni.

Egyszer aztán: mikor vette észre, hogy a felekhegyi unalmas fölhágónál, mikor lassan ha-

lad a szekér, az ifjasszonyka elbólintott, s a tordai „okos malacz“ adomáján sem akar nevetni: akkor a ködmöne zsebébe nyúlt s onnan kivonta zománczozott arany óráját, annak a gombját megnyomta, s az ismétlő órát ütteté, a füléhez tartva.

„Tizenkettő és két negyed.“

Az egész ember ilyen volt: aranyóra báránybőr-bekecs zsebben. Parasztos külső alatt nemes emberi szív: munkában tört tenyér, s tanult, eszes fő; népies szólásmódokba burkolt értelmesség; gúnyoló pór-cynismus az uraskodók, a hetvenkedők előtt; hidegvér, jó kedély a veszélyben: igazi székely lófőpéldány. (A „lófő“ nem gúny, hanem rangczím a székelynél.)

Tehát a mint az ismétlő óra tizenkettőt és felet ütött, azt mondá öcscsének:

— No most már elmúlt az Úrnapja, öcsém, az ifjasszony is elaludt, beszélgethetünk egyről-másról. Hát a két bátyád után tudakozódtál, hogy jutottak azok fogságra? Hát hogy az elején kezdjem. Tudod, mikor megszületett a szabadság, hát ez még akkor gyönge gyerecske volt, a ki azt akarja, hogy szoptassák. Hát én tehetek róla, hogy ez olyan csecsemő, a kinek nem tej kell, hanem vér? Biz a toroczkói fiatalság is beállt mind egy szálig honvédnek. Ott szolgálnak a jámborok a 11-ik, 32-ik és 73-ik zászlóaljakban. Hallom, mit mondasz te erre? „hogy hát mi szükség volt a bányászoknak katonákká lenni? Semmi okos nemzet nem viszi el a bányászait a csatatérre. Eleget harczolnak már azok hazájukért a föld alatt egész életükön

keresztül. Elég, ha ők készítik a vasat, még forgassák is? Miért kapták II. Endrétől, IV. Bélától szabadalmaikat, hadi szolgálat alól felmentésüket? Miért írták alá 1702-ben a város vénei a reversalist, hogy soha közülök és maradékaik közül senki fegyvert nem fog, és a maradékoknak is meghagyják, hogy fegyverhez ne nyúljanak, a mit meg is tartottak híven mind ez esztendeig?“ — Ezt mondod te, Manassé öcsém, ugy-e? Könnyű neked onnan a külföldről! De lettél volna csak idehaza! Láttad volna csak Dávid bátyádat, mikor a piacz közepén azt a beszédet tartotta a fiatalsághoz s maga is lóra ült és kardot kötött: magad is velük mentél volna! Aztán ki olthatja el azt a tüzet, a hol minden ház ég? Az egész fiatalság égett, lángolt. Nem lehetett azt eloltani. Aztán nem is olyan háború ez, mint más. Ha György fejedelem hadat indított Lengyelország ellen, azt mondhatta rá Toroczkó: mi közöm hozzá, ám lássa György, hogy húzza ki a saruját a sárból, ha belelépett! De most a szabadságról van szó s ez Toroczkónak is dolga. — Hallom, mit felelsz te erre? — Hogy „jól van hát no: ha a ménkü-fiatalság nem maradhatott a sarkán; de hát nekünk véneknek lehetett volna már annyi eszünk, hogy tudtuk volna, hogy nem kell a puliszka-evéshez kés; hát mi minek fogtunk fegyvert? Minek állítottunk ki egy nemzetőr-zászlóaljat?“ Hát erre csak azt mondom neked, a mit az egyszeri góbé mondott a földesúrnak, a kinek a szelindekét agyonszúrá vas villával, s az szidá érte: hogy miért nem üté in-

kább a villa nyelével? Azt tevém vala. mondá a góbé, ha a szelindek is a farkával akart volna engem megharapni. Köröskörül az egész oláhság fegyvert fogott; nekünk is hozzá kellett nyúlnunk a magunk védelmére s bizony úgy megőrizzük a hozzánk vezető utakat, hogy ingyen azon semmi nép be nem jön. Mivel pedig a két bátyádat legjobban szerette a népség, mit tehetett mást, mint hogy őket választotta meg hadnagyainak. Hisz ez máskor is csak úgy volt. A ki legokosabb ember volt a városban, az vezette a dandárt: váczi püspök, kalocsai érsek az egész sereget. Hallom ám a nagy pirongatásodat, hogy no ugyan derék sereg, a ki el hagyta fogni a két vezérét! De csak ne lármázz olyan nagyon! (Manassé még egy szót se szólt.) Meglátod, hogy a két bátyád nem esik egy sorba a tordai malaczczal, a kinek esztendős létére lehetett volna már annyi esze, hogy ne futott légyen a szekér alá. Tudod, hogy a balázsfalvi román népgyülésre következett az agyagfalvi székely népgyülés. Sándor bátyád is jelen volt azon az aranyosszékiekkel. Akkor aztán a mi kis szigetünk itt maradt a tenger közepett. Egy tízezer főből álló oláh tábor, Móga vezetése alatt (talán ismered ő kelmét?) megjelene nálunk a „Kő“ előtt. Mi pedig volnánk háromszáz puskások. Épen annyi, a mennyit Thermopylaenél vezényelt Leonidás. S a „Kő“ is olyan jó erősség, mint a Thermopylae. Legöregebb bátyánk a Bertók azonban, a ki azóta, hogy vegetariánussá lett, minden vérontásnak ellensége, s még egy csirkét sem enged megölni, azt taná-

csolta, hogy kísértenők meg a békés kiegyezést. Sorsot húztunk: ki menjen el közülünk? Simon bátyád neve jött ki. Az átmene az ellentáborhoz, fehér zászló alatt. De azonban ott fogták s nem eresztették vissza. Ekkor fogta magát a Jonathán, utána ment, hogy majd ő váltságot ajánl érte. Akkor azt is elfogták. Már most ott vannak mind a ketten. Már most aztán az oláh atyafiak azzal fenyegetnek bennünket, hogy ha meg nem adjuk magunkat, ha le nem rakjuk a fegyvert, ha be nem bocsátjuk őket Toroczkóba, akkor mind a két testvérünket felakasztják. Mi pedig nem rakjuk le a fegyvert és nem bocsátjuk be őket, inkább mind egy lábig elveszünk. És te én nekem hiába lármázol; mert engem meg nem térítesz. Én beszélek a hozzám beszélőkkel; de ha harapnak, én is harapok. Csúnya dolog ugyan, hogy a két bátyádat felakaszszák; nemes embert soh se akasztottak, hanem megtisztelték, fejét vették; de hát mit kényeskedel most? Mit válogatsz a parasztnak való, meg a nemesnek való halálban? Egyenlőség van most. Hiába kiabálsz, szidsz, rugódozol; én most viszlek Toroczkóra, s minthogy a két bátyádnak már „servus világ!“ neked kell a csapat élére állnod: te már tudod a kommandót s láttál Bécsben és Rómában is torlaszharczot. — De ugyan ne veszekedjél hát velem olyan nagyon.

Manassé pedig még egy szót sem szólt, csak hagyta Áront maga magával (az ő nevében is) vitatkozni.

— Nem veszekedem én veled, bátya. S bár vinnél hát haza Toroczkóra. Nem is rugódozom

egy cseppet sem. Hanem úgy látom, hogy nem jutunk mi oda. Gazda nélkül csináltuk a számadást. Nézd azt a roppant porfelleget, ami ránk szemközt jő.

— Ejnye bizony, ugyan jó szemed van, hogy holdvilágnál is meglátod. Én nem vettem eddig észre. Egész Torda meg Nagy-Enyed jön szemközt. Azok is megkezdték az elmult estén a menekülést, hogy felhasználják az éjszakát. Ezen az uton ma keresztül nem törünk. — Hanem hát azért ne busulj. Rossz róka az, a melyiknek csak egy lyuka van.

A Felek-hegy magaslatáról messze el lehetett látni a holdsütötte tájon: a Torda felé vezető út fehéren kanyarodott alá, a távolban magasra emelkedő fellegtől jelölve.

— Látod ezt a völgyet itten jobbra? Itt az erdős hegyhát alatt. Erre is út van. Ez vezet Oláh-Fenesre. Ezek jó oláhok: velünk tartanak. Annak a jeléül a hosszú hajukat is levágták. Azontul jön Szent-László. Ott magyarok laknak. Odáig elmehetünk szekéren. Gyilkos út biz az; egyikünknek gyalog kell menni a szekér mellett, hogy tartsuk, mikor dülni akar s az asszonykát fel kell ébresztenünk, hogy megfogózzék a lőcsben. De te azért semmit se félj! A ló kitartja s a szekér toroczkói munka, elmegy az „ördög szántásán" keresztül is, tengelytörés nélkül.

A mint a kocsi megállt, magától felébredt Blanka. Manassé odament hozzá; beszélt neki a szép csillagos égről, megcsókolta kezét, s kérte hogy dugja el a bunda alá, mert megfázik; azzal Áron bátya neki fordította a völgyi útnak a

lovakat, s elkezdődött a veszedelmes haladás azon az úton, melyen csak fát szoktak különben felhordani.

A völgyben sötét éjszaka volt: a hold nem sütött ide le; Blanka nem tudta többé a szemeit nyitva tartani, a mire különben a szekér döczögése sem invitálta nagyon; olyanokat zökkent az, hogy csoda volt épségben maradása, s néha úgy féloldalra vágott, hogy még nagyobb csoda volt fel nem borulása.

Egy izben a keserves út felkanyargott a hegyhátra. A mint ott pihenőt tartottak, a tordai úton vágtató szekerek dübörgése úgy hangzott át hozzájuk a csendes éjszakában, mint a távoli égzengés moraja. Délfelé, keletfelé a hegyek csúcsain vereslő fények kezdtek kigyulni. „Milyen szép!" mondá Blanka hátra tekintve. Ő nem tudta azt, hogy azok jeltüzek, mikkel táborozó csapatok izengetnek egymásnak emberirtó munkára való jelszavakat.

Most egy falu következett: a katonai térképen Peánának van följegyezve. Különben mindegy akár hová rajzolta azt a jelt a mérnök; mert az a falu hosszabb egy mértföldnél: a házak oly messze egymástól, hogy egyik szomszéd a másik kiáltását meg nem hallja. Három temploma van; egyszerű faépületek. Egyik ház fel van rakva a hegyoldalba, másik le a patakpartra. Alusznak már valamennyiben, csak a patakmalom ablakában ég a mécses; a kocsizörejre kitekint valaki a sötét éjszakába és egyet kurjant.

Egy kanyarodónál megnyilik a hegyvágányt

elzáró erdős hegyoldal s oda engedi sütni a holdvilágot a csendes tájképre. Zugó patak, tele nőve égerfákkal; azon keresztül dobogó hid; a hidon túl palánkkal körülvett emeletes ház; a földszintje fehér kőből rakva, az emelete karzatos lépcsővel és tornáczczal, fából alkotva, s rajta piramidélességü magas tető, hangyász-pikkely módra bezsindelyezve. Körülötte öt más hasonló, de kisebb mérvű házikó. Túl rajta rengeteg nagy gyümölcsös, melynek garádja mellett omlik alá a sziklákról a hegyi patak.

A kutyaugatás messziről jelzi a közeledő szekeret. — Az udvarban éjfélre kukorítanak a kakasok.

— Hallod, hogy kukorítanak a Ciprianu kakasai? mondá öcscsének Áron.

— Hát te még Ciprianut is ismered, meg a kakasait is?

— Az egyiket jobban, mint a másikat. Ciprianu oláhnak született magyar nemes ember. Regalista is volt. A kakasai pedig unicumok az egész világon. Tiszta fehérek és a nyakuk, fejük egészen olyan, mint a pulykáé. A kiáltásuk is olyan öblögető hang. Különös jó faj. De Ciprianu nem ád belőle senkinek, se pénzért, se barátságért; kivéve kappant. Még a tolvajoktól is meg tudja őrizni: azért tart annyi kutyát. S ha meghallja a szekerünket zörögni, bizonyos, hogy kijön a tornáczra s kilövi a puskáját; nem ugyan ránk, hanem a levegőbe, azért, hogy tudassa, hogy ébren van s felfegyverkezve.

— Nem tartozik a felkelőkhöz?

— Azt nem lehet tudni. Talán igen, talán

nem. A nemes urak az oláhok között eddig még tartották magukat. Dacoromaniát szeretnék, de a democratiát nem. Eszük is van, vagyonuk is van s az nem kivánkozik a forradalomba.

E közben mind közelebb értek a házhoz, melyet a patak választott el az úttól. Itt a völgy lápján jó út is volt, kissé nyirkos, de síma; sebesebben lehetett haladni.

A házcsoportot körülvevő palánkra fölkapaszkodtak a komondorok s fejeiket kidugva a faragott deszkák között, onnan ugattak alá.

Most egy lövés hangzott az éjszakában a ház tornáczáról.

— Mondtam ugy-e? szólt Áron.

— Úr Isten! Mi reánk lőttek? kiáltá föl Blanka.

— Ne féljen, ángyikám: nem nekünk szólt az s aztán elkiáltá magát kürtnél magasabb hangon: Ne lövöldözz Ciprián! Asszony van a szekéren; megijed tőle.

Erre a palánkon belül nagy kutyaexecutió támadt, valaki husánggal tanította jobb véleményre a békétlenkedőket, s aztán a tanórkapun keresztül kijött egy öles termetű óriás, kiforditott bundában, nagy furkósbottal a kezében s odaügetett a szekérhez, azokkal az oláhnál szokásos hibbanó lépésekkel.

— Sze treaszka Adorján!

— Sze treaszka Ciprián!

Az első üdvözletre támadt párbeszéd oláhul folyt s abból Blanka nem értett semmit. Ciprianu a hegyeken látszó jelekre mutogatott, a szemei ijedten forogtak a közben. Végre megfogta az

egyik ló zabláját s erővel félretérítè az útból a szekeret, a saját kapujához vivő hidra terelve azt.

— Mi történik velünk? kérdé Blanka.

— Semmi baj; felelt neki Áron. A domnule azt mondja, hogy nem jó lesz ez úton tovább mennünk; mert a víz úgy elrontotta az átjárókat, hogy éjszaka még szerencsétlenül járhatunk. El kell fogadnunk a meghivást, hogy töltsük nála a hátralevő éjszakát.

Igazat is mondott Áron, de nem „egyszerre". Mert Ciprianu csakugyan nem tanácsolta a tovább haladást ezen az úton; csakhogy nem a vizek miatt, hanem a tüzek miatt ott a hegyeken. A nemes úr maga sietett kinyitni a kaput s aztán szétverni az ebeket az udvaron, mely zajra többen is jöttek elő a házból. A falusi embernek soha sincs egész éjszaka, félig felöltözötten alszik az s éjjel is fölkel, körülnézni a házat, az aklokat.

A házi gazdának volt egy szép leánya. Épen olyan magas, öletérő személy, mint az apja, szabályos római metszésű vonásokkal. Az lejött az udvarra, apja hivására, s Blankát úgy emelte le a szekérről, mint egy gyermeket. Úgy is vitte fel az ölében a ház emeletébe.

Kellemes kis kastély volt az. Tölgyfából faragva az egész, a mi simára volt gyalulva és kifényesítve. A konyha, mely egyúttal előtornácz, tiszta, mint egy sekrestye, fényesre csiszolt czinedényekkel a tálason. A tüzhelyen még nem aludt ki a tűz, a friss gyaluforgácstól felélesztve, egyszerre lángra kapott az s a kürtő úgy volt

csinálva, hogy annak a hátlapja, mázos kemencze-oldal alakjában, a konyha melletti szobát fütötte.

A házi gazda és leánya csupa szivesség voltak vendégeik iránt. Egyik asztalt terített számukra; másik hozzálátott a kedvencz étel: a bálmos készítéséhez. Felhordták eléjük, a mi csak jó és izletes volt a házuknál s kinálták erősen Blankát valami idegen nyelven, a mi hasonlított az olaszhoz, de a miből azért egy szót sem értett.

— Tudnak pedig magyarul is mind a ketten; sugá egyszer Áron Blankának, mikor magukra maradtak, de most olyan idő van, a mikor elfelejtették.

Blanka aztán törte rajta a fejét, hogy micsoda idő lehet az, a mikor az ember valamit elfelejt, a mit máskor tudni szokott? — Blanka annyit tudott meg, hogy a ház leányát Zenóbiának híják.

Mikor asztalhoz ültek, Zenóbia kezet akart csókolni Blankának. Blanka nem engedte azt hanem magához ölelte a leányt, s megcsókolta annak a szép arczát.

A házi gazda nagy dolgot csinált ebből!

Blanka nem érté, mit beszélt, de az oláh oly elevenen tud kezével, arczvonásaival magyarázni, hogy Blankának abból, a mint Ciprianu a fejéhez kapkodott, Áronnak a vállát megtaszigálta, a saját összefogott ujjai hegyét megcsókolgatá, égnek emelt fejét himbálta, a szemöldökeit felrángatta; lehajolt, meg felegyenesedett, a mellére ütött, aztán megint nagy izmos tenyereit Blanka felé czirógatásra forgatta, — ki

lehetett venni olyasmit, hogy az oláh-magyar nemes büszke erre a leányanak adott csókra.

Míg Áron ezalatt még kurtábban húzta össze a nyakát a vállа közé s csak a kurta bajuszát rángatta s aztán úgy szétvetette a lábait, mint mikor valaki háborgó tenger közepett áll meg a hajó födélzeten.

Utoljára kirohant Ciprianu az ajtón, le a lépcsőn s néhány percz mulva megint be a szobába, kisérve nagy siralmas károlástól és kotkodácsolástól. Egy kakast meg egy jérczét hozott lábaiknál fogva egymáshoz kötve abból a dicsőséges fajból, a melyiknek olyan a feje és nyaka mint a legszebb kalekuti pulykának. Azt a párt keleti nagylelkűséggel odanyujtá Blankának.

Blanka mosolygott és szivesen fogadta az adományt. Gondolta, most már neki is gazdaságot kell majd alapítani; kezdetnek ez is jó.

Ciprianu nem várta be a hálakitörést; goromba szerénységgel eltünt a szobából.

— No ángyikám, dörmögé Áron; maga sem sejti, micsoda nagy dolgot nyert most el? Soha ebből a fajból Ciprianu még a püspökének sem adott kakast jérczével együtt ajándékba. Most már nyugodtan alhatunk a házában; úgy megvette a szívét. Ciprianu kakasával keresztül mehetünk az egész oláh táboron. Ez olyan, mintha pazsuránk volna.

Blanka nevetett. Tudta ő is, hogy mi az a pazsura? Olyan volt valóban, mint egy szent: égő parázs fölött járt, kelt s még csak a ruhája szegélyét sem égette meg.

Annak az egy „szónak“ pedig hej de sok özvegy, árva volt a kiserete!

Blanka ki volt fáradva; alig várta, hogy lefekhessék.

Ciprianu háza jól el volt rendezve vendégláláshoz, a hogy nemeseké szokott lenni az oláhoknál. A népies, nemzeties meg van tartva náluk; de finomşág és bőség mutatja az előkelőt. Menyezetes nyoszolyák voltak mindenki számára, csak a háziúr maga aludt, ős szokás szerint, künn a konyhaajtó előtt keresztülfekve, bundájába takarózva, mellette a duplapuskája.

A benyilóban volt két ágy; azokba Blanka és Zenóbia feküdtek s a konyha melletti szobában Áron és Manassé.

Mindenki lepihent az Úrban.

Azonban rendesen olyankor tud az ember legkevésbbé aludni, mikor legjobban el van fáradva. Szokatlan volt Blankának az ilyen mezei lakban az éj, a mi nem oly csöndes, mint a városi éjszaka. A sok kutya egyre ugat, az egyik elhagyja, a másik rákezdi. Majd meg a kakasok jelentik, hogy „holnap“ van már. Aztán rákezd egy egész tyúkól kodácsolni. Valamelyik háremhölgy bizonyosan menyétről álmodott. Benn a házban is élethangokat ad az álom világa, s az ilyen fából épült házban minden keresztül hangzik. A házi gazda álmában horkol és fujtat, álmodott ellenfelekkel veszekszik, tolvajt akar fogni. Majd meg a szobatársné kezd álmában nyöszörögni, zokogni, s egyszer csak megszólal álmában magyarul, ki ébren egy szót sem akart tudni e nyelven s suttogja szerelmesen: „Oh

kedves Dávid! Ne hagyj itt. Ölelj meg!“ Aztán reszketve nyög, mint egy haldokló.

Blanka szeméből mind kiment az álom.

Csak egy deszkafal választá el Manassétól, ki egy ágyon feküdt Áronnal. Ha Blanka a deszkafalhoz érteté ajkait, és túlfelől Manassé, csókot válthattak egymással. Blanka egyre nyugtalankodni hallá Manassét, mintha nehéz küzdelemben volna valakivel. Beszélt, vitázott, bizonyosan álmában.

„Nem. — Nem bocsátalak el. — Egész házámat megfürösztöd a vérben . . . egész nemzetemet keresztül viszed a tűzön . . . de az én kis szigetházamat nem hagyom tőlem elvenned! . . . Azt Te magad körülvetted szikláiddal . . . benépesítetted szelíd békés néppel . . . Nekem ez utolsó menedékem az özönvízben . . . Odaviszem nőmet . . . Add vissza azt nékem a Te erős kezedből . . . Küzdök Veled! harczolok Veled . . . Nem rázhatsz le Magadról . . . Nem bocsátalak el Tégedet, míg meg nem áldasz engemet! . . .“

S az álomküzdelemnek ököl- és könyökdöféseit mind a szegény Áron oldalbordáinak kellett elviselni, ki, midőn megsokallta végre, felrázta öcsesét álmából s fülébe dörmögé:

— Kivel küzdesz így öcsém?

— Az Istennel! sóhajta fel Manassé.

— Miként Jákob El-Bethelben?

— S nem eresztem el „Őt“, míg meg nem áld: miként Jákobot El-Bethelben.

— Vigyázz! Mert kificzamítja csipőcsontodat!

— Teheti.

Azzal Manassé is a deszkafal felé fordult. Blanka is. Csak két ujjnyi tölgyfalap volt közöttük. Akkor aztán elaludtak.

Az „Úr“ pedig mondá fölöttük: „Én vagyok a mindenható erős Isten! Növekedjél és sokasodjál. Nép és népeknek gyülekezete származzék tetőled! Mert ha az Isten ellen diadalmas voltál, az emberek ellen is diadalmas leszesz...“

XVII.

Novemberi reggel későn hajnallik: a háznál mindenki talpon volt már, mikor Blanka fölébredt.

Manassé azzal örvendezteté meg, hogy innentul az útat nem szekéren fogják folytatni, hanem lóháton, a minek Blanka úgy örült, mint a gyermek.

(Ezért volt a három ló egyuttal fel is nyergelve.)

A külső szobában gazdag reggeli várta. Forró tejszín, bálmos, paprikás szalonna, hófehér, havasi méz, csupa virágillatú, s szűknyakú „egyesekben“ felrakott gyümölcsszeszfélék, fenyőhéjba takart kászuturó, gesztenyeizű baraboly; olyan étkek, a miket Blanka először izlelt életében s azonnal meg is szeretett. A házi gazda örült ennek nagyon. S a mit vendégei meghagytak az asztalon, azt még összecsomagolta számukra az utitáskájukba, megmagyarázva Blankának, hogy erre nagy szüksége lesz. Blanka úgy vette észre, hogy az oláh nyelv olyan, hogy ha az

ember nagyon hallgatja, hát megérti. Annyit megértett ő is, hogy a legközelebbi állomásuk lesz Szent-László; ott a domnu rektor lesz a gazdájuk, a ki pedig „vegetarianu".

Majd megtudja Blanka azt is, hogy mit tesz ez?

Mikor a lovaikat nyergelték, azt mondá Áron Manassénak:

— No, öcsém, most már csak megmondom neked, hogy ez az én kurta nyakam ugyan nem érdemli, hogy nyaknak neveztessék; de már a milyen, olyan, ezuttal azt a te szentecskédnek köszönhetem, hogy megmaradt épségben; mert tudd meg, hogy ez a Ciprianu, a kinek a házában most megháltunk, mind egész háza népével együtt a legelkeseredettebb agitátor, s azonkívül én rám különös oka van haragudni. De a te bálványod az első pillanatra kicsavarta kezéből a fegyvert.

— De nem történhetik-e meg rajtunk, hogy majd a kit mellénk fog rendelni a hegyeken át vezetőül, az visz bele valami kelepczébe?

— Nem. A tulajdon leánya fog bennünket vezetni. Az ugyan elvesztene engem egy kanál vizben: de a te Blankádért keresztül fog bennünket vinni a tűzön is. Öcsém, már benne vagyunk. El ne áruljuk az asszony előtt.

Blanka nevetett az örömtől, mikor fennült a nyeregben. Eleinte különösnek találta, hogy férfimódra kell megülni a mokány paripát; hanem aztán, mikor a délczeg Zenóbiát meglátta így lovagolni, kedvet kapott hozzá.

A jámbor havasi ló úgy ment alatta, mintha dajka ringatná bölcsőben.

A két hölgy előre lovagolt, a két férfi még hátramaradt az utánuk szaladó házigazdával még egy rájuk tuszkolt búcsukortyot inni.

Mikor az erdő szélébe értek, Blanka megszólítá társnéját.

— Zenóbia, kérlek, tegezz engem s beszélj velem magyarul. Az éjjel álmodban hallottalak így beszélni.

A leány visszarántotta paripáját s keresztet vetett magára. Aztán súgva mondá:

— A szent szűzre kérlek, szent asszony, ne áruld el, a mit hallottál tőlem; s ne kérdezz erről többet.

Azzal tovább léptettek egymás mellett. Az út hegynek vitt fel.

— Szólj! Messzire fogsz te bennünket elvezetni?

— A hogy illik. Az apám birtokának a határáig.

— S meddig terjed a te apádnak a birtoka?

Zenóbia egy távol meredő hegycsúcsra mutatott, a mit a reggeli ködfátyol takart még.

— Annak a hegynek a szélső oldaláig.

— Az odáig mind az övé? kérdé elbámulva Blanka.

— Nagy darab szegénység! Van rajta tüzelő fa, kecskenyáj, sertéskonda, rongyos kalyibák és szurtos emberek. Sok a semmiből.

Egy úr, a ki mérföldekig folyvást a saját birtokán jár; hanem azért azt a kis darab földet, a mi abban kenyeret terem, maga szántja!

Blanka gyönyörét találta ebben az utazásban. A szép zöld mező lepve volt már az őszi dértől, de a mint feljött a nap odáig, a hogy a hegy árnyékot vetett, egyszerre zöld lett a gyep, az árnyék megmaradt fehérnek. S a zöld gyepen virítottak a rózsaszinü kökörcsinek.

Az út felvitt a hegyoldalnak, ünnepélyes templomi csendességü szálerdő fogadta az utazókat, melyben, mint a misemondó antiphonája, hangzott fel a vadmadarak egymásnak felelgető kiáltása. Egy pár gyönyörü vad páva szerelmi ömledezései közepett hagyta meglepni magát a lovaglóktól, s aztán felrebbenve, meg leszállva előttük, sokáig folyton az utjokban maradt, mintha előhirnöke volna jövetelüknek. Mentül feljebb haladtak, annál elevenebb lett az erdő. Vegyülni kezdett a levélvesztett lombfa, az örökzöld fenyővel. A borókabozót sürün fedte már az aljat, s azon tarkatollú madárcsoport kergetőzött. Egy ilyen bozótból egész konda disznót vert föl az utazó csoport. Azok nagy röfögve vágtattak odább. Zenóbia nem mondta meg Blankának, hogy azok vaddisznók voltak; engedte őt csodálkozni rajta, hogy ime egy egész konda — pásztor nélkül!

A hegyoldal még meredekebb lejtőre vált; a paripák ugyancsak feszítettek a hegynek felmászásában. Holmi síkon termett ló rég kidőlt volna ebből, ezek még csak meg sem izzadtak bele.

Végre fölértek a hegytetőre s ott egyszerre az erdő is megnyílt. Sajátszerü tájkép tárult eléjük.

Északnak a fensíkot egy kokojszás foglalta el. Az egy ingovány a hegymagason, még magasabban fevő hegyek tengerszemétől táplálva; fölül rőt magas fűvel benőtt láp, mely közt gyér vörös fenyőfák láthatók; a bürü alatt feneketlen dágvány, mely elnyeli a rátévedett embert és állatot. Szomorú, ijesztő kép; a sás érett bugáitól rókafakó az egész mező. Délnek pedig egy fiatal fenyves, mely valami őserdő helyén támadt, a mit tán húsz év előtt a vihar, mint egy kaszavágással aratott le. A vén fa rohává lett rég s a húsz éves sarj üde hajtással magasodik fel sűrűn, buján, áttörhetlenül. Csak egy csapás visz rajta keresztül.

A fenyők aljában virítanak a havasi nefelejtsek, az erdők örök virága.

Itt csak egyesével lehet előre haladni. Zenóbia előre lovagolt, nyomában Blanka. A két férfi messze hátul maradt. Ők nehezebb terhe voltak a lónak.

Egyszerre Blankának valami furcsa alak vonta magára a figyelmét.

Olyanforma, mint egy ember: két lába, két keze. Egészen bundába van öltözve. Emlékezett rá, hogy valamikor, állatseregletben, látott ilyenforma alakot, csakhogy az ott mogorva, kedvetlen pajtás volt. Itt pedig jókedvű ficzkó. Tánczol, mórikál, bukfenczet hány; hintálja magát a fa ágán két hosszú karjánál fogva. Furcsa gömbölyű fülei, felnyitott szája nevető kifejezést adnak tréfás ábrázatjának.

Eszében sem volt, hogy megijedjen tőle.

Zenóbia a nyergében maga előtt keresztül

fektetett dupla puskának a sárkányait csendesen felvonta. Blanka pedig gyermeteg örömmel kiáltá a hátul lovagló Manassénak:

— Nézd csak, Manassé! siess! Milyen furcsa bohó állat van itt!

Manassé sietett is aztán.

A tréfás fenevad erre a kiáltásra, mint a mókus, oly ügyesen futott fel arra a fiatal fenyősudarra, a minek az alsó ágán himbálta magát addig, s mikor legtetejében volt, hogy a hajló sudár elkezdte nehéz terhét himbálni: tökéletes naiv humorú pofával tekinte alá, mintha egészen Blankának produkálná magát. Egy szörnyeteg, mely pajkos gyerkőczöt mimel.

S az utazóknak épen azon fa alatt kellett elmenniök; mert kétfelől áttörhetetlen bozót terült.

Blanka kiváncsi mosolygással nézett fel a feje fölött hintázó erdei bohóczra.

Az pedig megvárta, míg mind a négy lovas elhaladt alatta, akkor, hogy megmutassa a nézőknek, hogy mit tud még, hirtelen belevágta rettentő körmeit a fa háncsába, s egyszerre aláeresztve több mázsás termetét, egy pillanat alatt egész a tövig meztelenre hántotta a fiatal fenyőfát. Blanka csak akkor sápadt el az ijedségtől, mikor ez iszonyú erőmutatványt látta.

— Ne félj semmit, mondá neki Zenóbia, a medve csak játszik.

S azzal a szörnyeteg befutott a bozót közé: a sürü fenyőgeszt, mint a vetés kalásza nyitott utat iszonyú termetének.

Zenóbia mondott Blankának valamit.

— A ki boldog, az nem tud félni! Lám, én a madár felrebbenésétől is megijedek.

Az út most egyszerre megkönnyült. A hegyháton visz az végig: folyvást sima gyepen, mohos mezőkön, miket egész mesgyékben fedett az áfonya most érő piros és kék édes bogyóival. A hegygerinczről messze be lehetett látni a vidéket. Hasonló volt a látvány a tengeréhez. Itt a föld vet hullámokat, ott a víz. Itt a zöld fenyőlomb takar egy alatta élő világot, ott a zöld hullám; — itt távol házikók jelzik csak, hogy e magányban ember is él, mint amott a fehérlő vitorlák. Olyan vidék, a melyben hegytetőről sem látni falut.

Már délponton állt a nap, a mint a hosszú hegygerincz végét elérték. Ott egy meredek bérczfal állta el az utat, s annak a lábában kellett a völgybe alászállani.

E pontról már megtudta mutatni Zenóbia az utasoknak a „Monasteria“ hegyormát, mely a „Tordai hasadék“ fölött uralg. Ezen a bérczfokon keresztül kell lenni egy átjárásnak, mely a Hesdád-völgy katlanába átvezet.

Messziről hozzájárulhatlannak látszik az; de itt a „Mikus bán“ várromjai alatt lakik egy ember, a ki jól ismeri ezt a merész utat; a nép a „Vén Matuzsálem“-nek hívja. Egy „magyar zsidó“.

Blanka kétkedve tekinte Manassséra.

A helyett Áron felelt meg.

— Igen. Egy elzüllött maradéka az erdélyi „szombatosok“-nak

Blanka rejthetlen kiváncsisággal nézett Ma-

nasséra. Ez pedig megszokta már hölgye tekintetéből kiolvasni a gondolatban ejtett kérdést.

— Te azt hitted, ugy-e, hogy a „magyar zsidó“ csak gúnynév, melylyel minket illetnek: egy Istent vallókat. Magyar zsidók valóban léteznek itt Erdélyben, egész községszámra; de elszórva is laknak köztünk s azok tartják magukat az igazi zsidóknak; minket csak sadduceusoknak fogadnak el.

— Majd látni fog egy eredeti példányt belőlük ángyikám; biztatá őt Áron. Én rég ismerem az öreg Mathuzsalemet; úgy tudom, hogy egy unokája is van; ha még meg nem házasodott.

E közben az utazó társaság egész a sziklafalig ért, mely útjokat elzárni látszott. Hatalmas, égnek meredő, juraképződési mészfal volt az, mely a többi hegycsoportot kettévágni látszott. A fensík véget ért előtte, s meredeken hanyatlott alá; beborítva egész a völgy mélyéig sűrű borókával. A fensík magasán állt még egyetlen vén bükkfa: az utolsó abból a lomberdőből, mely valaha a hegyormot koronázta; sok százéves lehetett már s még mindig tartotta magát. Vastag gyökerei messze elnyúltak s bele kapaszkodtak a sziklába. E tölgyfa mögött látszott a sziklafalban egy barlang szája: góthidomú csúcsívvel s előtte egy öblös medencze volt, melynek csak a fenekén látszott valami maradvány nyirok.

Ide érve, Zenóbia leszökött a lováról, s kirántva annak a fejéből a zablaszerszámot s megeresztve a terhelőjét, azt mondta Blankának;

— Most itt a „csodakútnál“ pihenőt tartunk,

falatozunk egyet, a lovainkat legelni hagyjuk s aztán megitatjuk.

— Miből? Itt nincs víz.

— Nincs. De nem sokára lesz. Azért csodakút ez. Minden két órában felbuzog a forrás s megint visszahúzódik.

Blanka hitetlenül rázta a fejét, s mert nem volt képes elhinni, hogy abban a medenczében mai nap több víz legyen, mint a mennyi már van: a markába merített belőle s megitatta vele — az ajándékba kapott jérczéjét, kakasát.

Ez alatt Áron bátya kiteríté az Isten adta szép zöld abroszra az utitáska élelmi készletét s ezüstveretes kését elővéve, elkezdett mindenki számára felszelni a komoly csemegéből.

Blanka azt mondá, hogy ő inkább szomjas, mint éhes.

Zenóbia mosolyogva mondá:

— A szent asszonyoknak minden kivánsága beteljesül, még a szikla is megindul szavukra. Halld csak: a forás már közelít.

A barlang szája bugyborékoló korgást kezde hallatni, zuhogó hullám böffenései hangzottak az üreg mélyéből elő s percz mulva rögtöni lökéssel bugygyant ki a barlang torkából az üde kristályzuhatag, ellepve a medenczét, s aztán túlömölve rajta. A bőséges forrás szakadatlan rohamban tódult elő a sziklanyílásból s aztán alább omolva, szikláról-sziklára zúdult szökellve a völgybe alá.

Blanka örömében tapsolt a szép tüneménynek. Azt mondta, hogy ha ő nagy úr volna, ide építtetne magának egy házat s aztán elnézné

azt a csodaforrást regeltől estig s nem kivánna más mulatságot.

Nevetett a gyönyörtől.

És meglehet, hogy ez volt az egyetlen nevető hang, a mit azon a napon egész Erdélyből hírül vihettek az égnek az Úrnak angyalai.

Áron bátya tüzet is rakott targalyból s megtanította ángyikáját, hogyan kell szalonnát pirítani kenyérrel? a mi nem csekély tudomány.

Félóra mulva a forrás megszünt a sziklából kiömleni. Odabenn nyeldeklő, fuldokló hangok hallatszottak: a zuhatag nem tánczolt tovább a sziklákon, s egy percz mulva a medenczében maradt vizet is visszanyelte a sziklatorok: a forrás újra eltünt.

Valami azonban megzavarta Blankának az örömét; nehány darázs. Abból az aristokratikus fajtából, a mi az erdőket lakja, s négy-öt képes egy lovat megölni. A csemege szagára jöttek elő valahonnan s mind Blanka fejét dongták körül, ő pedig sikoltozott tőlük.

Áron segíteni akart az ángyikáján. Ezek a vakmerő állatok bizonyosan ebben az odvas bükkfában laknak. Azokat ő kipusztítja valahogy.

Meg is találta az odujukat, s azzal csóvát készített, hogy kifüstölje őket belőle.

A mint azonban a lángoló gazcsutakot bedugta a fölfedezett darázsoduba, abban a pillanatban, mint a gőzkatlan kürtőjének bömbölése, oly robaj hangzott a bükkfa belsejében s egyszerre csak kicsapott a láng az élőfa legeslegtetején.

Az tele volt már százados pudvával, a mi a lángtól egyszerre végtől-végig föllobbant s akkor elkezdett az óriási szálfa, mint egy rengeteg fáklya égni felülről.

— Mit tettél? kiálta Zenóbia felugorva fektéből. Tudod-e, hogy most megölted az apámat, s fölgyujtottad azt a házat, a miben az éjjel aludtál?

Blanka azt hitte, hogy ez csak tréfabeszéd; de a mint Áron boszús arczára s Manassé összevont szemöldökére tekintett, észrevevé, hogy a leány szavainak értelme van, a mit a férfiak föl tudnak fogni.

— Most már gyorsan a lovaitokhoz! Kiálta Zenóbia. Egy perczmyi idő sincs. Én futok az apámhoz! Ti igyekezzetek a patak medrén a völgybe leszállni. A zsidó átvezet a Hesdád völgyén benneteket. Itt ne találjon benneteket az éjszaka! — Oh, Áron! Az Isten bocsássa meg neked, a mit én velem cselekedtél!

A lánggal égő fa oduiból bagolysereg, mókuscsalád, kigyóivadék menekült repülve, mászva. kunkorogva szanaszéjjel, de gyorsabban azok sem menekültek, mint utasaink. Zenóbia vágtatott vissza azon az úton, a melyen idejöttek: a magára hagyott két férfi pedig középre vette a hölgyet s úgy indult neki az elátkozott útnak. melyet a csodaforrás száraz medre képezett előttük.

És Blanka mindebből nem értett semmit.

Mi nagy baj származhatik abból, hogy egy vén, odvas bükkfa kigyulladt?

XVIII.

Az a völgybe levivő út kegyetlenül megviseli a lovast. A ló sikláról-siklára lép, a zsurmalék megindul a lába alatt; néhol egyik partról a másikra kell átugornia; a lovas nem vezeti a ként, maga esze és szeme után jár az, valódi hű társa a bajban.

Különben is sietni kellett, a nap már öt óra után lemegy, s nekik addig a Hesdád-völgyben kell lenniök.

Zenóbia oly óvatosan vezette őket a hegyhátakon keresztül, hogy minden közbeeső falvat elkerültek: Szelistye, Indal — csak a távol harangjáról volt sejthető.

Egy órai folytonos völgynek alászállás után jutottak el az első pihenőig.

Egy völgykatlanba épült ház volt az, mely mögött sövénynyel bekerített szántóföldek látszottak, körülpalánkolt ólak a hegyoldalon, s tövissel elsánczolt szénaboglyák.

— Itt vagyunk már! mondá Áron. Ez a mi zsidónk háza.

Valamivel különb épület volt az a többi oláh kunyhóknál, de Ciprianu lakával nem vetekedett. A ház eresze tele volt galambokkal; azok a magyar zsidó kedvencz majorsága. A ház udvarán látszott a lombsátor, borókából építve; a ház keleti oldalán egy kis szoba, mintegy kinövése az egész épületnek, mely fehérre volt meszelve, s aztán vörös festékkel irombára petytyegtetve. — Kutya nem volt a háznál; azt a

zsidó nem tart, mert megharapott egyénnek fizetéssel tartozik. Hanem egy oláh suhancz őgyelgett ott az udvaron; arra rábízták, hogy jártassa meg a lovakat.

Blankát azonban ölben kellett a ház küszöbéig vinni, mert a körül oly nagy volt a sár, hogy abban a női lábbelivel czélhoz jutni nem lehetett.

Áron tudta már itt a járást. Az ajtó, mely a szobába vezetett, be volt zárva, s kilincse nem volt kívülről. Bezörgetett rajta ököllel.

— Mi kell? hangzott belülről.

— Ereszsz be az ajtón.

— Nyisd ki, ha tudod.

Áron pedig tudott ahhoz. Ha kilincs nem volt az ajtón kivülről, de volt rajta egy lyuk, azon bogra kötött zsineg volt kidugva, azt ha meghúzta az ember, a závár ütközője felbillent s be lehetett lépni a szobába.

Ott pedig egészen sötét volt. Az ablaktáblák betéve; hanem egy vékony faggyúgyertya égett az asztalon s az olyan sötétséget terjesztett maga körül, hogy a bennlevők ki nem vehették tőle egymást, kivált a kik a verőfényről léptek be egyszerre.

— Jézus! kiáltá föl Blanka. Ide kell bemennünk! S azal félénken huzódott vissza a tornáczra, Manassét is visszatartóztatva. Csak Áron lépett be. Benn a sötét szobában czihelődött valami.

— Hát fiam, Naftali, miért nem akartad kinyitni az ajtót? szólítá meg Áron azt a valamit.

— Azért, mert ma huszonnegyedik Tizri van; felelt ridegen a valami.

— S mi van azon a huszonnegyedik Tizrin?

— A Garizim hegyén való ünnep.

— S azon a napon igazhitü zsidó még az ajtó kilincséhez sem nyúl, ugy-e bár?

— Te tudod.

— Hát nem jösz elő a sutból, Naftali.

— Mindjárt, csak bekötöm az arczomat.

— S miért kötöd be az arczodat, Naftali?

— Azért, mert idegen asszonyi állat hangját hallom.

— S neked még most sem szabad idegen asszonyi állat arczát látnod?

— Igy parancsolja az „Eben Haäser". S minthogy az asszonyi állatok nem takarják be az arczaikat, nekem kell az enyimet betakarnom: különben a hátamon a „makkót mardót".

— Hát az micsoda, jó Naftali?

— Az a harminczkilencz ütés a szíjjal, a mit a nagyapám kiszolgáltat.

Erre a nagy boglyakemencze mellől kilépett egy hosszú nyurga suhancz; a fején gömbölyű bőrsipka volt, termetét ujjatlan báránybőr bekecs fedte, lábain szíjas bocskor, hasonlatos ahhoz, a mit a zsidók a sógornő-elvétel megtagadásával a Chalizeh szertartásához használnak; a homlokán egy kendő volt keresztül kötve, mely arczát az orra hegyéig eltakarta; gyér szakálla két hegyes ágba indult, egész arcza, a mi meglátszott belőle, sovány volt és pergament szinű.

— No hát Scholem álech, Naftali! Üdvözlé az

előlépett Áron, a mire ez nem felelt semmit. Azt hittem, már meg is házasodtál, a mióta nem láttalak.

— Ugyan kit vehetnék el? felelt duzmadtan a legény.

— Hát az Ábrahám zsidó leányát, Peterdről; a Rebekát.

— Jó is volna, de nem engedi az öregapám, hogy elvegyem.

— Talán biz azért, mert az valóságos zsidó?

— Ellenkezőleg, azt mondja, hogy az nem igazi zsidó.

— Hogyan? A valóságos Izrael nemzetségéből való zsidó ellen lehet kifogása az öregapádnak, a ki székely ember?

— Nem elég törvénytisztelő előtte Ábrahám. Órát tart a házánál.

— Hát az a törvény ellen van?

— Igen. Az igazhívő zsidónak télen-nyáron egyformán kell felosztani a nappal és az éjszaka óráit. Télen napfölkeltétől naplementig épen úgy tizenkét órának kell letelni, mint nyáron, mert minden órának külön áldása van, s azt elmulasztani vétek, s bizonyos órákban az ördögnek szabadság van adva az emberek fölött, azt meg kell vigyázni. A maschina-óra azt nem tudja megtenni, hogy télen rövidebb nappali órákat mutogasson, nyáron meg hosszabbakat. Az én öregapám meg fövényórát használ a végre. A téli napokban egész a Tebeth hónap Sabbath Vajera napjáig minden reggel kivesz egy kanál fövényt a klepsidrából, s azután megint a Siván hónap Sabbath Slah leha nap-

jáig folyvást tesz hozzá egy kanállal. Igy tartja meg a törvény parancsolatját. Az Ábrahám ezt elmulasztja, s azért az én öregem előtt az Ábrahám leánya és gyerekei mind „mamzerin“.

— Hát aztán mivel töltitek itt az egész életet?

— Imádkozunk és bőjtölünk.

— Akkor rengeteg sok pénzeteknek kell lenni, ha annyit bőjtöltök.

— Dehogy van. Hiszen hatvanhat keresztyén ünnepnapon nem szabad a mezőn dolgoznunk, akkor csak idebenn szövünk és fonunk. Száznegyvenkét nap meg a magunk ünnepe, a mikor ki sem szabad mennünk a házból. A mink terem, nem szabad másnak eladnunk, mint zsidónak, s ha valaki megcsal vagy nem fizet, nem szabad keresztény biró előtt beperelnünk. Ez a törvény. Azért szegényebbek vagyunk a nádi verébnél.

— Látod, pedig, most szép darab pénzt szerezhetnél; elég lenne a szép Rebekának „keszubbára“, ha minket elvezetnél a hegyi úton a hesdádi völgybe.

— Meg is ölne érte az öreg mindjárt; miként Mathatias a templomfertőztetőt, vagy Fineás a Simri fiát, a bálvány-imádót, ha azt merném tenni a Garizim-hegyi ünnepnapon, hogy útra keljek és pénzt keressek.

— Hát legalább a szolgádat bocsásd el velünk vezetőül, az úgy tudom, hogy keresztyén és nincs ünnepnapja.

— Nem merem tenni az öregapám engedelme nélkül.

— Hol van az öregapád?

— Itt van az imaszobában s a „brachot‘ hálaimáit mondja el sorban.

— Hát te nem imádkozol vele?

— Én már elmondtam háromszor, de ő elmondja hétszer. Én nem tudom többször, mert a szivem megfájdul bele.

A mellékszobából áthangzott a gépszerü imahadarás.

Áron odament és kopogtatott.

Egy mély, rekedt hang megszólalt onnan belülről.

— Naftali? Ki van itt? Ki háborgat engem?

— Két idegen férfi, meg egy asszonyi állat

— Láttad, hogy asszonyi állat?

— Nem láttam, csak a hangjáról hallom.

— A kis ujját sem láttad?

— Semmit sem.

— Micsodák a jövevények? Midianiták, a Baal Peor imádói, vagy emoreusok?

— Köszöntésükből gondolom, hogy sadduceusok.

Erre a hadaró hang sietve bevégzé a megkezdett dicséretet, s annak végzésével hallatszott, hogy az ajtóhoz csoszog valaki.

Az ajtó pedig be volt zárva s a kilincset fordítani a Garizim-hegyi ünnep törvénye ellen van. Azért egy gömbölyü ablak volt vágva az ajtó felső részén, s ez letakarva kicsi függönykével. A lyukon dugta ki a fejét Mathuzsálem, úgy, hogy a függöny takarót képezett a homloka körül.

Mintha sírbolt-ajtón dugná ki a fejét valami rég ott heverő halott. Ez arcz barna mint a

szattyán és keresztül-kasul ránczokkal tele hosszú, két ágú szakálla s szijácsnak kunkorított hajfürtei nem voltak fehérek, hanem zöld és sárga szinüek; szemei szúrók és mélyen bennülők, sovány orra nyergéhez fölhuzódtak az éles ránczok s két szemöldöke hegyesen állt előre.

Első dolga volt az, hogy kiköpött a szobába. Ezt rendeli a törvény, ha hitetlenek vannak jelen.

— Áldassék Isten neve! üdvözli őt Áron.

A kidugott fő lehunyta szemeit és ezt mormogá:

— „Min haólám, wead haólám."

S aztán egyszerre fölnyitá megint a szemeit, Áron szemébe nézve s most már kérdőleg, követelőleg ismétlé: „Min haólám, wead haólám?" mig Áron észrevette, hogy az öreg azt kivánja, hogy ő is mondja azt utána. Miért ne tette volna meg neki? Utána mondta.

Erre ravasz vigyorgás szedte ránczba a mumia vonásait. Nevetett magában. Sikerült rászednie a sadduceust. „Min haólám, wead haólám" azt teszi, hogy „egyik örökkévalóságtól a másikig", s kétezer év előtt Kanahánban nagy vita volt a fölött a farizeus és a sadduceus között. Ez utóbbiak csak „egy" örökkévalóságot akartak elfogadni s azt mondták: „ad haólám", de az igazhivő két örökkévalóságot vall. Jól esett az öregnek, hogy egy tévelygőt most kelepczébe ejthetett.

— No hát mit akartok, Saddók fiai? a kik

utaztok idegen földön a Garizim-hegyi ünnep napján.

— Nem jókedvünkből utazunk, öreg; ellenség kerget bennünket, fegyverrel jön sarkunkban.

— Ah! Ugy kell nektek. Kergettetek ti is minket. Tüzzel-vassal pusztítottatok; házainkból kiűztetek; megfizet most nektek az Úr miértünk: áldassék szent neve min haólám, wead haólám!

— Mi bizony nem üldöztünk benneteket öreg; hiszen tudod, mi is egy Istent hivők vagyunk, magunk is árvák, békességben élők

— Nem igaz! Nem igaz! rikácsolá a mumiafő s szakállát és hajcsapjait rázta mérgesen. A hol ti többségben vagytok, ott ti is hatalmasok vagytok; ott a ti nevetek az „Alm!" — A pápista a kálvinistának az „Alm", a kálvinista az unitáriusnak, az unitárius a szombatosnak. A püspökök megégették Huszszot, — de Calvinus megégetteté Servetet és saját testvére fojtá meg Blandratát, a ti prófétátokat, s a ti apáitok kegyetlenkedtek a mi prófétánk, Simon fölött; az erős boszúálló Úr megbünteti az apák bűneit a maradékokban. Vagy egy hiten vagyunk-e most is? Megünneplitek-e a szombatnapot? Megbőjtölitek a szerdát, a mi az ördögnek a napja? Nem eszitek-e meg a sertéshúst? és a marhának a forgócsontja melletti inat? a nyelvét, a paczalját! iszszátok a szőlőnek a levét? Kinyitjátok az ablakaitokat, mikor mennydörög és villámlik, hogy bejöhessen rajta a Messiás, a ki az örök boldogságot elhozza a földre, a miért mi énekelünk? vagy meg vagytok elégedve azzal a világgal, a miben titeket nyomorgat az „Alm" s ti nyomorgattok minket, meg azokat, a kiknek ti

vagytok az „Alm“, s szidalmazzátok a nyomorgatottakat azzal, hogy már eljött a Messiás?

— Nem bánom én bizony, öreg, vágott szavába Áron, akárhogy eszik és böjtöl más, s mit csinál, mikor az ég dörög? Hallgas rám s aztán eredj vissza imádkozni, s idvezülj a magad hite szerint. Tisztelem én azt nagyon. Hanem most arról van szó, hogy az oláhság föllázadt a mi nemzetünk ellen, s jön tábor számra mögöttünk és ránk szembe; mi menekülni akarunk a mi atyánkfiaihoz. Az idő sürget. Még naplemente előtt át kell hatolnunk a hegyeken, hogy itt ne lepjenek bennünket. Nézd, hárman vagyunk, magyarok, hazádfiai.

Áron hivására megjelentek az ajtóban Blanka és Manassé.

— Hát mi közöm nekem mindezekhez? frecskelte a tajtékzó szót a kidugott fej. Akár a Midiánita falja fel az Emoreust, akár az Emoreus a Midianitát? Nekem ez nem hazám, mert az én hazám Jeruzsálem. Nekem azok, a kik az én nyelvemet beszélik, nem testvéreim, mert az én atyámfiai azok, a kik Izrael hitét vallják. A ti jajgatástok nem fáj nekem. A ti futástok nem ijedség nekem. A ti hazátok romlása nem keseríti meg az én szivemet. Én hetven esztendő óta nem teszek egyebet, mint tűrök és imádkozom. Tanuljatok ti is tűrni és imádkozni.

— Megtanultuk már, öreg. Hanem ezzel most nincs segitve rajtunk. Nekünk egy vezető kell, a ki a hegyeken át kalauzoljon. Neked van egy felesleges szolgád, engedd azt eljönni velünk; megadjuk a bérét.

— S ha annyi siklus aranyat adnátok, a mennyi hajszál van a fején annak a szolgának, még sem történhetnék az meg, hogy a törvény ellen útra keljen egy szolga, a ki az én kenyeremet eszi, a Garizim-hegyi ünnep napján.

Áron könyörgésre vette a dolgot.

— Mathuzsálem! Jó öreg apó! Ha mi értünk, férfiakért nem teszed meg: nézd e nőt. Ez retteg a veszélytől, s szánalomért esdekel hozzád.

— Mit? vonított csufondárosan az öreg, — egy nő, a kinek nincs levágva a haja, s még sincs befátyolozva az arcza! Ha asszony volna, nyirott feje volna, ha leány volna, fátyolt viselne. Ez a Midián leánya: egy tisztátalan személy!

De már erre a szóra elhagyta Áront az unitárius phlegmája.

— Bekapd a fejedet a lyukon, vén káromkodó! ordítá Mathuzsálemre; vagy kikapok a táskámból egy darab szalonnát s bedugom vele a szádat!

A legirtózatosabb fenyegetés és sérelem, a mit a szombatoson el lehetett követni.

Mathuzsálem vissza is rántotta a fejét a lyukból, mintha tűzzel-vassal közelítettek volna hozzá s a függöny újra lehullt a nyilásra. Hanem a függöny mögül kihangzott az öreg rémséges átkozódása a házára tört idegenek ellen.

Blanka ez iszonyú átkozódástól zsibbadni érzé tagjait, mintha Lóth felesége volna s kezdene sóbálványnyá válni.

— Gyerünk! mondá Áron, megfogva Blanka kezét s kivezette őt a pitvarba.

Náftali az ajtóig kisérte őket, de a küszöbön keresztül nem lépett; azzal vigasztalá a kiűzött vendégeket, hogy ez még csak a kisebbik átok: az „arur".

— Hát még ennél czifrább is van?

— Igen: a „schófer". Az elől fut minden ember. Ez a mi fegyverünk, a mi várunk, a mi ajtónkon a zár, a mi védelmünk, a mi igazságunk: az átkozódás!

Áron felsegítette Blankát a nyeregbe, s aztán a kantárt tartó oláh legénynyel eredt szóba.

— Vaszilie! Mi béred van neked Mathuzsálemnél?

— Husz forint.

— Hát ha te minket most elvezetsz arra az útra, a melyiken a Hesdád-völgybe jutunk, én adok neked ötven forintot, s nem kell esztendeig szolgálnod Mathuzsálemet.

Vaszilie megörült ez ajánlatnak, s nagyot ugrott, mikor Áron egy bőrzacskót nyomott a markába, a mi huszonöt darab valóságos két forintos tallérral volt kibélelve.

— Elvezetlek ezért, uram, akár a mennyországba.

Az alku hamar megvolt, de gazda nélkül volt kötve. Már fennültek a nyergeikben mind a hárman, midőn a ház-hiú gömbölyü ablakából kidugta magát a mumiafő s onnan zengé alá a szolga nevét:

„Vaszilie!

És akkor aztán rákezdé a „schófer-"t.

Szerencsére, hogy most oláhul beszélt a meg-

szólított kedveért, s Blanka nem értheté az átok szövegét; csak az arczkifejezés változataiból sejtheté annak tartalmát, meg a hanglejtésből. Valami csodálatos éneklő vonítással kevert hadarás volt az, hol felsikoltott, s éles fistula-hangon visított fel az égbe, hol meg alámélyedt dörgő bassus hangon, a dübörgő pokol mélységeig, megrázott álla jajgatva vaczogott, szemöldökei vonaglottak; majd meg epileptikus elmeredéssel nyitá fel a száját, égretartott arczczal, s egyszerre megint rákezdte a folytatást, arczát ránczbe szedve, s felső ajkát vicsorgatva. A megátkozott szolgalegény arcza elkékült, elsápadt, térdei megcsuklottak, utoljára odadobta az erszényt Áron ölébe s két kezével lerántva a nagy báránybőr süvegét a két fülére, úgy elszaladt, hogy többet utól nem lehetett érni.

A vén patriarcha pedig a diadal után még egy hálaadó dicséretet zengedezett el onnan a magasból az Úrhoz, „min haólám, wead haólám!“ De már azt nem várta be a társaság.

— Mit fogunk most tenni? kérdezé aggódva Blanka.

— Istenre bizzuk magunkat, felelt neki Áron. — Az Úr válaszszon, hogy melyikünk fohászát hallgatja meg. Megkeressük az utat magunktól.

S a hegyszakadékok tömkelegében megtalálták az igazi utat a bérczkatlanból: a Hesdád-völgy egy óra mulva ott mosolygott eléjük kedves kis magyar falujával, a minek a házai messze fehérlenek.

— Az Úr a mi imánkat hallgatta meg! rebegé

Blanka, s a kiállt kétségek után kitört kebléből a zokogás.

— Kétkedél-e benne? — szólt Manassé, kezét a hölgy kezének ujjaival kulcsolva imára.

XIX.

A bérceztetőről messze el lehetett látni. Északnak meglátszott a meredek sziklafal, melynél delelőre pihentek volt; az óriási bükkfa füstje, mint egy gőzkatlan kéményéből gomolygott föl a magasba; délkeletnek egy másik hegytetőn szint olyan füstoszlop emelkedett, s a hegy alatt látszott meg a tordai hasadék óriás kapuja.

Áron azt mondta, hogy itt a hegytetőn a lovakat meg kell pihentetni; mire mindhárman leszálltak a nyeregből. Áron leterítette Blanka számára a bundát a gyepre, hogy pihenje ki magát, — annak pedig előbbvaló volt a csalitot fölkutatni havasi virágokért.

— Gyémánt egy asszony ez a tied! mondá Áron Manassénak. Kora hajnaltól kezdve nyeregben ül; a legkeservesebb utat teszi és nem panaszkodik, nem sopánkodik. Ezzel a filigránmunka termettel kiáll olyan viszontagságokat, a mik egy férfi csontvázát is kipróbálják, s még jó kedve van. Nevet a baj után s nem ájuldozik előtte. — Láttam egy párszor, hogy meg akart ijedni, hanem aztán a te szemedbe nézett s egyszerre megnyugodott. „Pécsi Simonnak“ nem volt fanatikusabb hive az ő hirhedett „Esztere“, mint ez te neked. S a mellett tökéletes gyermek.

Mikor a gyermek sirni akar, azt mondjuk neki: nézd, kicsinyem, milyen szép madár repül ott! s abbahagyja; igérünk neki valamit s belenyugszik; mikor elfáradt s ölbe kivánkozik, vesszőt metszünk neki, azt mondjuk: paripa, ülj fel rá! s előre nyargal. Pedig az út neheze még most jön.

— Mi terved van?

— Nézz el csak arra Monasteria felé a távcsőveddel, a honnan az a füst száll föl; nem látsz-e ott sátorokat fehérleni?

— Látok, az erdőszélben szuronyok villogását is látom.

— No hát az ottan Moga fölkelő tábora. Az fekszik köztünk és a Székelykő közt. Szind felé szekérúton mehetnénk el; de az is el van most előlünk zárva. A Székelykőre mind a három följárás bizonytalan. Most halld meg, hogy mi az én tervem. A Monasteria hegy tetejét a fölkelő tábor foglalja el, s mi e tábor mellett fogunk elmenni; csakhogy kétezer lábnyi mélyen alatta: a tordai hasadékon keresztül. Mind a két malom molnára a mi szövetségesünk, a sziklahasadék innenső és tulsó büdűjénél. A magyarpeterdi molnár mára elzárta a Hesdád patakot, egy völgymedenczébe szorítva föl a vízét, a hogy szokta, mikor a zugót kell tisztogatnia. Mi tehát a száraz mederben haladhatunk végig a tulsó büdűig. Az ottani malom molnára megadja nekem a jelt, hogy szabad-e az út a tordai berken keresztül? Ha ez nincs a fölkelőktől elzárva, akkor igyekezünk az Aranyos partján lévő deszkafürészlőt elérni. Ott vár ránk egy szekér

négy lóval. És aztán tizenkét bágyoni lovas legény. — No csak ne húzd össze a szemöldöködöt. Nem lesz azért ebből vérontás. Tizenkét bágyoni lovas megteszi a tréfát, hogy keresztül ront egy egész fölkelő táboron, a nélkül, hogy valakinek a hajaszála meggörbülne. Lövöldözni is fognak ránk, de nagyon messziről; semmi kárt nem tesznek bennünk. Az asszonynak azt mondjuk, hogy így a szokás az Erdélyben. A lakodalmas menet elé lövöldözni szoktak. A bórévi hídnál aztán már otthon vagyunk Odáig bizonynyal nem fog bennünket üldözni senki.

— És ha a tordai berket elfoglalva tartja a felkelő sereg?

— Akkor pihenőt tartunk a Balyika várában. El van készítve minden az ott időzésre. Bevárjuk, míg odább mennek. A jeladás az, hogy a mint a Balyika kapujához érünk, ott egy zsineg lesz keresztül húzva egyik sziklától a másikig s arra lesz akasztva, ha baj van, egy veres posztószél; ha nincs semmi baj, akkor egy zöld galy

— Most álljunk meg egy szóra, bátya. Ha te úgy csináltad ki a tervet, hogy a tordai hasadékon át jussunk ki az Aranyoshoz, akkor te már Kolozsvárról elindultunkkor tudtad előre, hogy mi nem jutunk az egyenes úton Tordára. az aranyosparti deszkafürészlőhöz.

— Ezt is felvettem a lehetőségek közé.

— Nem te. Egyenesen így tervezted, hogy erre jöjjünk, s útközben megmutathasd nekem Ciprianusban a fenyegető ellenséget, a kit azonban Blanka történetesen lefegyverzett; azután

pedig a vén Mathuzsálemben az én békeszeretetem torzképét ismertesd meg velem, hogy megundorodjam saját ideálomtól, a mikor meglátom a képtelenségig vitt közönyt, fanatizmussá vált önmegtagadást, a haza gyülöletévé fajult istenimádást. Kiszámított terv volt ez tőled, bátya.

Áron felkaczagott.

— No ugyan nem szeretnék eléd valami gyilkosság bünvádjával kerülni; mert ugyan belátsz az emberek veséibe. Hát hiszen, ha kitaláltad, mit rejtegessem? Azt gondolod, hogy mi feneörömből ragadtuk kezünkbe a fegyvert? Azt gondolod, hogy nem mindnyájan kerestük a békességben megmaradást, a míg úgy kényszerítve nem lettünk a kardhoz nyúlni, mint a hogy te kényszerítve lészsz eldobni a kezedből Elihu Burrit olajágát, s kirántani Péter apostol szablyáját, mikor azt támadják meg, a mi neked legdrágább? Kénytelen vagy vele. A sors vaskeze hajtja bele a nyakadat. Kedvesedet elhoztad Rómából, együtt utaztál vele. Férfiúi becsületed parancsolja, hogy a feleségi koronát a főkötőt a fejébe tedd. Törvényünk, canonunk parancsolja, hogy e végett hazahozd, másutt meg nem esketnek. Az utadat ellenség állja el. Kapsz jó lovat, kardot, pisztolyt; velem együtt tizenhárom jó pajtást, s tűzön, véren keresztül fogsz számára utat törni ahhoz az oltárhoz, a mely elé kötelességed őt vezetni.

— Attól tartok, hogy ő nem állja ki ezt a nagy fáradságot.

— A munka nehéz lesz; de mikor a bajt érzi

az ember, akkor az erőt is érzi hozzá. Olyan ő mint egy gyermek. Láttál már valaha gyermeket játékban úgy kifáradni, hogy újra ne tudja azt kezdeni? Csak bizd őt én rám. Hát hiába neveltem volna én fel valamennyi testvéremnek a gyermekeit? Én voltam mindannyiok pulyáinak a dajkája, pesztonkája, játszótársa, hopmestere. Mindent megtettek, a mit én akartam, s azt hitték, hogy ők akarják. Nézd, milyen jó kedvvel fut felénk! Valamit talált bizonynyal.

Blanka az alatt, míg a férfiak a merész haditervet készíték, nagy gyönyörüségét találta a sziklatető késő őszi flórájában.

Itt még dér nem volt; még nyiltak az indigókék csengetyűvirágok, a fehér és piros gyopár; a sziklahasadékokat elfoglalta a rózsaszinben virágzó szaka (Sedum) s az üszögőrnek egy sárgavirágú faja (Senecio). Ezekből ő egész bokrétára valót szedett. Utoljára aztán az a gyermeköröm várt rá, hogy egy „medveszőlő“ bokorra akadt, mely épen tele volt érett gyümölcscsel. Ez a havasok díszcserjéje. Sötétzöld bőrkemény levelei sohasem hullanak le, s ághegyein piros bogyófürtök csüggnek.

Hogy megörült neki!

— Nem mérges ez? kérdezé Árontól repeső kiváncsisággal.

Áron megnyugtatásul a szájába vett egyet a bogyóból. Akkor aztán Blankának is meg kellett azt kóstolni, a mitől nagyon furcsán összehúzta az arczát. Azt mondta, hogy igen fanyar.

— Azért ő medveszőlő.

— Hanem bokrétának jó lesz a két bátyánk számára, a kik vőfélyül elénk jönnek a Leánykaköig, mondá Blanka s ledőlt pihenni és bokrétát kötni a leterített bundára.

Áron szeme tele lett könynyel erre a szóra. — Azért még sem esett ki a gyermeknevelő szerepből.

— Ah, annál sokkal szebbet fogunk találni a Balyikavár völgyében. Az is egy faja az arbutusnak; de nagy ritkaság. E tájon kivül csak Olaszországban és Irlandban terem. Itt úgy híják, hogy ősztavasz-virág". Az ágai korallpirosak, a levelei örökzöldek s az ághegyein késő őszszel nyilik a virág, fehér illatos fürtökben s a gyümölcse a másik őszszel érik meg, úgy, hogy egyszerre borítja virág és gyümölcs a szép bokrot. Valódi nemzeti szinű bokréta.

— Hol van az? Messze van ide? kérdé Blanka, felugorva henyéltéből: nem volt már fáradt.

— Bizony jó messze van az, drága gyöngyöm. A míg a tordai hasadékot elérjük, jó egy óra. Onnan a Balyika váráig másik óra. S én azt hiszem, hogy valaki nagyon el van már fáradva; jól fog esni megpihenni a malomházban s holnap reggel folytatni az utat.

— Nem, nem! Én nem vagyok elfáradva! Még ma menjünk oda!,

S kész lett volna rögtön lóra ülni.

A gyermeknevelői csiny teljesen sikerült.

— A lovak hadd legeljenek egy kissé, azután sem ülünk nyeregbe, sokkal jobb lesz gyalog mennünk a hegy lábáig, ez kevesebb fáradság.

Azután elment maga az öreg a csalitba s teleszedte a kalapját érett áfonyával, előkereste az iszákjából a tiszta sávolyos kendőt, azon keresztül facsarta a bogyók levét egy bükkfapohárba s megkinálta vele Blankát.

A nő csak épen annyit hagyott benne, a mennyitől Manassé „megihassa utána szerelmét“ s azt mondá, hogy soha életében nem esett neki valami jobban.

Egészen felfrissült tőle. A gyermek készen volt újra kezdeni a — játékot, mibe már belefáradt. Áron szájába dugta két ujját s füttyentett. A három szanaszét kóborló paripa erre oda ügetett. „Czo fel fakó! megyünk tovább.“ Azzal felkerekedtek s mentek torony irányába a hegyoldalon alá. A három paripa követte őket vezetés nélkül.

XX.

A tordai hasadék a vulcani alkotás egyik legbámulatosabb remeke; itt egy hegyláncz, tetejétől a talapjáig kettérepedve. A két átelleni meredek fal kiálló sziklái és mélyedései még most is egymásba illenek, a háromezer lépésnyi sziklafolyósó hajlásai, megtörései mindenütt egyenközűek maradnak, csak itt-amott mutat tágabb öblöket, hol a sziklaőrlő idő örgeteg kőzuhanyokká porlasztotta a bérczfalat; míg egyes sziklatornyok, mint a góth épitészet pillérei állnak el a falaktól, a miknek ormozata ma is a münsterek czifra fantasztikus párkányzatát mimeli.

A Magyar-Peterd felőli bejáratát egy óriási csúcsíves sziklakapu alkotja, több száz lábnyi magas; a világ legnagyobb diadalíve: egy geologiai talány.

Az átelleni bércztetőről az egész sziklacsarnokot végiglátni, mely megragadó nagyszerűségével az isteni némaságot egyesíti.

S e felséges táj nem volt mindig ilyen csendes. Egy darab világtörténet ment itt végbe. A római kultura egyik előretolt központja volt itten. Túl a hasadékon volt a provinczia legnevezetesebb városa: Salinopolis, s a fensíkon mellette a megerősített táborhely, lánczolata a védműveknek, honnan az uralkodó Róma az északi barbároknak parancsait osztá. A kétezer év előtt vájt sóbányák tanúi ez életnek, és a gigászi kőkoczkák s a romok alól napfényre kerülő aranyékszerek, pénzek, fegyverek, hamvvedrek, síremlékek s művészi alkotású istenszobrok töredékei hirdetik, hogy itt hajdan egy darab Róma volt. A hatalmas Traján-út most is ott domborodik a zöld szántóföldek között (a Pratu lui Trajanon, hol Róma uralkodója az utolsó dák királyt, Decebalt letörte), hosszú egyenes vonalban. — Azután más lakók jöttek. A letelepült magyar népnek egyik szent királya: László, itt vívta döntő harczát a tatárok ellen. A legenda azt meséli, hogy az ő imájára hasadt ketté a bércz, hogy ellenségeit visszatartsa; átszökellő lova patkójának nyomát ma is mutogatják a szikla ormán, s azon a helyen kápolnát építettek a szent harcz emlékére. Azt a kápolnát megint Dzsingiszkhán fiának mon-

gol hordái pusztiták el, s akkor a sziklafolyosóban védte magát a nép az egész mongol tábor ellen. Majd a szabadság- és vallásháború alatt volt itt menedéke Rákóczy portyázó vezéreinek, kik még a harcz bevégezte után is innen folytattak egy mesebeli küzdelmet, százan egy egész világ ellen. Azontúl csak az emlék maradt meg s az elrejtett kincsekröli mondák. A Szent László kápolnája helyén egy faépület huzódott meg, keleti hithű kalugyerek számára, történetünk idejéig. — Ma már (negyven év után) azt sem találjuk ott, csak egy alacsony kökereszt jelöli — a kalugyerek egykori temetőjének helyét.

A természet alkotásának nagyszerű látványa, a mondák, a legendák, a történeti emlékek, miket Áron bátya minden lépten-nyomon elő tudott adni, feledteték Blankával a fáradságos nehéz utat.

A peterdi malom fűzfáit elhagyva, folyvást a vízmederben kellett előreléptetni, melyből el levén fogva a víz, csak a tócsák maradtak a fenekén, tele viczkándozó apró halsereggel s nyüzsgő rákcsoporttal.

A kétnyilatú sziklakapun áthaladva, a tíz-húsz ölnyi távolra szétnyilt két sziklafal odafenn csak egy keskeny szalagját engedi láttatni a kék égnek, csak a déli sziklákon megtört verőfény tanusítja, hogy még nappal van.

A hegyrepedés egy órajárásnyi távolban a Hesdád völgytől annyira összeszükül, hogy a két átellenes fal nem esik egymástól távolabb három ölnél. Ha csak egy kissé meg van is

áradva a Hesdád patakja, a két fal medre között csak nekivetkőzve és nagy elszántsággal lehet keresztül hatolni. Azért a tordai hasadék tulsó kapuját nagyon kevés ember látta testi szemeivel.

Ezt a szorost Balyika kapujának hívják.

Még nagyon jól kivehető a két horonyzat, a mi a kiugró sziklafalba van vágva; e rovátkokba bocsáták le a vár lakói a nehéz tölgyfakaput, mely aztán zsilipként zárta el a patakot. E kapunak legalább tizenöt láb magasságunak kellett lenni, a mit világosan jeleznek a vízmosás nyomai a sziklában, egész üregeket, gömbölyü döböröket vájt a bezárt hullám a kapu fölött. E bevágáson tul látszik a nyoma a vasrostélynak, melyet kerekes lánczczal vontattak fel, mikor a zsilipet megnyitották. Olyankor aztán a sziklafolyosó felső részébe felszorított víztömeg, mint a Pharao népeit elseprő tenger, omlott az alsó mederbe, s ha ostromló sereget talált benne, azt tisztára kiseperte, ha ezernyi ezer is volt.

E vasrács és zsilip védte a két barlangvárat, mely a szükülésen túl egymással szembenéz, úgy, hogy egyiknek a kapujából a másikához nyíllal, puskával át lehet lőni. A néphagyomány e természeti erősséget utolsó védőjéről Balyika várának nevezi.

Mikor a kapuhelyhez közelítettek, hol a patak hátramaradt vize a kőtalaj kivájt medenczéjében álló tavat hagyott hátra, Áron bátya előre lovagolt, állítólag azért, hogy megmérje a vizet, elég sekély-e a keresztülgázolásra? Voltaképen pedig azért sietett előre, hogy az adott jelt a

keresztül huzott zsinegen meglelje és mire Blanka odaér, eltávolítsa.

Úgy beszéltek össze Manasséval, hogy ha a jeladás kedvező, Áron megmutatja Blankának a völgy virágkertét; magáról a barlangról azonban elvonja megtekintési kedvét azzal a szóval, hogy abban nagyon sok kigyó lakik; ha pedig a jeladás veszedelmet hirdet, akkor minden mesemondási tudományát elöveszi, hogy Blankának kedvet csináljon hozzá, az éjt a barlangvárban tölteni.

Áron nemsokára visszatért azzal a tudósítással, hogy a medenczén könnyen át lehet lóval gázolni, s akkor rögtön meglátjuk a Balyika barlangvárát.

— Ah; nincsenek abban a barlangban kigyók? kérdezé rögtön Blanka. Minden asszonynak ez lett volna bizonynyal az első kérdése. A mióta a paradicsomban úgy megjártuk a kigyóval, azóta a nőknek különös ellenszenvük van ez egész hüllőfaj iránt.

— Vannak, felelt rá Áron bátya.

Manassé megkönnyebbülten lélekze fel.

Hanem ezuttal csalódott. Áron bátya csak egyenes hazugság mondásra nem volt képesítve; válasza nem a jó jeladás következése volt.

— Hanem azoktól mi nekünk nem kell félnünk; folytatá tovább, tüzet rakunk elüzésükre, a minél még erősebb oltalmunk ez a kakas, meg a jércze. Ezektől elfut minden kígyó és patkány; azt hiszi a csupasz nyakuk felől, hogy saskeselyük. Ezek fognak bennünket strázsálni, a míg alszunk.

Ebből megértette Manassé, hogy a veszély köröskörül elzárta az utjokat s itt kell maradniok a Balyika-várban.

Áron pedig azon volt, hogy földicsérje Blanka előtt azt a felséges mulatságot, mikor a ropogó tűz mellett fognak heverészni egy templommagasságú barlangban, a miben hajdan őseik hónapokon át védték magukat diadalmasan, barbár hordák ellen. A férfiak fölváltva állnak őrt, míg ő a tűz mellett, jó bundába takarva, szenderegni fog, a feje alja illatos szénapetrenczéből vetve.

Ezalatt a szük torkollatból kiértek a tágasabb öbölbe, mely a két átelleni várat egyszerre fölmutatja.

Két gymásra néző barlang az a két sziklafalban, a patak medre fölött egyforma magasságban, mintegy hetven lábnyi lehet. Az északi oldal barlangjához csak szikláról-sziklára mászva lehet följutni; tágas szája annak is be volt falazva, s a fal bejárata is olyan magasan van, hogy oda valószínűleg csak lábtón jutottak, a kik benne laktak.

A déli oldalon levő barlangvár azonban valóságos erődítmény. Tágas, boltív alakú szádát a bejáratánál széles, tömör kőfal zárja el; gigászi rendszerben rakott sziklabástya, mintegy tizenöt láb magasan, s azonfelül még egyszer olyan magas a barlang kapuívezete, de az első falon túl jön egy második, mely a barlangot egész magasságában elzárja, ezen ajtók és ablaksorok látszanak, tanúságául annak, hogy ez lakályosan berendezett otthona volt valakinek.

Ehhez a barlanghoz egy öblös völgyteknő vezet föl. E völgyecske a vadon virágos kertje. Még késő ősszel is tele zöldelő cserjével s az őszi virágok ritka fajaival.

Szenvedélyes füvészek nagyon jól ismerik e helyet. Hogy Torda felől hozzá lehessen jutni, egy osztrák tábornok lőporral vetteté szét a sziklákat, s úgy vágatott egy merész utat a sziklaoldalba; ezt az utat most egy magyar főpapról nevezték el, ki tekintély és Maecenás a botanikus világban, s maga is gyakran látogatja e helyet (Haynald).

Mikor Blanka e kis völgyben leszállt a lováról, olyan volt, mint egy valóságos gyermek. Minden virágot le akart szedni, a mi eléje akadt. Áron megmondta neki minden virágnak a nevét, s hogy azok „e helyen kívül", mely távol világrészben találhatók csak föl.

Még Manasséra is elragadt a füvészkedési kedv, elfeledte azt, hogy ez csak a halálveszély borzalmait eltakarni való játék, egy asszony számára kigondolva, a ki előtt a bajt titkolni kell.

— Hogy került ide, s hogy maradt meg itt annyi ritka délövi növény? jegyzé meg Áronnak.

— Hát én az én paraszt eszemmel így okoskodom: ez a vidék római colonia volt. Ezt a barlangot még a rómaiak erődítették meg itten. Tanúja annak a falakba ékelt sok égetett cserép, melyet csak a római használt, a dák se azelőtt, se a mai napig nem vesződik azzal, hogy követ süssön. Ez is a Salinea védelmére szolgálhatott a leigázott dák ellen. A mely római urat ebbe a várba tették centuriónak, az azt számüzetésül

vehette s Ovidiussal együtt sírhatott az elhagyott „urbs“ után. A római szereti a virágokat. A merre járt valaha, nemcsak a romok, a hamvvedrek, a régi pénzek, hanem a meghonosított növények is hirdetik egykori ottlétét. Én azt hiszem, e vár száműzött urai csináltak egykor virágos kertet ebből a völgyből. Ők elmúltak, a virág megmaradt. Ezt a völgyet a déli nap süti, a bérczek védik az északi szelek ellen; alatta soha be nem fagyó víz zuhog, a tél fagyát enyhíti; így ebben a katlanban, mint egy melegházban tenyészik száz olyan növény, a mi ez égalj alatt sehol.

A virágszedés mellett mind jobban megközelítették a barlangot. Blanka futott elől. Nem akarta másnak engedni azt a dicsőséget, hogy az „ősz-tavasz-virágot“ feltalálja, a minek létezését bizton hitte.

Áron nem szokott tréfálni. Ő Manassé bátyja. S Blanka Manassét is úgy ismerte már, hogy a mire az azt mondja, hogy „van“, az bizonyosan van.

S asszonyoknál meg van a találási ösztön. Blanka az öröm sikoltásával rohant egyszerre előre, mintha attól félne, hogy valaki elveszi tőle, a mit talált. S valóban ott volt a díszbokrok leggyönyörűbbike: az „ősztavasz kukojcza“ (Arbutus Unedo) odahuzódva egy szikla-sut fülkéjébe, mintha rejtegetni akarná kincsét szem elől; egy embermagasnyi bokor, tövénél pikkelyes kéreggel, mit századok moha fed már; míg fiatal ágai a korall pirosságával vetekednek, sötétzöld levelei kemények, mint a puszpángé s ághegyein egymás mellett skarlátpiros bogyófür-

tök és gyöngyvirág alakú illatos fehér bokrétácskák. Ha Dárius rejtett kincsét találta volna meg, nem lett volna olyan öröme Blankának, mint mikor azt az igért bokrot meglelé.

Örömében nem tudott mást tenni, mint hogy Áront megcsókolta, a min az öreg nagyon elbámult. Rút volt szegény, szokatlan volt neki, hogy őt jókedvében megcsókolja valaki.

És aztán nem mert arról a szép bokorról egy ágat letörni Blanka. Csak állt előtte, mintha attól félne, hogy most mindjárt kijön az a nagy úr a barlangból, a kié ez a csodaszép bokor s iszonyú zálogot követel.

— Látja, ángyikám, ugy-e hogy Áron bátya nem hazudott.

Blanka fölkaczagott.

— Áron bátya! Én szeretném, ha tegeznők egymást.

— Az se hazugság ám.

— No hát szakíts nekem róla; én sajnálom megtépni.

Áron aztán, kertész ember módjára, kivette a görbe kését a bekecs zsebéből s szép figyelmesen metszette le a galyakat a pompás bokorról Blanka rendelkezett. „Egyet Manassé kalapja mellé! Egyet te neked. Kettőt a két vőfélybátyánk számára. — Többet ne. Nekem nem kell. Hadd maradjon azoknak is, a kik jövő évben ide jönnek“.

XXI.

A nap utolsó alkonysugarai aranyat szőttek a sziklavölgy átlátszó ködébe, midőn a barlangvár kapujához érének. A magasból valami hangzott alá, a mi hasonlatos nagy néptömeg ekléséhez, vegyülve dobpergéssel.

— Siessünk be a várba! sugá Áron Manassénak. Asszonyod megtalálja kérdezni, mi az, a mi itt a fejünk fölött zeng?

Az a fölkelő tábor estima-éneke volt. Az ott tanyázott a fejük fölött ezer lábnyi magasban. A barlang száda fölött elnyuló sziklatömeg, mint egy titáni risalith eltakarta az alant fekvő völgyet a fensíkon levők szemei elől.

A vár bejáratának azonban kapuja is volt. Ezt nem készítette ács és lakatos, maga a természet növelte oda rengeteg vadrózsa-bozót alakjában, mely a kapu elejét egészen betölté.

Áron előre törtetett a bozóton keresztül; az ő bőrködmenének nem ártott az meg; de Blankának és Manassénak kívül kellett maradniok, a míg ő várból visszatért három szál deszkával, a miket keresztül dugva a csipkebozóton, kettővel kétfelé hajtották ő és Manassé a galyakat, a harmadikat pedig a résbe fektették padlónak; azon aztán Blanka sértetlenül vehette be a tövissánczot.

— Hol vetted te ezeket a dóczkákat? kérdé Manassé bátyjától.

— Gondoskodik az Úr az ő híveiről a pusztában, felelt neki Áron bátya.

S az Úr gondoskodása még többre is kiterjedt. Az ölnyi vastag külső falnak egy zugába szénahalmaz volt tetézve: annak a rejtekéből szurokfáklyák kerültek elő; egyet azok közül meggyujtott Áron s azután, mint a ki idehaza van, s a cselédjével rendelkezik, kiadá a parancsolatot Manassénak, hogy vezesse be a lovakat egyenkint az udvarba, Blankának pedig, hogy addig üljön le a kőpadra és kösse meg bokrétáit, etesse meg a baromfiait, a míg ő bemegy és rendbehozza — a házat.

Blankának dévaj kedve volt a fölött, hogy ő valahára egy elhagyott várban fog meghálni éjszakára: kisértetes meséket hallgatni, karját kedveséébe fűzve a lobogó tűz mellett.

Várakozásában azt a mulatságot találta ki egyesegyedül, hogy a vadrózsáról leszedte a csipkebogyókat s azokat fonálra fűzve, korallnyaklánczot készített belőle magának. — Pedig még a másik ékszere is megvan Manassé ereklyéi közt: a pitypang-nyakláncz a Colossaeumból. Azalatt a kakas és jércze az öléből ette az árpát.

Manassé e közben felvezette a lovakat, kipányvázta őket a fal mellé s szénát tett eléjük. Azután behúzta a deszkákat a rózsabozótból azokat bevitte, Áron parancsa szerint, a barlangba; az összeboruló rózsa aztán ismét zárt kaput képezett a barlang előtt.

Akkor Áron bátyja is előkerült s mint szives házigazdához illik, karját nyújtá Blankának, hogy őt bevezesse.

— Ah, ez a te házad, Áron? kérdé enyelgőn Blanka.

— Ez eleitől fogva mindig annak a háza, a ki elfoglalja. Most az enyém.

De mennyire meg volt lepetve Blanka, mikor a belső ajtón belépve, egy tisztán tartott boltíves termet látott maga előtt, melyet a közepén rakott rőzsetűz köröskörül megvilágított s a tűz mellett terített asztalt, annak folytatásául egy vetett fekhelyt, az asztalon palaczkokban friss vizet és üvegpoharakat.

— Áron bátya, te ezermester vagy! honnan szerezted ezt mind?

Ez a kérdés majd csakhogy ki nem pattantotta azt a titkot, hogy idejövetelük és itt megmaradásuk elő volt készítve. Áron gondolkozott rajta, hogy mit feleljen? Azt mondani, hogy mindezt magával hozta az általvetőben, mégis ocsmány nagy hazugság lett volna az Isten színe előtt, a ki bizonyára a föld alatt is meglátja az embert. Valami közvetítő oraculumot gondolt ki. „Annak a molnárnak tudtára adtam, hogy itt maradunk, az küldé előre mindezeket a rövidebb hegyi uton.“ — Igy aztán csak a jobb kezének a hüvelykujja hazudott, a melyikkel hátrafelé mutatott, mert nem „annak“ a molnárnak cselekedete volt az, a ki a peterdi bejáratot őrzi, hanem „emennek“ a ki a Torda felőlinél őröl.

A további kérdezősködésnek útját állta Áron bátya régészeti értekezéseivel; elmagyarázva Blankának, mire valók voltak azok a nagy ablakok a homlokfalon s azok fölött a lőrések?

hol voltak a ví-folyósok, a lakszobák az emeletre épült szikla alatti házban? melynek bizonyosan volt asszonylakója is, — különben kinek a kedveért lett volna a kert ültetve a vár előtt?

Azután körülhordozta vendégét a palotában. Az egy görög II betüt képez (épen, mint a Cagliari-palota) s a tulsó szárnyából egy fölfelé haladó folyosó nyílik, de melyen már csak meggörnyedve lehet haladni.

Ez vezet a kúthoz, a honnan Áron a friss vizet meríté. A vár hajdani lakói mindennel el voltak látva.

— Mi úgy vagyunk most itt, mondá Blanka mint Cooper „Utolsó Mohikán"-jában az utazó angol család a barlangban. Csak az indiánok hiányzanak.

A két férfi egymás szemébe nézett. Hiányzanak? Itt vannak a fejünk fölött.

Blanka, a mint visszatértek a tűzhelyhez, kinálás nélkül elfoglalta a számára készített fekhelyt. A három szál deszka három széles kődarabra volt végig fektetve s le volt takarva bundával. Áron bátya négy szál paticsfából meg Blanka shawljából még mennyezetet is rögtönzött a fekhely fölé: ez illő és szokás is. A mint Blanka végignyujtózott e fekhelyen, a kakas is fölrepült jérczéjével együtt a mennyezet kalodafájára, úrnője lábához: onnan őrködött rá. A nyoszolyául szolgáló deszkák folytatása volt az étkező asztal, melyhez a férfiak letelepedtek. Blankának nem kellett már semmi, csak egy ital üde forrásviz, azután meg mese-

mondás. Azt elhallgatta, fél álmosan is, arczát tenyerébe nyugtatva: olyan érdekes volt, a hogy azt Áron bátya (keverve a valót a költöttel) ki tudta rakni. Hogyan védte magát e várbarlang utolsó harczos ura éveken át a császári tábornokok ellen? Mikor Rákóczy Ferencz seregei mind lerakták már a fegyvert, ő egyedül, századmagával megtagadta a békekötést. Hogy viselt háborut egy egész ország ellen? Hogy hullottak el bajtársai egyenkint az egyenetlen harczban? Hogy maradt utoljára egyes-egyedül. Még akkor sem adta meg magát, még akkor sem tudták legyőzni. Végre őt is, mint annyi mást, csak a szerelem ejthette meg. Belebolondult a szép Rozáliba, a tordai mézesbábsütő legszebbik leányába. Annak pedig volt már akkor jegyese, Marczi, a nyalka henteslegény, a leghíresebb tordai malaczpecsenye-sütőnek a fia. A szép Rozáli még sem sajnálta Balyika Nikita szerelmét viszonozni. De ezt csak azért tette, hogy a hirhedett rablót megejtse s az országot megszabadítsa tőle. Egy este, mikor ismét találkozót adott Balyikának, alattomban értesítette a bírákat és hadnagyokat s azok elrejtőztek fegyveres hadakkal, hogy a híres rablót elfogják. De Balyika kivágta magát a fegyveresek közül s menekült a tordai hasadék felé. Üldözői nem birták utolérni sem gyalog, se lóháton. Csak Marczi, a megcsalt vőlegény maradt a sarkában, s mikor már Balyika épen be akart illani a vára kapuján, utána hajított fejszével úgy fejbe találta, hogy rögtön ott halt meg. Ez lett vége a vár utolsó urának.

— Hát a Marcziból és Rozáliból mi lett? kérdé tovább Blanka.

Áron bátya aztán fogta a Marczit, elvitte török fogságba, tatár fogságba, kozák rabságba; mikor már a kutyafejű tatároknál volt vele, ott Blanka szép csendesen elszunnyadt.

— Soha se hallottam én ezt a történetet, bátya, mondá Manassé, midőn bizonyos volt már, hogy Blanka alszik.

— Magam sem, felelt rá őszintén Áron, de hát szorultságból az ember még poétává is lesz. Nem tudom, holnap miféle hazugságokkal tudjuk az asszonyt itt tartani? Gondolj ki már te is valamit! Ne csak mindig az én lelkem kárhozzék el a sok görbe igazságmondástól.

— Jó lesz bátya, majd gondolok ki valamit Most tedd le magadat és add át a nyugalomnak; én fenmaradok őrködni s a tüzet éleszteni. Éjfél után majd fölkeltelek, s akkor én fekszem le aludni és te virrasztasz.

— Biz az jó lesz, mondá Áron, hanem gondolj ki valami tréfát holnapra az asszonyodnak, mert én már kifogytam a tudományomból.

Azzal egy köteg rőzsét tett a feje alá vánkosnak, a két karját keresztbe tette a mellén: „én édes istenkém!“ sóhajta, s a másik perczben aludt.

. . . . Manassé aztán azon volt, hogy találjon ki valami újat holnapra, valami meglepőt.

XXII.

Manassé elővette a tárczáját s annak a pergamenlapjára e sorokat írta irallal:

„Kedves Áron bátyám!

„Lehetetlen az, hogy én álomra hajtsam fejemęt, a mikor Simon és Jonathán bátyám feje fölött a halálpallos függ.

„Lehetetlen az, hogy az én drága kis szülöttevárosomat irtóharcz szinhelyévé tenni engedjem.

„Lehetetlen az, hogy én arra a völgyre, mely az emberölést nem ismerte erénynek soha, a hova nőmet azért akartam vinni, hogy megismertessem vele az embert a maga ős ártatlanságában, az Istent a maga végtelen szeretetében: most tűzlángokat, vérfüdőt vigyek

„Megkisértem azt, a mit lehetőnek tartok.

„Míg ti csendesen alusztok az Úrban, én elmegyek megkeresni a fölkelő tábor vezérét. A mit erőszak, fenyegetés ki nem vihet, jó szó. engesztelő hang elérheti. Én két bátyámat a halálból és fogságból megszabadítom. Nincs félelem, mely ettől visszatartson. — Valamint hogy nincsen öröm, nincsen gyönyörüség az életben, mely rábirjon, hogy a siralomházba tett testvéreim börtöne mellett lopva osonjak el, s menjek lakodalmat ülni, a míg őket veszteni viszik.

„Egyedül megyek közéjük és fegyvertelenül.

„Ti jöttök én rám dárdával, paizszsal, én pedig ti rátok a seregek urának nevével!

„Hiszem, hogy győzni fogok.

„Téged pedig arra kérlek, hogy légy oltamazója egyetlenemnek.

„Mindenek előtt a Balyika-várat hagyjátok el kora hajnallal. Ittlétünket már egy ember tudja s az elárulhatja.

„Te ismered az útat innen a „Porlik“ barlanghoz, a minek létéről kevesen tudnak; az jól el van rejtve itt a sziklák között. Oda költözzetek át.

„Én reggelre a Monasteriától szintén oda fogok jönni a két bátyámmal együtt. A melyikünk előbb érkezik, a másikat nyugodtan bevárja.

„Ha pedig azt végezte volna felőlem az Úr, hogy feladatomban elbukjam: akkor légy gondviselője egyetlenemnek. Mentsd meg innen, de ne hadd elveszni a világban. Ha családunkat megtartja az Úr, fogadjátok őt testvérül magatok közé. Ő hozzátok méltó. Balsorsomat, ha utolér, kimélettel add tudtára. E tárczában van az ő vagyona és az én megtakarított keresményem; — ennek viseld gondját.

„Dávid bátyám annyira hasonlít hozzám arczban: szivében sokkal jobb, mint én . . . . Mindenemet reá hagyom . . . .

„Aztán ne mutasd előtte, hogy miattam keseregsz.

„Ha Isten velem, ki ellenem?

Öcséd Manassé.“

Mikor ezt megírta, a tárczából néhány bankjegyet vett magához s azzal a tárczát Áron becsének külső mell-zsebébe dugta.

Aztán odahajolt csendesen Blanka fölé; egy csókot lehelt tiszta homlokára, a tűzre új rőzseköteget rakott s köpenyét vállára vetve, elhagyá a barlangot.

Az udvaron felnyergelé a lovát s keresztül törtetett a kaput elzáró csipkebozóton.

A hold akkor jött fel, utolsó negyedében járt már· egy idomtalan világító jégtömeg a csillagok között. Világánál kivehető volt a patakmeder útja, melyből a Balyika várától néhány lépésnyire egy meredek lejtő visz fel a Monasteria fensíkjához. Merész, koczkáztatott út, görgeteg kövek között: a paripát jobb kantáron fogva vezetni, mint rajta ülni, de az erős akarat legyőzi az erős akadályt. Fél órai nehéz fáradság után Manassé elérte a Muntye fensíkjának kezdetét, mely szálas tölgyerdővel volt fedve.

Jó kalauza volt az éjben a hegyormon meggyujtott jeltűz, melyhez hasonlók több hegytetőn világítottak közel és távolban; égő felkiáltó jelek az éjben, mintha Erdély minden hegyei összebeszéltek volna, hogy ma tűzokádókat játszanak.

E jeltűzből megtudta azt, hogy hol van annak a fölkelő tábornak a főhadiszállása, a melyik Toroczkót fenyegeti?

A felé tartott. A fölkelő tábornak nem voltak előörsei; ez nem szokás; — útjában egész a Monasteriáig nem talált senkit, a ki feltartóztatta volna. Ott leszállt a lóváról, azt megkö-

tötte egy fához s aztán gyalog ment a kis tornyos épületig, mely zárda és kápolna volt egy személyben, s ez alkalommal, mint egyetlen födél a hegyháton, főhadiszállás is.

Az épület bejárata előtt volt két őr; mind a kettő hason feküdt és aludt. Az egyiket megrángatta Manassé, hogy bejelentesse magát vele: az nem sikerült sehogy, a másiknak aztán békét hagyott. Kénytelen volt minden bejelentés nélkül belépni az ajtón a Monasteriába.

Künn hamvadóban voltak az őrtüzek; csak az egy szurokkal bekent jelfa égett lángolva. Aludt az egész tábor csendesen. Felőle mind el lehetett volna lopni azokat a hosszú faágyúkat, a melyek mellett a vontató bivalyok kérődztek csendesen.

XXIII.

Áron bátya felől ugyan szépen elmulhatott az éjfél, meg is virradhatott a szép piros hajnal; ő ugyan föl nem ébredt magától, olyan jóizüen aludt azon a puszta földön. — Hanem a lovaknak az a szokásuk, hogy ha egyet elvisznek közülök, az ottmaradottak elkezdenek nyeríteni utána. Ez ébreszté föl Áron bátyát.

Meglepetve ugrott fel. A tűz elhamvadt egészen, hanem az ablakokon besütött a reggel fénye.

— Hopp! de el is aluvám! mondá az öreg s elkezde Manasséval veszekedni, hogy miért nem költötte föl előbb? s csak azután, hogy szemeivel is meggyőződött róla, hogy az, a kivel perleke-

dik, nincsen itten, kezdett róla gondolkozni, — hol van hát?

Bizonyosan kiment a lovakhoz s engedte bátyját nyugodni.

Utána nézett.

Az udvarra kilépve aztán, látta, hogy nincs ottan több két lónál, a harmadik hiányzik.

„Hát ez már micsoda?" dörmögött az öreg meghökkenve. „Csak nem evett gombát, hogy itt hagyjon bennünket?"

Ekkor, a mint tapogatni kezdi magát, hogy vajjon csakugyan ébren van-e? észreveszi a bekecs zsebébe dugott tárczát.

„Ne te ne! Hisz ez a Manassé pugyilárissa! hát ennek mi kell, hogy hozzám ragasztja magát?"

Kinyitotta a tárczát, s látta, hogy a pergamenre valami van írva, a mi ezen kezdődik: „Kedves Áron bátyám!"

„No ezt aligha hozzám nem írta a Manassé gyerek."

S hozzá fogott, hogy olvassa.

Mikor aztán végig olvasta, csak odacsapta magát a két tenyerével a kőfalhoz s fölsóhajta keservesen:

„Oh, én édes Jehova Istenem! Mivel látogatsz még meg engem? Minő csapást mérsz még az én kemény fejemre? Oh, én uram, kegyelmes Istenem!"

Olyan lenyomott hangon beszélt, hogy azt csak az Isten hallhassa meg, de amaz alvó személy föl ne ébredjen reá.

Aztán Manasséval kezdett el versengeni, még

pedig oly hangon, hogy az mérföldnyi távolban is meghallja azt, de a közel alvó asszony föl ne ébredjen reá.

„Hát elmentél te is megkisérteni a lehetetlent. Beszélni fogsz a jégesőnek, hogy váljon permeteggé! Beszélni fogsz a kiáradt folyónak, hogy térjen medrébe vissza! Beszélni fogsz az oroszlánnak, a tigrisnek, a parduczнak, hogy ne szomjazzák többe a vért? Rábeszéled a halált, hogy legyen személyválogató. Ne vágja le ezután azt, a kit megsiratnak, hordja el csak a naplopót, a gonosztevőt? Be akarod oltani az emberekbe a szeretetet, mint a bárányhimlőt, hogy ne legyenek egymásra nézve dögvész? — Oh, én legkedvesebb, legjobb vérem! házamnak koronája! miért cselekedted ezt mivelünk? Vesztünk volna el mind a heten, csak te maradtál volna meg! Ki szabadít meg, ki tart meg, ki oltalmaz meg téged ama halálos utadban? Hol lakik az Isten? Lakik-e ebben a kőben? Hát ebben a másik kőben? Pedig ezek nem olyan kemény kövek, mint az emberek szivei."

S elkezdte egyik követ a másikra hajigálni.

Erre a zajra fölébredt Blanka.

Első pillanatra nem tudott ráeszmélni, hogy hol van? Egy sötét terem, nagy ablakokkal, künn kőzuhogás. Azt hitte, hogy a Cagliari-palotában van, s a római nép hajigálja kövekkel a falakat.

— Hol vagyok? Manassé!

Kiáltására a fehér kakas elkezdett kiabálni. Ettől megijedt, azt hitte: rém, lidércz.

Aztán lassankint magához tért. Kezdte az

álmát elfeledni, s felismerni a helyzetet, a miben van. Egyes egyedül egy mély, sötét, süket barlangban.

A kődobálás zöreje is elnémult s aztán sírbolti csendesség lett körülötte. El van-e itt temetve? A kakas azonban megtudta már, hogy itt van a hajnal, s pulykautánzó tompa hangján egy nagyot kukorékolt ülőjéről.

Blanka leszállt fekhelyéről s a félsötétben a barlangfal ajtajához közelített.

Látta, hogy már világos van: a nap verőfénye ragyog az ormokon.

Az ajtófélfához huzódva, kitekinte s ott a csipkebokor előtt látott egy férfialakot, ki két hosszú karját összekulcsolt kezeivel feje fölé emelve tartá s úgy nézett fel mozdulatlanul az égre. Egyszer aztán e szobormereven álló alak elkezdé énekelni:

«Szívemet hozzád emelem,
És benned bízom Uram !»

Egyszerű, csendes dallamú zsoltár az, s a ki énekli, sem mestere, sem művésze az éneklésnek; de érzés volt benne és igazság, mit kifejezett a hang és a tekintet.

Dávidnak, az ellenségeitől körülvett királynak, az üldözői elől barlangba rejtőző igaznak, a gyermeke halálhirétől lesujtott apának égrekiáltó szava volt az.

Ez nem czeremónia; — ez az érzések kitörése.

Valami ellenállhatlanul megragadó volt a jelenetben, a mint ez idomtalan, túlizmosult férfi-

nak az ember-nemlakta magányban, holt kövek és örökké élő bokroktól környezetten, kezeit feltartva, kényszeríté a magasságos eget leszállni hozzá. Az Istennel érintkezés közvetlensége sugárzott szemeiből vissza, arczvonásain az erőszakos törekvés, megtalálni azt, a ki mindenütt jelen van — s nem látható sehol.

S aztán minő áldott megnyugvás tért ez arcz vonásaira, midőn zsoltárát végigéneklé: éltető hit, meleg bizalom, szívbeli erősség, „mert szégyent nem vallanak, a kik hozzád esedeznek". Mikor tekintetét elforditá az égről, látszott ez arczon, hogy ez embernek a szíve megtölt Istennel.

A barlang felé indult.

Blanka visszahuzta magát az ajtótól, nehogy Áron észrevegye, hogy őt megleste. Azt hitte, hogy ez bántani fogja őt.

Mikor aztán meglátta őt Áron, egyszerre visszatért az arczára a megszokott székelyes enyelgő kifejezés:

— Ne te ne! Hát már magát fel is öltöztette a dajka?

A „maga" megszólítás még a tegezésnél is bizalmasabb.

Blankának azonban csak egy kérdése volt hozzá:

„Hol van Manassé?"

Hiszen már erre készen volt a felelet nagyon szépen.

— Jaj, édes vérem, nagy kópé az! Azt gondolá ki, hogy útbaejtsük a „Porlik" barlangot, a mi szintén hegyhasadékban van; de kissé furfangos

az útja, azért kissé elmene előre, hogy a kecskepásztorok segélyével azt előttünk elegyengesse. Az ám a gyönyörüséges szép barlang, édes mézem!

Áron bátya aztán elmondott mindent, a mit a Porlik barlangról korábbi szemléletből tudott, hogy az olyan, mint egy theátrum, belül bevonva drága csepegőkő brilliántos zuzmarájával; kívül, mint egy szinpad, fölczifrázva repkénynyel, bokorral; bohókás csepegőkő-alakok benne a játszó személyzet; van orgonája is, stalactitból, azon játszani fognak fölváltva Manasséval, az ő kedvencz nótáját, ha majd megmondja, hogy mi az? s ott fognak ebédelni a Dárius király asztalán, a mely mindig meg van terítve, csakhogy kőből van rajta a kenyér.

Mikor vége volt a mesemondásnak, Blanka fájdalmas szivtől szakadt hangon ismétlé megint csak az előbbi kérdést:

„Hol van Manassé?“

— Hát hiszen, drága gyémántom, mind arról beszéltem most egyfolytában.

Blanka e pillanatban oly mondhatlan fájdalmat érzett szivében, mintha azon tőrök járnák azt keresztül, mik a szűzanya szivét megsebzék. Egy okát meg nem mondó, meg nem magyarázható kinos érzés: sejtelem, előérzet, titkos „alajtása“ a nagy veszélynek, mely a lelkéhez nőtt alakot fenyegeti; névtelen, alakot nem öltő baljóslat.

Olyasmit érzett, mintha most mindjárt meg kellene halnia.

— No no, édes kis bárányom, mi baj hát

Ne reszkess. Mid fáj olyan nagyon? szólt Áron bátya gyügyögtetve s átkarolta a szegény teremtést és kivitte a szabad levegőre. — Nézd, milyen szép kék az ég, galambkám!

— Az ég, sóhajtá föl Blanka s homlokát odanyugtatá Áron bátya vállára, a ki soha annál nehezebb terhet nem érzett a vállára súlyosodni; pedig de sok „vaskenyeret“ fölhordott a mély föld alól!

— Oh, Áron bátya! sugá neki Blanka. Te az imént egy olyan szép zsolozsmát énekeltél itten.

— Te hallottad?

— Taníts meg engem erre az énekre.

— Meg akarod azt tanulni? Látod, ez az ének nekem olyan nagy kincsem. Ha a világ minden aranyát nekem kinálnák érte: nem adnám oda cserébe, hogy ne legyen az enyim többé! Mikor ezt elénekeltem, akkor minden csodában hiszek. Akkor eszembe jut, hogy hány szor szabadított meg a csodatevő Isten, az én földönmászó eszemmel ki nem gondolható módon engemet, szeretteimet, népeimet, hazámat, az üldözött igazságot, s akkor aztán a legnagyobb bajok és szorongattatások közepett is hiszem, hogy újra megszabadít. Sokszor vitatkoznak előttem a tudósok, a geologusok a fölött, hogy a tordai hasadékot ki alkotta: Neptun-e, vagy Vulkán? Egyik se tudja, a mit állít, bebizonyítani, csak a másikát tudja megczáfolni. És én akkor inkább hiszem azt, hogy a midőn a nemzetnek egy szent királya e helyen harczolva az ellenséggel, azt látta, hogy nemzete el fog mulni, ha itt legyőzetik: ezzel a zsoltárral

és az erős hittel kényszeríté az Istent, a kinek Neptunus csak inasa s Vulkanus csak kályhafütője, hogy egy percz alatt kettérepeszsze ezt a sziklát. — Látod, olyan erős hitem van nekem abban megnyugodni, hogy ha én kérném az Istent, hogy ismét csukja össze fölöttem és szeretteim fölött ezt a sziklahasadékot, úgy védelmezzen meg: hát az is megtörténnék. — Ilyen kincsem nekem az én zsoltárom! — De veled megosztom, drága virágszálom. Ülj ide mellém erre a kőre, s mondd utána a te üvegharanghangoddal az én köszörülő hangomat.

S aztán megtanította a maga zsoltárára.

Jó tanítvány volt.

— Hát hiszed már most, hogy Manassé ott fog bennünket várni a Porlik barlangban?

Blanka nem felelt rá; de megkisérté „hinni!“

XXIV.

Mikor Manassé benyitott a Monasteria ajtaján, kellett neki nehány pillanatnyi tájékozás, hogy a terem tudományával rendbejöhessen.

Egy igen tágas, de alacsony teremben tíztizenkét férfi ült egy hosszú asztal körül, s azon az asztalon nem volt több egy szál faggyúgyertyánál. E gyönge képviselője a világosság terjesztésének igyekezett megküzdeni azzal a dohányfüsttel, a mit a hány ember, annyi pipa, tömörített egy lapáttal meríthető légkörré.

E félhomály és negyedrész világosság mellett fáradozott az egész társaság (polgárruhába öl-

tözött fegyveresek, egy pár határőr-egyenruhát viselő tiszt és egy kalugyer) abban a munkában, a mi a hadjárat alatt tudvalevőleg legélénkebb föladatát képezi a táborkari tagoknak: — ferbliztek.

Miután historicumot adunk elé, kénytelenek vagyunk mind a tárgy czímét, mind annak műszavait eredetiben visszaadni. A ki nem érti meg, ott van számára a német (stb.) szótár; csak keresse. Hogy megtalálja-e? az iránt nem vállalunk szavatosságot.

A közreműködők közül néhányat személyesen ismert Manassé.

Azok nem ügyeltek a belépőre. Nagyobb gondjuk volt annál. Épen „nagy czupász" volt. Az asztal mellett volt egy üres szék, annak a helytartója talán már kidőlt, vagy elfogyott az apró pénze, s kiment váltatni. Manassé nem sokat gondolkozott, odament s leült arra a székre.

Talán nem ügyeltek rá? talán oly társaság volt az, a melynek tagjai csak most nem rég kerültek össze, s még nem igen ismerik egymást? talán a nagy füst és pisla világ mellett nem tudtak különbséget tenni? vagy a mi a legvalószinübb volt, hogy az általános érdek foglalt el minden figyelmet, arról lévén szó, hogy ki „teszi a czupászt?"

Erre a kérdésre pedig csak az universalnyelv ád feleletet: „pénz beszél". Manassénak csak be kellett tenni.

A mi azonban nem volt olyan könnyű tudomány.

Mert azokban az időkben voltak ugyan osztrák államhankjegyek, csakhogy azokat nem igen bocsátotta józan meggondolású ember forgalomba. A közforgalmat képezte, különösen a ferblinek nevezett pénzműveletnél (az elfoglalt területhez képest) vagy a magyar bankjegy, vagy a német államjegy, melyek mindegyikéből egész a democraticus krajczármennyiségekig terjedő képviselők voltak nyerhetők, úgy, hogy az ember nem volt kénytelen, mint későbbi években, az egy forintost négy felé elvágni, ha ki akart belőle adni.

Már most az tökéletes önárulás lett volna, ha Manassé annál az asztalnál, a hol a cassát képviselő tányérban csupa osztrák államjegyek hevertek, egy azoktól elütő magyar bankjegyet dobott volna. Tehát elő kellett keresnie a zsebéből egyikét azoknak a (minden eshetőségre számítva, dugaszban tartott) Reichsschatzscheinoknak, a miknek az egyik oldalára aranyos, a másik oldalára ezüstös betükkel (ez volt az „érczalap“) volt nyomtatva, hogymennyit érnek? s ugyanaz nagyobb hitelesség okáért tizenkétféle nyelven ismételve. Azok közül egyet odadobott a tányérba s akkor aztán neki is osztottak kártyát. A kalugyer osztott, Manassé esett neki „ostorhegyre“. Az, a ki átellenében ült, volt a fővezér, azt ő ismerte jól: együtt szolgáltak a guberniumnál. De annak most ő rá semmi gondja sem volt, mert komolyabb dologgal volt elfoglalva: „gusztálással“. A mint hogy „ki is vágott“ két királyt.

Manassénak még egy szerencséje volt: az

hogy egy hetest, meg egy nyolczast kapott két különböző szinből. Mindenki szánalommal tekinte — nem ő rá, hanem a hetesre, meg a nyolczasra.

A kalugyer aztán kivágott maga elé „két sántát“.

Általános elszörnyedés!

A kik csak „farbára“ mentek be, azok előre elszaladtak, sejtve, hogy itt nagy ütközet lesz. Háromnak azonban még volt reménysége, kiknek sántájuk akadt: (öttel játszottak).

A kalugyer kegyetlenül bánt velük. Minden kártyát „kostáltatott“. Azok egymás után „forpászoltak“.

Manassé fizetett minden „javítást“ a maga hetesére s nyolczasára. — Ez bizonyosan részeg vagy lopott pénzt hajigál! — Mi köze másnak hozzá!

A fővezér azonban helyt állt s az utolsó kártyát is fizette.

Manassé még akkor sem futott meg. Kivette a maga kártyáit, a mik már most ingyen jártak.

Akkor azután a két matador, a vezér meg a kalugyer elkezdtek egymásra „hivogatni“; keményen „vágott vissza“ mind a kettő. Nagy ütközet lett volna belőle, ha ez a félbolond ott nem ül közöttük s mindent megadva, be nem rekeszti a harczot.

Most azután jött a döntő kérdés: „mi van értte?“

A fővezér diadalmasan szólt:

— Ime ez a jutalma annak, a ki a királyokat szereti: „négy király in natura!"

A kalugyer még nagyobb diadallal kiálta föl:

— De ime a jutalma annak, a ki a disznókat szereti: négy disznó!

S azzal nyult a bankóval tetézett tányér után.

Manassé azonban szépen megfogá a kezét s kiterjeszté az asztalra a kártyáit e lesujtó szóval: „girigári".

Hetes, nyolczas, kilenczes, tizes, négy különböző színből. Ez meg aztán „levágja" a királyokat is, meg a disznókat is.

S azzal besepré a cassát.

Most aztán egyszerre minden ember szeme közé nézett.

„Hát ez kicsoda itt?"

A vezér ráismert s bámulva kiálta föl:

— Ez itt Adorján Manassé!

Egyszerre felugrált minden ember a helyéről s megannyi ököl emelkedett Manassé felé; csak a kalugyer csapta össze imára a kezeit.

Példátlan vakmerőség ez! Az oroszlánok közé lépni s elkapni előlük a véres konczot.

Manassé pedig könnyűvérű otthoniassággal mondá a rátámadóknak:

— Remélem, hogy urak és gavallérok között vagyok, a kik nem szokták agyonütni azt, a ki a pénzüket elnyerte.

A megjegyzés talált. Úri társaság nem emelheti fel a kezét egy ember ellen, a ki épen a cassát behúzza.

— Te Adorján! szólt boszuság és bámulat

hangján a vezér: hogy jösz te ide? Mit akarsz te itten?

— Arról majd ráérünk beszélni. Ne rontsuk el vele a mulatságot. Engem nem kerget senki. Most „färbl geht vor". Előbb el akarom nyerni a pénzeteket. Az a kérdés, hogy ki ád „vizit"?

Azzal a magával hozott bankjegycsomót kitette az asztalra.

— Átkozott ficzkó! mondá a vezér. Mindig ilyen hidegvérű volt. Hanem azt előre is megmondom, hogy ide hiába jöttél. Hogy nem lőttek le az előörsök? — És ha azt hiszed, hogy bennünket majd azzal le fogsz kenyerezni, ha a pénzedet elveszted közöttünk: hát nagyon rosszul számítasz.

— Sőt el akarom nyerni a tieteket. Engem már bemutattál ezeknek az uraknak, légy szives megismertetni azokkal, a kikhez még nem volt szerencsém. Majd beszélhetünk aztán, ha rákerül a sor, idejöttöm czéljáról, hiszen bölcs, tapasztalt és művelt férfiak között vagyok. Most pedig „lássunk az után, a miből élünk".

A társaság nevetni kezdett, a fölemelt ököl tenyérré nyilt meg s a betolakodó vállára vert negédesen; mindenki visszaült a helyére.

— Szent atyám! mondá Manassé a kalugyernek; nem volna egy heverő pipa a számomra?

A kalugyer hozott neki pipát; Manassé rágyujtott és játszott.

Holmi gyönge szivű ember csakugyan azt tette volna, hogy abban a társaságban, a hol a saját élete és testvéreié van koczkára téve, azon igyekezett volna, hogy a saját pénzét szándéko-

san elnyeresse; de Manassé az ellenkezőt tette. Irgalmatlanul kifosztotta az uraságokat. Azok egymás után hagyták abba a játékot, s helyeikről felkelve, lassankint a két élve maradt játékos háta mögé csoportosultak „Brodsitzer"-eknek. Csak Manassé és a vezér kapaszkodtak össze. S Manassé egyre nyert, a vezér meg győzte pénzzel.

A vezér már dühös volt. Egyre ivott.

— Adjatok hát nékem is abból a pálinkából, mondá Manassé, s a mint megkóstolta, letette fitymálva a butykost. De rossz kis vutki! Majd én küldök nektek holnap egy hordóval az én szilvapálinkámból.

— Nem te!

— Hogyan nem?

— Mert holnap függni fogsz.

— Ott leszek én akkor; mondá Manassé, s a míg a vezér nagy figyelemmel szorongatta a kártyáit, egyiket a másik mögül lassan tologatva előre, ez alatt Manassé kiverte a pipáját, újra megtölté az asztalon álló döbözből s egy Reichsschatzscheint fidibusnak tekerve, azzal rágyujtott. A vezér csakugyan megkapta, a mire rálesett: a két X-et s kivágta maga elé büszkén.

Nagy ütközet lett belőle. Javítás, visszajavítás, árverezés, háromszor „blind"-re bevágás; visszavágás: a cassába nem fért a pénz már.

— Még ezt a „Mausit", mondá Manassé, egy marék olvasatlan pénzt téve a középre.

— Adom! kiáltá az ellenfél. És még egyszer annyit. És még a két bátyádnak a fejét is rá.

— Tartom. Mondá Manassé. És még a saját fejemet is vissza.

Aztán fölveték a kártyákat. — megint Manassé nyert.

Ellenfele olyan méregbe jött ezen, hogy a kártyáit kétfelé repeszté. Tovább aztán nem lehetett játszani.

Manassé bezsebelte a pénzt. Rablónak nevezték: de respektálták. Ha ott próbálta volna hagyni, azt olyan megbántásnak vették volna, hogy sorba meg kellett volna verekednie valamennyivel.

— Nos hát, már most ráérünk. Mondd el, hogy miért jöttél ide? Rá akarsz beszélni ugy-e, hogy a két bátyádat bocsássuk szabadon s Toroczkót ne pusztítsuk el.

— Ily éleseszü férfiu, mint te, könnyen kitalálhatja a gondolatjaimat is.

— No hát lássuk; hogy fogsz hozzá? Jonathán bátyád, az egyszerü falusi ember, azzal jött hozzám, hogy a bibliából akart capacitálni. Beszélt a testvériségről, Krisztus parancsolatjáról s Jehova hatalmáról. Addig fecsegett, míg meguntam s kalodába tétettem. Simon bátyád már tudományos ember. Ő Kolozsváron végzett. Ez fenyegetőzve jött. Beszélt nekem alkotmányról, históriáról, a kormány hatalmáról, a camarilla perfidiájáról, Hora, Kloska gyászos példájáról. Addig fenyegetőzött, míg farkasgúzsba tétettem. Te mindeniknél bölcsebb vagy. Diplomata voltál. Bécsben qualifikáltad magadat. Tanultál Metternichtől furfangot. Halljuk, hát te mit tudsz? Ezzel fölült az asztalra.

— Én is csak tudok valamit; szólt Manassé, fölülve szintén az asztalra a vezér mellé. Ha ti szabadon bocsájtjátok a két bátyámat s parolát adtok rá, hogy Toroczkót nem fogjátok megtámadni, hát akkor én adok ti nektek tizenhat hízott tulkot és húsz akó jó szilvapálinkát

A vezér e szóra leugrott az asztalról s a kard jára csapott büszke haraggal.

— Ha most kard volna az oldalodon, e szóért meg kellene velem verekedned! Hát örmény bőrkereskedő vagyok én, a kitől azt lehet kérdezni, hogy a háti-bőr párja?

Manassé pedig csak nyugodtan harangozott a lábaival ott az asztalon.

— Bizony, ha örmény bőrkereskedő volnál, sokkal okosabb mesterséged volna, mint most. De hát minek az a nagy harag? Én azt kinálom, a mi nektek legjobban kell: enni és innivalót; s azt kérem tőletek, a mi nekünk kell, nektek pedig nem kell: a békességet.

— De azt, a mit te kinálsz nekünk, mi elvehetjük erőhatalommal is. Most már hárman vagytok a kezünkben. Megizenjük a toroczkóiaknak, hogy ha le nem rakják a fegyvert, s önkényt föl nem adják a városukat, oda fogunk benneteket fölakasztani a szentgyörgyi vár ormára mind a hármat.

— Maradnak még otthon öten. Aztán, hogy a szent-györgyi várig eljuthassatok, keresztül kell mennetek a kőhasadékon, vagy a Székelykövön s azt tudhatjátok, hogy már egyszer a toroczkóiak az egész tatárjárás ellen meg tudták azt a völgyet védelmezni.

— Elfeleded, hogy egy harmadik út is van Toroczkóra?

— Az Aranyos hídján át. Azt védik Áron bátyám vaságyui, s a te rendezetlen hadi néped egy hosszú defilée megostromlására nem alkalmas.

— No hát essél kétségbe. Nézz ki az ablakon amarra a nyugati hegyek felé. Látod azt a jeltüzet? Ez azt tudatja velünk, hogy egy csapat a rendes hadseregből a szent-lászlói úton nyomúl előre Toroczkó felé, ágyúkkal és lovassággal.

Manassé fölkaczagott.

— Ez a jeltűz azt jelenti, hogy ma délben egy vidám társaság ott ebédelt a csodakútnál a nagy bükkfa alatt. A darázsok boszantották őket s ők csóvát dugtak az odúba, a mitől a pudvás fa egyszerre lángot vetett egész a koronáig.

— Manassé! Ha most hazudtál!

— Ismersz, hogy azt soha se teszem. A mit kimondok, az igaz. Ha nem akarok igazat mondani, hallgatok. Az éjjel ott háltam Ciprianunál. Az egész helységben egyetlen fegyveres csapat sincsen. Ellenben a magyar sereg elhagyta Kolozsvárt s kivonult. Merre? azt nem tudom. De megtörténhetik, hogy te, a ki segítséggel hiszesz találkozni, épen a torkába futsz ellenfeleidnek, s azok bizony tűzre rakják a te faágyúidat. A három Adorján után találkozni fogsz a negyedikkel: Dáviddal, s a mit az hoz, annak a nevét ismered; az az „ultima ratio regum“, magyarul „ágyu“.

A vezér meg volt döbbenve. Rejteni akarta azt a nyers, ijesztő modora alá.

— Ha most nem mondtál valót, Adorján, akkor olyan bizonyos, hogy eljátszottad az életedet, minthogy most éjszaka van. Ha hazudtál, haditervemet feltartóztattad vele, s akkor nincs Isten, a ki megszabadítson.

— Minthogy pedig nem hazudtam, s minthogy Isten mindenesetre van: tehát add tudtomra, hogy hová fekhetem le alunni? mert el vagyok fáradva.

— Zárjátok őt be a toronyba; parancsolá a vezér.

— Biz az jó lesz; legalább hajnalra majd felharangozlak benneteket; szólt nevetve Manassé, a míg a harang alatt ágyat vetettek neki szénából.

— Hanem azért a tizennyolcz tulok kinálása miatt számolni fogunk egymással! kiálta rá az ajtón keresztül a vezér, mikor azt bezárta rá a nehéz reteszszel.

— Én csak tizenhatot mondtam! dörmögé vissza Manassé.

A vezér rögtön haditanácsot tartott.

XXV.

Áron bátya nem sokat időzött a Balyikavárban tovább. Abban az esetben, ha Manassé vakmerő kisérlete rossz véget ér, az is ki lesz nyomozva, hogy ő Áron bátyjával és Blankával együtt jött erre a vidékre, akkor könnyen rájuk

találnak s Áronnak több oka is volt egynél azokkal ott a feje fölött nem kivánni semmi találkozást. Leszálltak ismét a patak mentébe s annak a medrén átgázolva haladtak azon sziklaösvényig, a mely a Porlik barlanghoz felvezet.

A titokteljes építészeknek egyik legszebb alkotása ez; kevesektől ismerve, ritkán látogatva. Egy tündér számára épült szinház. Magas, boltivre hajlott kapuja párkányáról piros levelű, piros gyümölcsű sombozótok hajlanak alá, s buja iszalag futja be a két oldalát, pelyhes magfüzéreit hosszú guirlandokban fonva keresztbe, függönyként a bejárat fölött. S túl a virágfüzéreken csillámlik a párkányról lecsüggő cseppkőzet ezüstdíszitménye. S a tág kapun keresztül a napvilág egész a mélyéig besüt a tündér teremnek, csillárokká gyújtva a ragyogó stalactitet.

De nem a tündérépítmény szépségén járt a látogatók gondolatja.

Egyszerre szólalt meg mind a kettő: egy szót mondtak ki mind a ketten.

— Ha most csak Manassé egyszerre elénk lépne a barlangból.

— Né te né! mondá Áron. Egy dolgot mondánk ki mind a ketten: azt tartjuk, hogy az olyon bizton teljesülni szokott.

S aztán követelte magában a sorstól, hogy ha már az előjelt megadta, hát tartsa is meg az igéretet: álljon a szavának, a hogy emberhez illő.

De bizony Manassé csak nem lépett eléjük a tündér-teremből.

— Nézd! édes lelkecském, mondá Áron,

mintha zúzmarával volna behúzva az egész terem. Látod, hogy amott közeledik egymáshoz két pillércsoport. Az egyik felülről csügg alá, a másik alulról emelkedik, a felső növeli az alsót is, meg magát is, míg egyszer összeérnek. Igy épitik ki a karzatokat.

S a míg az élő kőszikla alkotását magyarázta, magában arra gondolt: vajha ne egyedül jönne Manassé vissza! hanem a két bátyjától is kisérve! — De hát szabad-e egyszerre olyan sokat követelni a sorstól! Nem haragszik-e meg az a nagy úr, ha oly sűrű kivánságokkal lépnék eléje? Nem lehetne-e vele megalkudni? Kiegyezkedni? Ha csak Manassé térne is vissza egymagában, akármilyen rossz hírt, ha gyászhírt hozna is magával.

—Nézd galambom, hogy közeledik egyik vállív a másik után s közben apróbb-nagyobb páholyocskák. Oda fenn meg egy galéria. Az a kakasülő, a paradicsomi aprószentek számára.

(Oh az a Manassé bizony már azóta idekerülhetett volna a Monasteriától!)

Blanka is úgy tett, mintha az érdekelné, a miről hozzá beszélnek.

Az öreget a szorultság nemcsak költővé tette, hanem zenészszé is.

— Hallgass csak, szivecském; itt orgona is van. Ez is kell egy theatrumhoz. Nézd amott: egyik cső a másik mellé rakva, egyik hoszabb, másik rövidebb. A szerint adnak hangot, ha megütik őket. Várj majd én fölmegyek hozzá. Mászni kell, te nem jöhetsz oda: síkos a szikla. Eljátszom neked rajta egy pár szép nótát.

S szegény öreg fölkapaszkodott a cseppkőorgonához s a fejszéje fokával össze-vissza kongatta a hangadó oszlopokat, s azt mondta, hogy ez nóta volt.

Blankának nevetni kellett volna erre.

(Hajh, csak Manassé volna itten: majd könynyen állna nála a nevetség.)

— Hát itt a hátlapja ennek a barlangnak nem tökéletes olyan-e, mint egy szinpadi előfüggöny? akár csak a kolozsvári theátrum kortináján, ott van Apolló meg a múzsák, csak egy kis képzelet kell hozzá. Az embernek kedve volna a lábával dörömbözni, hogy kezdjék el már a darabot, s azt hiszi, hogy most mindjárt fölhúzzák a függönyt s kezdődik az előadás.

(És ha Manassé elő nem jön, ha délig, ha estig elő nem érkezik, mi fog történni ezzel a szegény asszonynyal?)

— Az a Manassé gyerek bizonyosan valami zürzavart csinált megint. Ilyen a tapasztalatlan ifjú ember. A hosszabb utat választotta a Muntyén keresztül, a helyett, hogy én rám hallgatott volna. Ott van ni! Most itt vagyunk a Dárius király asztalánál, aztán „körül ültük, semmi sincs!"

Megerőltette magát, nevetett.

— S ha most innen a mélyből visszapillantunk a bejárat felé, nézd csak bálványom, milyen fölséges tekintet ez! A nap épen most bukkanik ki az átelleni sziklatorony mögül s a mint besüt a barlangba, ezek a fejünk fölött csüggő fényes csapok, mintha az Isten csillárjai volnának, úgy

ragyognak, s a lehulló cseppekben hallgatjuk a másvilágnak melódiáját.

Blanka szivét e pillanatban úgy elfojtá az a névtelen fájdalom, hogy a természetnek minden föld alatti és föld fölötti pompája nem létezett rá nézve többé. Két kezét egymásra tette keblén, s ott a föld alatti istenség oltára előtt, az önalkotott szent szobrok titokteljes kathedráléjában, kitört ajkain a vigaszkereső ének:

«Szivemet hozzád emelem !
És benned bízom, Uram !»

Áron nem birt magán uralkodni többé. A mint e nőt így látta maga előtt, a mint meghallá őt énekelni, lelkének vészhárító óhajtása szerint, csak levágta magát arczczal a földre s elkezdett hangosan, hevesen zokogni, a hogy csak egy erős szívű férfi sírni képes, a ki azt magáért nem szokta tenni, de ime szerettei veszedelmét nem tudja tovább elviselni.

Azonban egyszerre a közepén félbeszakadt a zsolozsma. Áron Blanka által a nevét hallotta háromszor kiáltani, oly hangon, mely megretteuté.

„Áron! Áron! Áron!“

Felemelte fejét a földről, térdre állva.

És a mit akkor látott, hasonlított ama jelenetekhez, a mikkel a szent-irás hagyományai tele vannak: a miket a patriarchák istenihlett pillanatokban szemeik elé tárulni láttak. A fényözönben, mely kívülről a barlangba ömlött, három férfialak jelent meg, a napsugár aranyködétől dicsfénynyel befátyolozva. Egymás kezét tarták.

A középső volt a legmagasabb, a legdélczegebb. Olyan volt az, mint egy álomjelenet. — Manassé és testvérei.

Áron felszökött helyéről, s mint a fiait feltaláló oroszlán, oly embertelen ordítással rohant hozzájuk. Elébb a Jonathánt, azután a Simont fülelte le. Nem volt elég, hogy megölelje őket, hogy összecsókolja arczaikat: Kedveseim, szerelmesem, drágaságom! még földhöz is csapta őket egymásután s hátaikat öklével jól megdömöczkölé: nesze neked, te rusnya béka, te varas gyék! engemet így megkeseríteni. — Te gyémántos báránykám.

S még ölébe vette a lehurrogatottat.

— Hát én senki se vagyok? mondá Manassé. Nekem nem jut belőle?

— Te pedig vagy a te bátyáidnak atyja, a ki előtt a testvéreid meghajolnak, mint József előtt a buzakévék, és mi mindnyájan a tieid vagyunk.

E szók alatt odaborult Áron Manassé lábaihoz és átölelte annak térdeit.

— Mert bizony, mondom néked! hogy csodatételek helye a tordai hasadék; de a legnagyobb csodát te követted el benne, midőn bátyáidat ide hoztad.

E visszatarthatlan öröm egy messze bepillantást engedett Blankának elvállalt sorsába. Elárulá előtte azt, hogy ez a találkozás több mint vőfélyfogadás, több mint nászkiséret: hogy nagy oka volt szivének úgy fájni, a midőn a zsolozsmában a kínzó sejtelem utat keresett magának. Nagy oka volt a félbehagyott zsoltárt megvigasz-

talt szívvel fefejezni — ott azon a helyen állva, a hol kezdé:

«Mert szégyent nem vallanak,
A kik hozzád esedeznek ;
Azok pironkodjanak,
A kik hitetlenül élnek.»

A négy testvér bámulva hallgatott és szemeit lehunyta, a hogy ima alatt szokták a hivők.

XXVI.

Mindhárman lovon jöttek idáig. Manassé biztosítá Áron bátyját, hogy az az út, a melyen ők jöttek a hegyhát felől, egészen jó: nem lesz szükség ismét a patakmederbe leszállni és a malom felé kerülni.

— De nincs az útban valami „ugrató?" kérdezé Áron.

— Ne félj semmit. A lovaink jók és pazsuránk van.

Blankának még most sem magyarázták meg, hogy mi az a pazsura? Elég, ha Áron értette.

Most azután volt nagy vígasság a Porlik tündér-szinházában; a két ujonérkezett testvér elmondá, hogy mily nagy pompával várják a bórévi hidnál Manassét és menyasszonyát az atyafiak? s segítettek az utitáskákat az utolsó morzsáig kiüríteni; nem lesz már több szükség a „madárlátta" kenyérre.

Dél felé lóra ültek mindannyian; Blankát a két vőfély közrevette, ezt a jogot nem engedték

maguktól elvétetni s ők lovagoltak előre; Áron és Manassé kissé hátramaradtak.

— Most mondd el hát, hogy mik történtek? szólt Áron bátya; mert én nekem olyan ez, mintha álmodnám. Mózses csodatételei voltak a kezedben, Áron ékesszólása volt a nyelveden. hogy rá tudtad birni a Faraót, hogy bocsássa szabadon a te nemzetségedet?

— Nem voltak biz én velem csodatételek, se ékesen szóló tehetség. A botomat nem tudtam kigyóvá alakítani, sem a kezemet bélpoklossá; próféták hatalmas nyelvén sem tudtam beszélni, hanem úgy jelentem meg közöttük, s úgy beszéltem velük, mint hozzájuk hasonló ember. Nem mutattam előttük se félelmet, se büszkeséget. Beültem közéjük s nem rontottam el a mulatságukat. Kérdeztek s én mondtam nekik rá igazat. Kértem tőlük a békességet s kináltam nekik érte megfelelő árt.

— Miféle árt? kérdé Áron bátya, ki rosszat kezdett sejteni.

— Találd ki.

— Hogy fegyvereinket lerakjuk és átadjuk nekik?

— Annál értékesebbet

— Hogy vasbányáinkat szolgálatjukra bocsátjuk és ellátjuk őket kaszákkal, fegyverekkel, vaságyukkal?

— Sokkal többet érőt annál.

Áron üstöke izzadni kezdett.

— Talán csak azt, hogy meghódolunk Puchner proklamácziójának, kitűzzük tornyunkba a

sárga zászlót s aláirjuk a balázsfalvi határozatot?

— De már annál igazán nagyobbat.

— Ne kinozz hát, hanem mondd meg, hogy mit?

— Tizenhat tulkot, meg husz akó szilvaszeszt.

Áron kijött a csendes flegmájából.

— Hiszen volna csak hosszabb a karom, hogy hátba üthetnélek.

— Ők is azt tették, mikor először kimondtam az ajánlatot. Hanem aztán rájöttek, hogy az igen alkalmas békeföltétel. Nem kell neki se magyarázat, se tolmács, se szövegezés. Megérti minden ember. A hadsereg belenyugszik.

— Hát azt a két lovat hogy szerezted az öcséim számára?

— Ott vettem. Olyan áron, a min angol paripákat vesznek, de fele saját pénzük volt, a mit az éjjel tőlük nyertem.

— Kártyáztál az emoreusokkal! Istentelen!

— Reggelig bezárva tartottak s azon folyt a haditanács, hogy mit csináljanak velem és testvéreimmel? Többen azt akarták, hogy jó lesz a fejeinket elküldeni Toroczkóra nálunk nélkül, s aztán felszólítani a várost, hogy vagy adja fel magát, vagy megrohanják s porrá égetik.

— S te hallottad ezt?

— Olyan helyen voltam, a hol minden szót kellett hallanom.

— Mondd a végét frissen, mert nem birok rágondolni.

— A vége az lett, hogy hajnalra ismét előhoztak s akkor tudtomra adták, hogy elfogadják az

általam ajánlott békét. Felhagynak Toroczkó ostromlásával s hazavonulnak falvaikba s lesznek ezentúl is jó szomszédok, mint hajdan.

— Megesküdtek rá?

— Az oltár előtt, a pópa olvasta fel az esküt.

— Égett két gyertya az oltárnál?

— Igen.

— Akkor jól van.

— Én pedig, mint családunk felhatalmazottja és képviselője, pecsétes irást adtam magamról, hogy népemet az ő ellenük folytatandó harcztól visszatartom.

— Ezért meg otthon lesz harczod.

— Otthon is győzni fogok. Ők nem törik meg a békét, s mi nem keressük a harczot. A vezér, midőn átadta számunkra a pazsurákat s testvéreimet elővezetteté, azt mondta: „Most bizton maradhattok felőlem békében. Sem én, sem társaim titeket és várostok népét bántani nem fogjuk. Az igért kollacziót elfogadjuk, mint barátságos áldomást; nem mint vérdíjat. — Hanem, hogy egyszer, valamikor egy közületek támadt renegát nem fog-e tüzet és vasat vinni a várostokra? arról nem állunk jót.“ Azzal kezet szorítottunk, összecsókolóztunk s bizony mondom neked, hogy egész az Aranyosig nem fogjuk őket utunkban találni többé.

— S ugyan mivel tudtad ennyire megvenni sziveiket? Hisz a tizenhat tulok, meg a hordó pálinka csak áldomás volt.

— Egy igaz szóval. Elmondtam nekik a csodakút melletti égő fa történetét. Ezt ők jeltűznek

vették s ez a tévedés nekik nagy kudarczot okozhatott volna.

— S hittek a szavadnak?

— Nem hittek. Kétkedtek benne. Ezt vitatták sokáig a haditanácsban. Egy rész azt mondta, hogy nem kell hinni, előre kell nyomulni a hadi terv szerint, mely az ő késlekedésük miatt teljesen meghiusulhat. Ezek sürgették erősen rögtöni kivégeztetésemet.

— No. És mi jött segítségedre?

— Egy véletlen. Ne mondjuk azt. A gondviselés. Sziv és akarat, mely érez és cselekszik. A haditanács alatt érkezett meg Ciprianu izenetével egy küldöncz, a ki szavaim valóságát bizonyítá.

— Ciprianutól? Akkor annak egész éjszaka kellett utazni.

— Uttalan erdőkön, hegyszakadékokon keresztül.

— Nem is tudom, hogy tehette azt meg ember?

— Asszony volt.

— Kicsoda?

— A ki eljött a Monasteriáig, bizonyságot tenni róla, hogy igaz volt, a mit mondtam, hogy a jeltüz a véletlen müve csak. Ezzel szabadított ki mindnyájunkat a halálveszélyből. Zenóbia volt az.

— Jaj, jaj, jaj, ajaj! Oh jaj, jaj, szörnyü jaj! kiálta föl csaknem éneklő jajveszékeléssel Áron bátya. Micsoda nagy adósság ez már! Inkább jöttél volna haza azzal a hírrel, hogy lekötötted az egész birtokunkat harminczhárom perczentes adósságban a jebuzeusoknak, mint hogy azt hal-

lom tőled, hogy három testvérem fejével tartozom Ciprianu leányának.

De már erre a nagy jajgatásra mégis figyelmes lett Blanka, megállította a lovát, s bevárta, míg a testvérek odaérnek.

— Min pereltek egymás között? kérdé Manassétól bámuló tekintettel.

(„No most hadd látom, hogy tudsz igazat nem mondani s mégsem hazudni?“ dörmögé Áron.)

Pedig lehetett neki.

— A fölött nem egyezhetünk ki Áron bátyámmal, hogy kiket híjunk meg a menyegzői lakománkra? Ő egészen csak a családban akarja azt megtartatni, én pedig szeretném rá meghívni minden jó ismerősünket. Hát te, angyalom, mit szólsz hozzá?

Blanka szelíden viszonzá:

— Nekem senkim sincs a kerek világon, a kit lakodalmunkra meghivjak. Igen boldog leszek, ha a ti családotok minden tagja ott lesz arra a napra. Tehát Dávid is. Őt hivjátok akkorra haza.

— Ott lesz, édes mézem! dörmögé Áron.

— De mégis! szólt Blanka. Van egy ismerősöm, egy jó barátnőm, a kit azóta szereztem, hogy Erdélyben járok, a kinek, ha ott lehetne, nagyon örülnék. Ez Zenóbia, Ciprianu leánya.

Áron bátya majd lefordult a lováról erre a szóra.

— A mit pedig a menyasszony kiván, az parancsolat; szólt oda nevetve Manassé.

Azzal Blanka egy csókot vetve ujjai hegyével Manassénak, előre lovagolt ismét.

Áron bátya pedig Manassé háta mögött maradt, s onnan dohogott feddő haraggal rá:

— No már sok furfangos emberrel találkoztam ezen a pulykanyomos világon, de se örményben, se zsidóban, se czinczárban, se székelyben oly körmönfont félkéz kalmárral, mint te vagy, még össze nem kerültem.

Manassé nevetve vágtatott Blanka után, s a hegytetőre fölérve, a gyönyörű panoráma részleteit magyarázta neki.

Útjok kioltott őrtüzek szénmaradványai közt vezetett el. Tábornak nyoma sem volt már előttük.

Alkonyatra elérték az aranyosparti hidat, s azontul van már az édes otthon. A sokszor megálmodott kis holdsziget: Toroczkó.

